

Nuorten vapaa-ajan lukeminen:
matkalla arvoteksteistä kokonaislukemiseen

Hanna Kangas

Maisterintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Kirjallisuus

Kevät 2018

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Hanna-Leena Kangas	
Työn nimi – Title Nuorten vapaa-ajan lukeminen: matkalla arvoteksteistä kokonaislukemiseen	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Maisterintutkielma
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Lukeminen on pitkään käsitetty pääasiassa kirjallisuuden ja lehtien lukemisena. Kuitenkin lukemisen tavat, tekstimaailma sekä lukutaidolle asetetut vaatimukset ovat jatkuvassa muutoksessa. Nuorten sähköisten viestimien parissa käytetty aika on lisääntynyt koko 2000-luvun ajan, ja sosiaalista mediaa käyttävät lähes kaikki nuoret. Sosiaalisessa mediassa kuten verkossakin luetaan ja tuotetaan paljon tekstejä. Kaunokirjallisuuden lukemisen vähentyessä arvellaan lukemiseen käytetyn kokonaisajan jopa kasvaneen, jos siihen otetaan mukaan näytöltä ja ruudulta tapahtuva lukeminen. Kuitenkin etenkin poikien vähentynyt kirjallisuuden lukeminen on syytä ottaa vakavasti, koska sillä voi olla jopa yhteiskunnallisia vaikutuksia.</p> <p>Tutkielman tarkoituksena on kyselyn avulla kartoittaa, millaisia ovat nuorten vapaa-ajan lukemisen sisällöt ja kuinka aktiivista lukeminen on. Tavoitteena on tutkia myös sitä, kuinka lukeminen jakaantuu perinteisten painotuotteiden ja sähköisen lukemisen kesken. Nuorten lukemisesta on olemassa paljon tutkimustietoa (mm. PISA-tutkimukset 2000-luvulla), joihin peilaten voidaan arvioida lukemisessa tapahtuneita muutoksia. Tutkimuksen aineisto koostuu maalaiskaupungin peruskoulun viimeistä luokkaa käyville oppilaille tehdyn kyselyn vastauksista.</p> <p>Tämän tutkimuksen perusteella voi todeta, että nuoret lukijat suosivat kaunokirjallisuutta edelleen painotuotteina, mutta tietokirjallisuuden ja sanomalehtien lukemisessa verkon merkitys kasvaa. Iltapäivälehtiä luetaan pääosin verkossa. Valtaosa nuorista ei ole valmis luopumaan painetuista kirjoista ja lehdistä kokonaan. Etenkin painetun kirjan arvostus on edelleen korkea siitä huolimatta, että varsinkin kirjallisuuden lukeminen on laskussa. Kirja on miellyttävä esine, ja pelkästään näytöltä tapahtuvaa lukemista pidetään rasittavana. Vaikka tutkimusaineiston nuorille on luettu paljon heidän lapsuudessaan, ei lukemisella näyttäisi olevan positiivista yhteyttä ainakaan tyttöjen lukemisaktiivisuuteen, poikien osalta asia vaatisi jatkoselvittelyä (vrt. tämän tutkimuksen pieni aineisto). Lukemiseen nuoria kannustavat parhaiten tekstit, joita he voivat itse valita.</p> <p>Tämän tutkimuksen mukaan tytöt ovat aktiivisempia sekä kirjallisuuden sekä lehtien lukijoita kuin pojat. Myös tyttöjen lukemisen lajiskaala on laveampi kuin poikien. Sosiaalista mediaa käyttävät lähes kaikki nuoret, ja käyttöaste on korkea sekä tytöillä sekä pojilla. Suosituimpia sovelluksia ovat ne, joiden kautta ollaan vuorovaikutuksessa ystävien kanssa (mm. Facebook ja Snapchat).</p>	
Asiasanat – Keywords nuoret, nuorten lukeminen, painetut ja sähköiset tekstit, sosiaalinen media	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. JOHDANTO	5
1.1. Tutkimusaihe ja tausta	5
1.2. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet	9
2. AINEISTO JA METODIT	10
2.1. Kyselyn suorittaminen ja kohderyhmä	10
2.2. Menetelmät ja kyselylomake	12
3. AIEMPIÄ LUKEMISTUTKIMUKSIA SUOMESSA	15
3.1. Nuorten lukemisharrastuksen muuttuminen 1960-luvulta 2000-luvulle.....	15
3.2. PISA-tutkimukset 2000–2009.....	16
3.3. Uusimmat lukemistutkimukset	17
3.4. Taustamuuttujien merkitys lukemistutkimusten valossa	18
3.5. Sukupuolittunut lukemiskulttuuri	20
3.6. Lukeminen on riippuvainen vapaa-ajasta ja elämäntilanteesta	22
4. SUOMALAISEN LUKEMISKULTTUURIN DIGIMURROS	23
4.1. Painettujen tekstien lukeminen	23
4.2. Sähköisten tekstien lukeminen	25
4.3. Nuoret ja sosiaalinen media	26
4.3.1. Mikä some?	26
4.3.2. Sosiaalisen median palveluita	27
4.4. Lukutaito, monilukutaito ja tekstien multimodaalisuus	29
4.5. Suomalaisen lukemiskulttuurin muutos – yksilöllisestä lukemisesta sosiokulttuuriseen	29
4.6. Painettujen ja sähköisten tekstien lukemisesta kokonaislukemiseen.....	31
6. NUORTEN VAPAA-AJAN LUKEMINEN: TULOKSET JA ANALYYSI	33
6.1. Kaunokirjallisuuden lukeminen.....	33
6.2. Tietokirjallisuuden lukeminen.....	35
6.3. Lehtien lukeminen.....	36
6.4. Nuorten sosiaalisen median käyttö	39
6.5. Painetun kirjan ja lehden tulevaisuus nykynuorten mielipiteiden perusteella	43
6.6. Kuinka usein nuoret lukevat kirjallisuutta?.....	46
6.7. Perinteiset painotuotteet ja netissä tapahtuva lukeminen	48
6.8. Korrelaatio lapselle lukemisen ja nuoren itsensä lukemisharrastuksen välillä	50

6.9. Sana on vapaa	51
7. TUTKIMUKSEN PÄÄTÄNTÖ JA KESKEISIMMÄT TULOKSET	54
LÄHTEET	60
LIITTEET	65
Liite 1. Ohjeet opettajille kyselyä varten	65
Liite 2. Kyselylomake	67

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaihe ja tausta

Nuoret roikkuvat netissä. Lukemiseen käytetty aika vähenee vähenemistään. Arvotekstien aika on ohi. Kulttuuriperintö kuihtuu. Kirjasivistyksen vuosisataiset perinteet romuttuvat. Nuoriso ei pysty lukemaan pitkiä tekstejä lainkaan. Keskittymiskyky on poissa. Kirjat on heitetty romukoppaan. Nuorten hahmottamiskyky kärsii. Painotuotteita ei laadita enää ollenkaan. Kustannustoiminnan alasajo kiihtyy. Tässä murto-osa niistä tulevaisuuden uhkakuvista, joita nykynuorten lukemiseen tai sen kuviteltuun puuttumiseen yleisönosastokirjoituksissa, alan julkaisuissa sekä uusimmissa lukemistutkimuksissa liitetään. Useimmat väitteistä perustuvat aidoksi koettuihin ilmiöihin. Huolia on paljon. Kaikkein suurimmassa murroksessa näyttää olevan kustannusala, joka kamppailee löytääkseen uusia keinoja hankkia lukijoita ja pysyäksään kilpailussa mukana. Jo pitkään on ollut tiedossa, että nuorten verkossa kuluttama aika lisääntyy jatkuvasti (mm. Herkman & Vainikka 2012; Uusitalo, Vehmas & Kupiainen 2011; Tapscott 2010). Noin vuoteen 2012 ajoittuvan älypuhelimien läpimurron myötä netti on lähes jokaisen nuoren mukana ja vapaasti käytettävissä vuorokauden ympäri. Myös internetin käytön aloitusikä laskee jatkuvasti: tällä hetkellä yli puolet lapsista saa ensikosketuksen internetiin jo esikouluikässä tai nuorempana. Kymmenvuotiaana yhdeksän kymmenestä lapsesta on käyttänyt tietokonetta. (Leino 2016; Uusitalo, Vehmas & Kupiainen 2011; Ekholm & Repo 2010.)

Kandidaatintutkielmassani (Kangas & Saarenpää 2006) selvitin lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien nuorten vapaa-ajan lukutottumuksia ja niiden välisiä sisällöllisiä eroja. Tutkimuksessa kartoitin myös nuorten lukemiseen liittyviä asenteita ja arvoja. Halusin palata aiheeseen, koska tänä päivänä se tuntuu erityisen ajankohtaiselta. Jo vuonna 2006 oli selkeästi nähtävissä, että nuorten sähköisten viestimien parissa käytetty aika lisääntyy. Tämä kehitys on jatkunut edelleen voimakkaana, mutta lukemiseen käytetty kokonaisaika ei ole tutkimusten mukaan vähentynyt, vaan sen arvellaan jopa kasvaneen. Suurimman muutoksen kohteina ovat olleet lukemisen sisällöt ja tekstiin syventymiseen käytettävä aika. Lukeminen (*reading*) on muuttunut nopeamman silmäilyn (*viewing*) suuntaan.

Juha Herkmanin ja Elisa Vainikan teos *Lukemisen tavat. Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella* (2012) perustuu tutkimuksiin, joissa on selvitetty suomalaisten nuorten aikuisten mediankäyttöä ja lukutottumuksia eri mediasukupolvien ja lukemisympäristöjen näkökulmasta. Lukemista tarkastellaan teoksessa paljolti *sosiokulttuurisena* käytäntönä enemmän kuin yksilöllisenä taitona. Kai Ekholmin ja Yrjö Revon teos *Kirja tienhaarassa vuonna 2020* (2010) taustoittaa laajasti kirjan ja kustantamisen nykytilaa sekä pohtii

kirjallisuuden ja lukemisen tulevaisuutta. Molemmat teokset ovat toimineet merkittävinä lähde-
teoksina omassa opinnäytteessäni.

Herkmanin ja Vainikan (2012, 29–30) esittämän näkemyksen mukaan muuttuneen mediaympäristön myötä lukeminen on moninaistunut niin paljon, ettei lukemista nykyisin voida pitää enää vain *arvotekstien* eli lähinnä kirjallisuuden klassikoiden ja päivälehtien lukemisena. Tekstejä luetaan ja lukeminen on joka puolella, joten lukemaan ei tarvitse enää erikseen lähteä tai ryhtyä. Ekholm ja Repo (2010, 100) näkevät lukemisen ja selailun eron varsin selvänä: verkossa ei lueta, siellä ainoastaan selaillaan, jolloin ”oikea” lukeminen tapahtuu verkon ulkopuolella. Ekholmin ja Revon (2010, 16, 100) teoksessa lukemisen määritelmä hahmottuu pääosin lukemisen ajallisen ulottuvuuden, ei niinkään sen sisällön kautta: verkossa lukemiseen käytetty aika on keskimäärin noin 4–8 minuuttia kerrallaan, kun taas *hidas lukeminen* voi kestää yhtäjaksoisesti useita tunteja. Tämä onkin merkittävin lähde-
teosten välinen ero lukemisen määrittelyssä. Hitaalla lukemisella viitataan useissa lähde-
teoksissa (mm. Herkman ja Vainikka 2012; Ekholm ja Repo 2010) pitkiin ja keskittymistä vaativiin teksteihin, Saresma (2013) käyttää samassa merkityksessä käsitettä *syvälukeminen*. Huomionarvoista ei siten olisikaan vain tekstien sisältö, vaan nimenomaan niihin käytetyn ajan pituus. Englannin *reading*-sana sisältää syvällisemmän, selvittelevän pohdiskelun merkityksen, jota nopea verkkotekstien ahmiminen tuskin on. Jos keskitymme pitkiin teksteihin, aivomme toimivat täysin eri tavalla kuin silmäilyssä. Pohdittavaksi jää myös se, onko nopeiden verkkotekstien lukeminen lopulta pahasta, jos se ei tapahdu kokonaan hitaan lukemisen kustannuksella.

Olemme myös siirtymässä tekstuaalisuudesta multitekstuaalisuuteen: aiemmin tarkoin rajattujen viestinnän tyylien ja lajien sijasta tekstit voivat sisältää kuvaa ja ääntä sulassa sovussa. Verkkosukupolvi ei luonnollisesti pidä tätä ongelmana, vaikka vanhemmat ikäluokat ovat huolissaan ”puhtaan” kirjallisuuden katoamisesta. Digitaalisuus ei uhkaa painokulttuuria, vaan täydentää sitä. Ekholm ja Repo (2010) esittelevät teoksessaan niin sanotun *nollaviiveyhteiskunnan*, jossa kaikki on välittömästi tarjolla ja toisaalta viedään myös nopeasti pois. Uutiset leviävät reaaliajassa maailman jokaiseen kolkkaan, ja odotamme saavamme ne tietoomme välittömästi. Lukemiseen käytetty aika tiivistyy verkossa, kun tieto poimitaan sieltä täältä nopeasti ja helposti. Kuinka niin sanotun *hitaan viestinnän muodot*, kirjallisuus ja lukeminen, istuvat nollaviiveyhteiskunnan ajatusmaailmaan? Sähköinen viestintä, sanomalehtien saatavuus verkossa, blogit, keltainen lehdistö, sosiaalinen media ja jatkuva uutisvirta tekevät lukemisesta jatkuvan, nopean tapahtuman. Lukeminen pirstaloituu, ja tieto kootaan yhtäaikaaisesti monesta eri viestimestä. Tämä näyttää sopivan erityisen hyvin etenkin nuorten elämäntyyliin, kun taas vanhemmat pitävät kiinni lehdestään tai romaanistaan, jopa kotikirjastoistaan. (Ekholm & Repo 2010, 15, 21–23.) Tapscott (2010, 130) arvioi ”*digitaalisen tulvan*

antaneen nettisukupolvelle sellaiset visuaaliset kyvyt, joiden ansiosta he ovat erittäin hyviä silmäilijöitä”. Sulkusen ja Nissisen (2014, 35) mukaan nuoret sisällyttävät tekstimaailmaansa sellaisia viihteellisiä verkkotekstejä, jossa kirjoitetulla kielellä on määrällisesti vähäisempi rooli kuin monissa painetuissa teksteissä.

Vuotta 2010 ennustettiin sähköisten lukulaitteiden läpimurtovuodeksi. Lukulaitteista etenkin Applen iPadin odotettiin yleistyvän huimasti (mm. Herkman & Vainikka 2012; Ekholm & Repo 2010). Näyttää kuitenkin vahvasti siltä, että älypuhelimet korvasivat heppoudellaan ja edullisuudellaan sähköiset lukulaitteet. Yhdysvalloissa laajasti toteutettu markkinointiyhteistyö ja aineistojen laaja saatavuus vaikuttivat suotuisasti lukulaitteiden yleistymiseen. Suomessa tämän kaltaista ilmiötä ei ole nähty. Perheen yhteisessä käytössä etenkin tableteista on tullut suosittuja. Useimmat opiskelijat päätyvät edelleen opintojensa vuoksi hankkimaan perinteisen tietokoneen tai kannettavan version, ja suurimmalla osalla heistä on myös älypuhelin. Näiden kahden laitteen omistajalle lukulaite ei näyttäydä tarpeellisena tai tavoiteltavana, eikä se ole ennusteista huolimatta saavuttanut merkittävää asemaa. E-kirjat eivät ole korvanneet painettuja kirjoja vaan ottaneet lähinnä täydentävän roolin.

Suomessa tehtyjen lukemis- ja ajankäyttötutkimusten mukaan lukeminen ei ole, toisin kuin on jatkuvasti arveltu ja pelätty, ajallisesti vähentynyt. Kirjojen ja lehtien lukemiseen käytetty aika on pysynyt samana viimeiset 20 vuotta. Suomessa ei ole koettu vastaavanlaista romahdusta kuin Yhdysvalloissa, jossa vain alle puolet väestöstä lukee kirjoja. Suomessa niitä lukee edelleen kolme neljäsosaa väestöstä. Lukemiseen käytettävä aika on saattanut jopa kasvaa, jos siihen lasketaan näytöltä ja ruudulta tapahtuva lukeminen. Ruudun merkitystä luku- ja kirjoitustaidon ylläpitäjänä ei ole syytä vähätellä. (Ekholm & Repo 2010, 55; Linnakylä 2002, 141.) Samaan aikaan voidaan kuitenkin todeta nimenomaan *nuorten* lukuharrastuksen hiipuneen ja kiinnostuksen lukuharrastusta kohtaan vähentyneen. Lukeminen on yksipuolistunut samalla kun se on siirtynyt enenevässä määrin digitaalisiin teksteihin. Vaikka nuoret aikuiset tuntuvat sosiaalistuneen myös sanomalehtiin tai niiden sähköisiin versioihin, nuorempien *diginatiivien* joukossa kiinnostus sanomalehteen on vähäisempää. Diginatiiveilla tarkoitetaan kirjallisuudessa 2000-luvulla syntyneitä nuoria, joiden elämään internet on kuulunut aina (ks. mm. Pönkä 2014; Herkman & Vainikka 2012; Tapscott 2010). Huolestuttavana piirteenä voidaan pitää myös tiedonhakutaitojen heikentymistä. Samalla kun painotuotteiden lukeminen vähenee, lisääntyy internetin käyttö räjähdysmäisesti. (Herkman & Vainikka 2012, 17; Sulkunen 2010, 22, 27.)

Herkman ja Vainikka (2012) viittaavat teoksessaan Mokhtarin ja Gardnerin (2009) sekä Braguglian (2005) tutkimuksiin, joiden mukaan myös Yhdysvalloissa nuorten vapaa-ajan lukeminen on vähentynyt selvästi ja se keskittyy ennen muuta opintoihin liittyviin teksteihin. Vaikka opiskelijat kertovat nauttivansa vapaa-ajan lukemisesta ja pitävänsä sitä tärkeänä, he eivät harrasta lukemista siinä määrin kuin muun median käyttöä. Koska lukemisella on Suomessa pitkät perinteet ja sitä pidetään ansaitusti sivistyksemme kivijalkana, on arvostus sitä kohtaan edelleen voimakasta. Kuitenkin etenkin kirjojen lukeminen on varsin pitkäjänteistä toimintaa, joka on voimakkaasti sidoksissa ajankäyttöön ja elämäntilanteeseen.

Kirjallisuuden ja sähköisen median muodot ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Kirjalliset rakenteet vaikuttavat osaltaan myös peleihin ja mediaviihhteeseen. Yksinkertaisia juonirakenteita sisältävien televisiosarjojen rinnalle ovat tulleet *Lostin* (2004–2010, Yhdysvallat) kaltaiset sarjat, jotka sisältävät monipolvisia rakenteita ja päällekkäisjuonia sekä samanaikaisesti viittauksia populaarikulttuuriin ja historiaan. Lukemiseksi voi laskea myös ulkomaisten elokuvien ja sarjojen tekstitykset, joita lukio- ja yläkouluiikäiset lukevat vuodessa neljän tai viiden romaanin verran. Myös tietokoneen käyttö perustuu varsin pitkälle lukemiseen ja kirjoittamiseen. (Ekholm & Repo 2010, 16, 55.)

Nuoret ovat se ikäluokka, josta ollaan eniten huolissaan ja jota paikoin jopa syyllistetään kirjallisuuden hylkäämisestä. Tulevaisuutemme toivot saavat kantaa kuormaa sivistyksen katoamisesta ja uppoamisesta blogiteksteihin sekä muuhun sähköiseen kevytlukemiseen. Kuitenkin juuri nuorten siirtyminen verkkoon on perusteltua ja ymmärrettävää: he ovat juuri se ikäluokka, joka etsii identiteettiään ja ryhmäytyy netissä sosiaalisen median avulla. Se on heille täysin luontevaa, joten aikuisten nuoriin kohdistama syyllistäminen on turhaa. Syyllistämisen sijaan olisi lukemisen käsitettä syytä laajentaa kokonaislukemisen suuntaan huomioiden verkkolukeminen tasavertaisena lukemisen muotona. Lukemisen tavat, tekstimaailmat ja lukutaidolle asetetut vaatimukset muuttuvat jatkuvasti, eikä vastaan pyristeleminen ole kenenkään etu (mm. Ekholm & Repo 2010; Sulkunen 2010).

On hyväksyttävä, että niin nuorten kuin aikuistenkin elämään kuuluu suuri määrä tekstejä, joita kaikkia ei ole tarkoituksenmukaista lukea sanasta sanaan, sekä kasvava määrä verkkotekstejä. Internetin monet mahdollisuudet todistavat lukemiskulttuurin muutosta ja elinvoimaisuutta. Lukeminen ei mullistu niin paljon kuin kuvitellaan, vaikka sen välineet ja tavat muuttuisivatkin. Lukemisen tämänhetkinen muutos kertoo enemmän jakautumisesta erilaisiin alakulttuureihin ja useiden lukemiskulttuurien päällekkäisyydestä kuin suuresta murroksesta. (Saresma 2013, 239–240.)

1.2. Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet

Maisterintutkielmani tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. *Mitä suomalaisnuoret lukevat vapaa-ajallaan?*
2. *Kuinka nuorten vapaa-ajan lukutottumukset ovat muuttuneet viime vuosien aikana? Voidaanko osoittaa merkittäviä eroavaisuuksia viime vuosina tehtyihin laajempiin tutkimuksiin, joita ovat mm. PISA-tutkimukset ja Herkmanin & Vainikan tutkimus vuodelta 2012?*
3. *Miten ajankäyttö jakaantuu perinteisten painotuotteiden ja sähköisen lukemisen välillä?*

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa kyselyn avulla, mitä nuorille kuuluu lukemisen saralla tänään: millaisia teoksia he lukevat ja onko lukemisen sisällöissä vaihtelua kirjallisuuden eri lajien suhteen. Digitaalinen mullistus on ollut nopeaa: yhä nuoremmille lapsille ostetaan älypuhelimia rajattomine nettiliittymineen, jolloin sähköisen lukemisen ja sosiaalisen median suhteen ei ole odotettavissa ainakaan käytön vähentymistä. Varastaako sähköinen lukeminen automaattisesti ajan perinteisiltä painotuotteilta ja hitaalta lukemiselta? Herkmanin ja Vainikan uusin selvitys on tehty vuonna 2012, ja on hyvin mahdollista, että tilanne on tästäkin vielä muuttunut. Lukeminen on yhä vähemmän yksilöllistä toimintaa, jollaisena se perinteisesti on nähty. Tavoitteena on kyselyn avulla pyrkiä selvittämään myös nuorten lukemiseen liittyviä arvoja ja asenteita: näkevätkö he tulevaisuudessa lukemisella olevan tilaa omassa vapaa-ajankäytössään ja säilyykö esimerkiksi painetun kirjan arvostus nuorten keskuudessa?

Opinnäytteessäni hyödynnän suomalaisia vapaa-aikaan, harrastuksiin ja mediankäyttöön liittyviä tutkimuksia. Tärkeimmät tutkielmani vertailuaineistona toimivat lähdeteokset ovat Herkmanin ja Vainikan (2012) sekä Ekholm ja Revon (2010) lukemista ja lukemistutkimuksia käsittelevät teokset sekä vuosien 2000 ja 2009 PISA-tutkimukset, joissa tutkimuksen pääpaino on ollut suomalaisnuorten lukutaidossa ja lukemiseen sitoutumisessa. Tietoa etenkin sosiaalisen median käytöstä on tarjonnut Tilastokeskus tieto- ja viestintätekniikan käyttöä sekä suomalaista vapaa-aikaa koskevilla raporteillaan. Lisäksi vertailun pohjana toimivat Liikkasen (toim. 2009) sekä Luukan, Hujasen, Lokan, Modinoksen, Pietikäisen ja Suonisen (2001) suomalaista vapaa-aikaa sekä nuorten mediankäyttöä koskevat tutkimukset. Näiden ohella päälähteeni (Herkman & Vainikka 2012; Ekholm & Repo 2010) sekä vuosien 2000–2012 PISA-tutkimukset valottavat lukuisia ulkomaisia nuorten lukemistutkimuksia.

Lukemista ja mediankäyttöä on yhä vaikeampi erottaa toisistaan. Kuitenkin niitä on tähän mennessä kartoitettu samassa tutkimuksessa hyvin rajallisesti. Koska muutokset ovat olleet viime vuosina nopeita ja älypuhelinien voitonmarssi on ollut tehokasta, haasteenani on löytää riittävän tuoretta tutkimustietoa aiheesta. Haasteeksi omassa tutkimuksessani muodostuu myös se, mikä nykykäsityksen mukaan mielletään lukemiseksi. Miten lukeminen rajataan? Esimerkiksi tekstiviestejä ja WhatsAppia nuoret lukevat jatkuvasti, samoin ulkomaisten televisiosarjojen tekstityksiä. Voidaanko nuorison keskuudessa yleinen blogien lukeminen käsittää lukemiseksi? On myös muistettava, että ns. hidas, keskittymistä vaativa lukeminen, jota perinteisesti edustavat kirjat ja muut painotuotteet, voi tapahtua myös nopean kanavan eli verkon kautta sähköisesti. Hidas lukeminen on mahdollista sekä tietokoneen näytöltä, tabletilta että varta vasten tarkoitusta varten hankitulta lukulaitteelta. Sähköinen kanava ei siis ole puhtaasti vain nopeita tekstejä varten, vaan keskittymistä vaativia tekstejä on yhtä lailla mahdollista lukea verkossa.

2. AINEISTO JA METODIT

2.1. Kyselyn suorittaminen ja kohderyhmä

Tutkielmani tutkimusaineiston keruu eli lomakepohjainen kysely suoritettiin toukokuussa 2016 Alajärven kaupungin yläkoulun yhdeksänsille luokille, joita oli lukuvuoden 2015–2016 aikana yhteensä kuusi, luokat 9A–9F. Kyselylomakkeita oli 80 ja kyselyyn vastasi yhteensä 64 oppilasta: 39 tyttöä ja 25 poikaa. Vastausprosentiksi muodostui tasan 80 %. Prosenttiosuuksina tyttöjen määrä oli 61 % ja poikien 39 % vastanneista. Iältään oppilaat olivat 15–17-vuotiaita. Heistä yli 16-vuotiaat suorittavat peruskoulun pidennettyä oppivelvollisuutta.

Kyselyyn valikoituivat mukaan ne luokat, joiden oli mahdollista täyttää kyselylomake sovitussa aikataulussa. Suuria eroja luokkien välille olisin tuskin saanut näkyviin myöskään sillä tavoin, että osa kyselyyn osallistujista olisi valittu jostakin pienemmästä maalaiskunnasta Alajärven alueella, esimerkiksi Lappajärveltä tai Vimpelistä, koska erot kuntien välillä ovat hyvin pieniä. Kaikki alueen kunnat kuuluvat muuttotappiopitäjiin, ja vanhusten osuus väestöstä on suuri jokaisessa niistä, ja näin on myös Alajärvellä (<http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/005.html>). Alueen nuoriso on paljon tekemisissä keskenään: kuntien välillä liikutaan paljon, ja harrastusjoukkueet on usein kasattu monen kunnan lapsista ja nuorista, joskin eri kunnilla on erilaisia vetovoimatekijöitä. Alueen nuorten yhteydenpito on mutkatonta, ja älypuhelimet ovat helpottaneet sitä entisestään sekä tuoneet nuoret lähemmäs toisiaan. Kuntarajoja ei

mietitä, eikä niillä ole mainittavaa merkitystä nuorten elämässä. Kotiseuduksi mielletään usein sekä asuintta opiskeluympäristö, koska ne ovat tuttuja ja niissä osataan liikkua vaivatta.

Alajärvi on 10 000:n asukkaan kaupunki Etelä-Pohjanmaalla. Kaupunkinimityksen se sai noin 30 vuotta sitten, vuonna 1986. Alajärvi ei eroa muista alueen kunnista muutoin kuin väkiluvultaan: muut Lappajärven ympärillä olevat kunnat ovat asukasmääriltään noin 3 000 asukkaan suuruisia. Yleisesti alueella puhutaan myös Järviseudusta, jolla tarkoitetaan Lappajärven, Vimpelin, Evijärven ja Korttesjärven (nyk. kuuluu Kauhavaan) kuntia sekä Alajärven kaupunkia. Vaikka käsite on edelleen olemassa, on perinteinen Järviseutu pirstaloitunut PARAS-hankkeen ja kuntaliitosten myötä uusien yhteistoiminta-alueiden vetäessä vanhoja kuntia eri suuntiin. (mm. <http://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?year=2017&active1=005>.)

Alajärvellä sijaitsee Järvi-Pohjanmaan (Alajärvi, Vimpeli, Soini ja entinen Lehtimäen kunta) yhteistoiminta-alueen hallinnollinen keskus, joten monet kunnalliset palvelut ovat keskittyneet juuri sinne, tosin vuoden 2017 alusta osa yhteistyöstä on purettu ja siirretty takaisin alueen peruskuntiin. Alajärven kaupungissa on paljon teollisuusyrityksiä, mutta samoin on myös naapurikunnassa Vimpelissä, jossa Ruukin tehtaalla ympärille on sijoittunut paljon erilaisia alihankkijoita ja liitännäispalveluita. Alajärven kaupunki ei eroa mainittavasti alueen muista kunnista, vaikka palvelujen saatavuus on siellä parempi.

Alajärvellä sijaitsevat Järviseudun Ammatti-intituutin (myöh. JAMI) toimipisteet sekä Kurejoella että keskustassa, mutta oma toimipisteensä on myös Lappajärvellä. Alueen opiskelijat kulkevat ammattiopintoihin lähinnä linja-autolla omista kodeistaan, joten JAMI:n toimipisteen olemassaolo ei muuta Alajärven kaupungin väestörakennetta. Poikkeuksen tekevät Suomen itärajan takaa saapuvat opiskelijat, jotka luonnollisesti asettuvat paikkakunnalle asumaan opintojensa ajaksi, muutamat myös pysyvästi niiden jälkeen.

Alajärven yläkoulussa tehdään jonkin verran kyselyjä, ja yleisenä käytäntönä on ollut luokanopettajan tai aineenopettajan toimiminen kokeenjohtajana. Oma tutkimuskyselyni suoritettiin siten, että opettajat jakoivat kyselylomakkeet oppilaille ohjeistaen heitä samalla suullisesti lomakkeen täyttämässä. Kyselylomakkeiden ohella toimitin opettajille myös kirjalliset ohjeet sekä oman puhelinnumeroni ja sähköpostiosoitteeni mahdollisia lisäkysymyksiä varten. Yhteydenottoja asiaan liittyen en saanut. Kyselylomakkeesta pyrin tekemään mahdollisimman selkeän sekä aihealueeltaan että kysymyksiltään, jotta oppilaiden vastaaminen olisi vaivatonta. (ks. Liite 2.)

2.2. Menetelmät ja kyselylomake

Tutkimukseni aineistona toimii etukäteen päätetty, tutkimuksen tarpeisiin soveltuville vastaajille suunnattu kyselytutkimus, jolloin kysymyksessä on *harkinnanvarainen näyte*¹ Lukutapoja koskeva kysely suoritettiin 64:lle yläasteen viimeistä luokkaa käyvälle oppilaalle 10 000 asukkaan maalaiskaupungissa. Kyselylomakkeen avulla kerättiin tietoa nuorten vapaa-ajan lukutottumuksista ja pyrittiin samalla kartoittamaan myös sitä, kuinka paljon lukeminen tapahtuu perinteisten painotuotteiden äärellä ja kuinka paljon digitaalisesti. Kyselyvastausten toivoin kaiken ohella myös valottavan nykynuorten arvoja ja asenteita lukemista kohtaan.

Tutkimukseni kohderyhmäksi valitsin yhdeksäsluokkalaiset eli peruskoulun viimeistä luokkaa käyvät nuoret. He ovat tutkimustani ajatellen paras kohderyhmä, koska he ovat pakollisen oppivelvollisuuden loppupäässä ja alkavat pian kantaa itse vastuuta opiskelustaan. Yhdeksäsluokkalaisille on myös jo muotoutunut omannäköisensä lukemisen kulttuuri, joka nuoremmille peruskoululaisille on vasta muodostumassa. He ovat kukin tyylillään jo lähes läpikäyneet heille oppivelvollisuuslaissa määritellyn oppimäärän, joten heille on myös tätä kautta vakiintunut lukemista koskevia tapoja ja tottumuksia. Yhdeksäsluokkalaisten sanotaan usein olevan myös pahimman murrosikävaiheen ohittaneita, joten lukemisella voi olla tilaa heidän vapaa-ajan käytössään.

Kyselytutkimukseni on määrällinen tutkimus, jossa kyselystä saatujen vastausten avulla pyritään selittämään ja jopa ennustamaan nuorten lukemiskäyttäytymistä. Kvantitatiivisessa, yleistävässä tutkimuksessa tutkijan suhde tutkittaviin jää etäiseksi, mutta tutkimus on objektiivisuuteen pyrkivää (Hakala 2015, 23). Kvantitatiivisessa tutkimuksessa tutkittavaa ilmiötä lähestytään ulkoapäin havainnoiden, jolloin tutkijan ei juurikaan ajatella vaikuttavan tutkimuskohteeseensa, vaan ilmiötä tarkastellaan pitkälti tutkimuskohteesta riippumatta. Kvantitatiivinen tutkimus nojaa käytännössä numeerisen informaation keräämiseen sekä näistä muodostettujen muuttujien välisten tunnuslukujen laskemisen varaan. (Räsänen 2005, 86–87.)

Kvantitatiiviset analyysitekniikat ovat melko pitkälle standardoituja, ja niitä voidaan soveltaa yhä uudestaan erilaisissa tutkimusasetelmissä. Esimerkiksi keskiarvolukuja käyttämällä muuttujien esiintymiä ja suhteellisia osuuksia voidaan tiivistää erilaisiin taulukoihin ja kaavioihin. Kaksisuuntaisen taulukoinnin eli

¹ Vehkalahden (2014, 46) mukaan aineistoa on kutsuttava näytteeksi silloin, kun se ei täytä otoksen kriteerejä. Otos edustaa perusjoukkoa vain siinä tapauksessa, että jokaisella perusjoukkoon kuuluvalla on sama todennäköisyys tulla valituksi tutkimukseen

ristiintaulukoinnin avulla saadaan selville eri asioiden välisiä yhteyksiä. (Räsänen 2005, 93.) Aineistoni tilastollista analyysiä olen tehnyt sekä Excel- että SPSS-ohjelmien avulla. Pääasiallisena esitysmuotona tutkimuksessani ovat prosenttiluvut, mutta joitakin kyselyvastauksia analysoin myös riippuvuussuhteiden näkökulmasta. Opinnäytteeni analyysiosassa saamani tutkimustulokset ja aiemmista tutkimuksista saatu tieto kulkevat osittain käsi kädessä. Saamieni tulosten yhteydessä esittelen lyhyesti muiden tutkimusten vastaavia lukuja siltä osin, kuin ne ovat tarkoituksenmukaisesti vertailtavissa.

Laadin kyselyn perinteisesti kirjallisesti täytettävänä paperiversiona. Sijoitin kyselylomakkeen alkuun kaksi taustakysymystä, jotka toimivat myös lämmittelykysymyksinä; niiden avulla vastaaja pääsee vähitellen mukaan aiheeseen. Taustakysymykset ovat yleensä selittäviä muuttujia, eli tutkittavaa ominaisuutta tarkastellaan niiden suhteen. (Valli 2015, 86.) Tässä kyselyssä taustakysymyksinä toimivat ikä ja sukupuoli, josta sukupuolen osuus korostuu voimakkaammin aineiston analyysissä. Iällä ei tässä kyselyssä ollut yhtä suurta merkitystä, koska kaikki osallistuneet oppilaat olivat samalla luokka-asteella, jolloin heidän ikäeronsa oli suhteellisen pieni. Ikäeron ollessa ainoastaan muutamia kuukausia lukutottumusten eroavaisuuksia ei juuri voi selittää sen avulla. Ikää kysyttiin lähinnä johdattelevana kysymyksenä. Koulutusta ei ollut syytä kysyä nuorilta lainkaan, koska heillä ei sitä luonnollisesti tässä vaiheessa ollut.

Kyselylomakkeen ensimmäisessä versiossa oli taustakysymyksenä myös vanhempien koulutus. Olisi ollut mielenkiintoista selvittää, kuinka vanhempien koulutus vaikuttaa siihen, onko nuorille luettu ääneen lapsena tai lukevatko korkeammin koulutettujen vanhempien lapset enemmän kirjallisuutta ja sanomalehtiä kuin vähemmän koulutettujen. Kysymys vanhempien koulutuksesta on kuitenkin varsin ongelmallinen: tämän ikäisillä nuorilla on vanhempia (vanhempien todennäköisin syntymäaika noin vuosien 1960–1980 välillä), joista vanhimmat ovat vielä käyneet vanhanmallisen koulutuksen, ammattikoulun, opiston tai muun vastaavan. 80-luvulla ei vielä ollut ammattikorkeakouluja eikä ammatti-instituutteja. Myös aikuisten on joskus vaikea sijoittaa uusia ja vanhoja tutkintoja erilaisiin kategorioihin kuten opistoaste, alempi korkeakoulututkinto ja niin edelleen, joten nuorille tämä on todennäköisesti vielä haasteellisempaa. Kysymyksen ongelmallisuus paljastui myös kyselylomakkeiden esitestauksessa, jonka teetin 16- ja 14-vuotiailla pojillamme; he eivät olleet lainkaan selvillä vanhempiensa koulutustaustasta. Tämä tuki osaltaan oletusta siitä, etteivät lapset ole kovin hyvin selvillä vanhempiensa koulutuksesta. Vanhempien *ammatti* voi toimia viitekehyksenä koulutuksen suhteen, mutta vanhemmat voivat työskennellä myös täysin erilaisissa ammateissa ja viroissa, joita heidän koulutuksensa edellyttäisi. Työkokemuksen kautta taas on mahdollista edetä uralla ilman varsinaista koulutusta alalle, kun taas koulutuksesta huolimatta toimenkuva ei välttämättä vastaa koulutuksen antamaa pätevyyttä tai kelpoisuutta.

Sekä vanhempien koulutus että heidän ammattinsa toimivat useissa tutkimuksissa taustamuuttujina, mutta edellä perustelemistani syistä ne on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Jätin kysymyksen vanhempien *koulutuksesta* pois lopullisesta kyselylomakkeesta myös sen vuoksi, että en halunnut paisuttaa kyselyä liikaa. Lomakkeen maksimipituus vaihtelee kulloisenkin kohderyhmän mukaan, jolloin on huomioitava muun muassa vastaajien lukutaito sekä kyselyn aihealue ja sen merkitys vastaajille. Yleisenä ohjenuorana alakouluikäisille lapsille suunnatun lomakkeen pituudessa voi pitää kahta sivua ja aikuisille viittä. (Valli 2015, 87.) Koska oma kyselyni oli jatkumassa jo neljännelle sivulle asti, pidin välttämättömänä karsia kysymyksiä siten, että saan kyselyn mahdutettua kolmelle sivulle. Tutkimuskysymysteni kannalta oli ensiarvoisen tärkeää tutkia lukemisen sisältöjä ja lajeja eli sitä, mitä nuoret lukevat vapaa-ajallaan. Olennaista oli myös selvittää, ovatko lukemisen tavat ja lukutottumukset muuttuneet viimeisen viiden vuoden aikana, jolloin viimeisin kattava tutkimus tehtiin (Herkman & Vainikka 2012). Halusin saada selville myös sen, millä tavoin lukeminen jakaantuu perinteisten painotuotteiden ja sähköisten tekstien välillä. Näitä kysymyksiä ajatellen tein lopullisen karsinnan. Jätin pois myös testiversiossa aluksi olleen kysymyksen kirjaston käytöstä, koska se olisi ollut oma, kokonainen aihealueensa. Kirjaston käyttöä pystytään arviomaan muun muassa käyttäjätietojen perusteella, jolloin kyseistä informaatiota on löydettävissä muualtakin.

Useissa lukemistutkimuksissa (mm. Luukka ym. 2001, PISA-tutkimukset) on päädytty kartoittamaan myös lukemiseen käytettävää aikaa lukemiskertojen useuden ohella. Kaunokirjallisuuden ja sanomalehtien lukemiseen, etenkin jos lukeminen tapahtuu painotuotteiden äärellä, käytettävää aikaa onkin kohtuudella mahdollista arvioida. Nuori varmasti pystyy arvioimaan suunnilleen, kauanko hän lukee romaania tai sarjakuvalehteä ennen nukkumaanmenoa tai kuinka kauan hän viivähtää sanomalehden parissa koulusta tultuaan. Kun lukeminen siirtyy nettiin, ajankäyttöä on huomattavasti vaikeampi arvioida. Vaikka netissä luettaisiin myös päivälehkien uutisia, on lukeminen enemmän otsikoiden selailua ja tarjonnan nopeaa kartoittamista kuin kattavaa lukemista. Ongelma mutkistuu entisestään, kun astutaan sosiaalisen median maailmaan: monet sovellukset kuten Facebook ja Instagram ovat avoimina jatkuvasti, ja uutisia sekä päivityksiä niistä luetaan muun tekemisen ohella. Tällöin lukemiseen käytettävän kokonaisajan arviointi vaikeutuu entisestään. Tästä syystä päädyin myös jättämään pois lukemiseen käytettävää aikaa koskevat kysymykset ja pitäydyin lukemisen useuden tutkimuksessa.

Sosiaalisesta mediasta ainoastaan blogien lukemiseen käytettävä aika voisi olla kohtuudella arvioitavissa, koska blogien maailma on hieman toisenlainen muihin viestintäkanaviin verrattuna. Blogit sisältävät usein postauksen, joka on sellaisenaan kerrottu tarina jostakin aiheesta, esimerkiksi eläimistä, musiikista, harrastuksista ja niin edelleen. Postauksella on lähes aina alku ja loppu, jolloin se yleensä myös luetaan

kokonaisuudessaan. Koska blogitekstit ovat suhteellisen lyhyitä, ne luetaan tyypillisesti kerrallaan, eikä samaa tekstiä lueta päivän mittaan useissa osissa. Blogiin palataan uudelleen sitten, kun uusi postaus on taas ilmestynyt.

3. AIEMPIÄ LUKEMISTUTKIMUKSIA SUOMESSA

Tutkittaessa nuorten lukemisen tapojen ja sisältöjen muuttumista 2000-luvulle tultaessa on tärkeää tuntee nuorten vapaa-ajan lukemisen käytänteitä siltä osin, kuin luotettavaa tutkimustietoa aiheesta on saatavilla. Seuraavassa luvussa luon lyhyen katsauksen Suomessa aiemmin tehtyihin lukemista koskeviin tutkimuksiin sekä Tilastokeskuksen kokoamaan vapaa-aikatutkimukseen, joka tarjoaa käyttökelpoista tietoa muun muassa nuorten vapaa-ajan käytöstä, verkossa tapahtuvasta lukemisesta sekä netin käyttötarkoituksista. Neljännessä luvussa pyrin vertailemaan omia tutkimustuloksiani aiemmin tehtyihin tutkimuksiin ja sitä kautta hahmottamaan mahdollista kehityssuuntaa nuorten vapaa-ajan lukemisessa etenkin vuosituhannen vaihteen jälkeen. Samalla huomioin kuitenkin oman aineistoni pienen koon, joka ei anna mahdollisuutta varsinaisten säännönmukaisuuksien arvioimiseen, mutta tarjoaa arvokkaita näkökohtia siihen, millaisista muutoksista voisi olla kysymys.

3.1. Nuorten lukemisharrastuksen muuttuminen 1960-luvulta 2000-luvulle

Saarinen ja Korhokangas (1998; aiemmin myös Lehtovaara & Saarinen 1965, 1976; Saarinen 1986) ovat tutkineet suomalaislasten ja -nuorten lukuharrastusta ja sen muutoksia neljän vuosikymmenen aikana. *Lukemaan vai tietokoneelle* -teokseen (2009) on koottu 1960-luvulta 2000-luvulle ulottuvan suomalaisnuorten vapaa-ajan lukemisen tutkimustuloksia. Suomalaisnuorten lukuharrastus ei ole mainittavasti vähentynyt 1960-luvulta 2000-luvulle. Eniten lukemisen määrä on vähentynyt 14–15-vuotiailla pojilla. Sarjakuva- ja jännityskirjat ovat olleet vuodesta toiseen suosituinta luettavaa. Sekä tytöt että pojat ovat lukeneet fantasiakirjallisuutta 2000-luvulla selvästi enemmän kuin aiemmin. Tyttöjen ja poikien väliset erot lukuharrastuksessa ovat kasvaneet vuosikymmenten kuluessa. Poikien lukemisharrastuksessa on painottunut lehtien lukeminen sekä huumori- ja urheilukirjojen suosio, tytöt ovat puolestaan lukeneet kirjoja enemmän kuin pojat, etenkin nuortenkirjat ovat olleet tyttöjen suosiossa. Huoli poikien lukuharrastuksen vähenemisestä onkin koskenut erityisesti kirjojen lukemisen vähenemistä. Pojilla lukemisen esteinä ovat olleet usein kirjojen ominaisuudet ja kiinnostuksen puuttuminen; tytöt ovat perustelleet lukemattomuuttaan ajan ja kiinnostuksen puutteella (Saarinen & Korhokangas 2009.)

Lukeminen harrastuksena on vuosikymmenten aikana alkanut kohdentua eri tavoin muuttuen monimuotoisemmaksi kuin aiemmin. Lehtien osuus luettavasta on kirjojen osuuteen verrattuna kasvanut selvästi. Vuosien saatossa muut harrastukset ovat alkaneet viedä aikaa lukemiselta 2000-luvun vaihteessa. Paljon tietokonetta käyttäviä poikia on huomattavasti enemmän kuin tyttöjä. Vuosituhannen alussa nuorten vanhemmat omistivat lähes saman määrän kirjoja kuin aiemmin ja sanomalehtiä tuli kotiin kuten aiemminkin eli yhdestä kahteen kappaletta. Vanhemmat eivät valvoneet lastensa lukemisen sisältöjä enää samoin kuin 1960- ja 1970-luvulla.

2000-luvun alussa noin puolessa vastaajien kodeista oli tietokone ja siinä internet-yhteys, minkä lisäksi suuri osa vastaajista käytti tietokonetta kirjastossa tai kavereiden luona. Pojat pitivät ylivoimaisesti eniten pelaamisesta, ja heidän suosikkejaan olivat nettisivujen selailu, musiikin lataaminen ja kuuntelu. Tytöille mieluisinta olivat pelaaminen, nettisivujen selailu ja sähköposti. 2000-luvun alussa poikien mieluisimpia harrastuksia olivat lehdet, tietokone, kaverit, televisio ja joukkuepelit. Tyttöjen joukossa suosituimpia olivat kaverit, televisio, lehdet, kirjat ja tietokone. Sekä lukemis- että tietokoneharrastus olivat antaneet nuorille uusia ideoita ja itseluottamusta. Lukemalla he olivat löytäneet internetistä itselleen hyödyllistä tietoa muun muassa seurustelusta ja alkoholista. Harrastamisen anti omalle kehitykselle motivoi lukemisen harrastajia, jolloin sisäinen motivaatio, mielihyvä harrastamisesta, nousi ulkoista motivaatiota tärkeämmäksi. Ulkoisella motivaatiolla käsitetään muiden henkilöiden, lähinnä vanhempien ja ystävien, nuorten toimintaan kohdistamia odotuksia. (Saarinen & Korhonen 2009.)

3.2. PISA-tutkimukset 2000–2009

OECD:n PISA-ohjelma tutkii 15-vuotiaiden lukutaitoa sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaamista osallistujamaiden kesken. Vuosina 2000 ja 2009 PISA:n pääpaino oli lukutaitotesteissä. Jouni Välijärvi (2014) on laatinut vuosien 2000–2009 PISA-tuloksia kokoavan tiivistelmän *Osaaminen kestäväällä perustalla. Suomen PISA-tulosten kehitys vuosina 2000–2009*. Tutkimusten mukaan pärjäämme kansainvälisesti edelleen varsin hyvin. Heikkojen lukijoiden osuus Suomessa on kuitenkin kasvanut samalla, kun erinomaisten lukijoiden osuus on pienentynyt huolestuttavasti. Tyttöjen ja poikien välinen ero lukutaidossa on Suomessa ollut aina poikkeuksellisen suuri, ja vuonna 2009 se oli mittauskertojen suurin. Heikkoja lukijoita oli vuonna 2000 tytöistä vain kolme prosenttia ja pojista 11 prosenttia. Vuonna 2009 pojista jo 13 prosenttia lähti peruskoulusta ilman riittäviä valmiuksia jatko-opintojen ja työelämän lukutaitovaatimuksiin. Tytöistä riskilukijoiden osuus pysyi ennallaan.

Tyttöjen ja poikien vapaa-ajallaan lukemiseen käyttämä aika vaihtelee suuresti, ja sukupuolten lukuharrastuksen välinen ero on huomattava. Lukuharrastuksen profiili on myös muuttunut vuosien mittaan suuresti. Vuonna 2000 suomalaisoppilaista vain hieman runsas viidennes (22 %) ei lukenut lainkaan vapaa-aikanaan, ja vähintään tunnin päivässä omaksi ilokseen luki yhtä moni oppilas. Vuonna 2009 kolmannes oppilaista ei lukenut lainkaan omaksi ilokseen ja vähintään tunnin päivässä lukevien osuus pieneni 16 prosenttiin. Myös puolesta tunnista tuntiin lukevien osuus väheni runsaasta neljänneksestä vajaaseen viidennekseen. Vuonna 2009 pojista 47 prosenttia kertoi, ettei lue vapaa-ajallaan, kun vuonna 2000 näin ilmoitti pojista vain kolmannes. Myös tyttöjen lukuharrastus väheni.

Nuorten kiinnostus lukemiseen Suomessa on vähentynyt 2000-luvun alusta samalla, kun lukemista koskevat asenteet ovat heikenneet huomattavasti. Muutos on ollut voimakasta sekä tytöillä ja pojilla, ja sukupuolten välinen ero on säilynyt varsin suurena. Yhteys kiinnostuksen ja lukutaidon tason välillä säilyi edelleen vahvana. Lukemisen monipuolisuudessa suomalaisnuoret ovat OECD-maiden kärkijoukkoa, mutta monipuolisuus kaventui tarkastelujakson aikana. Sosioekonomisella taustalla on Suomessa noin 1,5 kouluvuoden verran vaikutusta alimman ja ylimmän ryhmän välillä, jolloin heikomman lukutaidon omaavat ovat parhaiten menestyviä taidollisesti jäljessä noin puolentoista kouluvuoden verran. Tietotekniikan käyttötaitoja on PISA:ssa tutkittu lähinnä opiskeluun liittyvien valmiuksien osalta, joskin vuoden 2009 PISA-tutkimus sisälsi jo tietoa kotona tapahtuvan vapaa-ajan tietokoneen käytön yhteydestä verkkolukutaitoon. Näyttääkin siltä, että aktiivisesti lukevilla nuorilla kiinnostus ja sitoutuminen lukemiseen tukevat myös verkkolukutaitojen hallintaa.

3.3. Uusimmat lukemistutkimukset

Herkman ja Vainikka (2012) sekä Ekholm ja Repo (2010) lähestyvät suomalaisten lukemiskulttuuria toisenlaisesta näkökulmasta vuosituhannen ensimmäisen kymmenyksen taitteessa verrattuna aiempaan, perinteistä lukemista arvostavaan lukemiskulttuuriin. Teoksissa kerrotaan laajasti myös muiden maiden, mm. Yhdysvaltojen sekä Pohjoismaiden lukemistutkimuksista ja verrataan Suomen nykytilannetta niihin. Teosten päätavoitteena on valaista suomalaisten nykyistä lukemiskulttuuria ja laajentaa sitä kokonaislukemisen suuntaan sekä huomioida verkkotekstit tasavertaisena lukemisena painotuotteiden rinnalla. Herkmanin ja Vainikan teoksessa avainasemassa ovat etenkin eri mediasukupolvien lukemisympäristöjen vertailu ja lukemisen luonteen muuttuminen aiemmasta yksilökeskeisestä tavasta sosiaalisempaan suuntaan.

Jyväskylän yliopiston tutkija Sari Sulkunen on useissa julkaisuissa (mm. *Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen*, PISA-tutkimukset) painottanut sitä, että verkkotekstit ovat jo osa suomalaislukijoiden arkipäivää, jolloin aiemman lukemiskulttuurin perään haikaileminen ei hyödytä ketään. Tutkijoiden mielestä ainoa vaihtoehto onkin hyväksyä tilanne ja pyrkiä hyödyntämään sitä parhaalla mahdollisella tavalla muun muassa kannustamalla nuoria yhtä lailla myös verkossa lukemiseen ja lisäämällä kouluissa luettavan kirjallisuuden vapaavalintaisuutta. Vaikka nuoremme ovat tutkimusten mukaan ahkeria tietokoneen käyttäjiä, ei heillä välttämättä olen riittäviä tiedonhakutaitoja. Näitä taitoja tulisi pyrkiä kasvattamaan ohjauksen ja opetuksen keinoin samalla kun monipuolisen lukemisen keinoin kerrytetään myös mediakriittisyyttä. (mm. Sulkunen 2012; Sulkunen & Nissinen 2012; Sulkunen 2011; Rikama 2011.)

Kaikki edellä mainitut tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että käynnissä oleviin muutoksiin on turha suhtautua paniikinomaisesti. Kirjallisuuden asemasta yhteiskunnassa on oltu huolissaan pitkään, ja lukukulttuurit ovat muuttuneet siitä lähtien, kun lukutaito on ollut olemassa. Tutkijoiden mukaan vasta historiallinen perspektiivi antaa mahdollisuuden arvioida lukemisen kokonaisvaltaisia muutoksia. Suurin yksittäinen muutos on kuitenkin se, että teoslähtöisestä ja yhteen viestintävälineeseen keskittyneestä mediankäytöstä on siirrytty monikanavaiseen simultaanikäyttöön, joka on nuorimmalle, diginatiiveiksi kutsutulle mediasukupolvelle täysin luonnollinen viestinnän ja lukemisen tapa. Tutkijoiden mukaan internetin ja sosiaalisen median tekstikäytännöt mielletään edelleen enemmän viestinnäksi kuin lukemiseksi.

3.4. Taustamuuttujien merkitys lukemistutkimusten valossa

Lapsille lukeminen on tärkeää, sillä kertomusten kautta saa tietoa eri aiheista ja kuulee asioista, jotka eivät ole jokapäiväistä tietoa. Lapsi alkaa tajuta, että kertomuksen rakenne sisältää alun, keskiosan ja lopun. Lukeminen lisää lapsen sanavarastoa, luo uusia käsitteitä ja antaa mahdollisuuden päättelytaitojen harjoittamiseen. (Sarmavuori 2011, 92.) Ääneen luetaan niissä perheissä, joissa on pieniä lapsia, ja se on hyvin yleistä: 0–6-vuotiaiden lasten äideistä ja 93 % ja isistä 85 % lukee lapsilleen ääneen. Suurin osa vanhemmista lukee lapsilleen ainakin muutaman kerran viikossa (Jallinoja 2009, 57–58.) Olemme tottuneet ajattelemaan, että lapsille lukeminen kannattaa, koska se laajentaa tuntuvasti heidän sanavarastoaan ja lisää monia taitoja, mm. empatiakykyä ja keskittymiskykyä, joita he myöhemmin elämässään tarvitsevat. Siksi lapsille myös luetaan. Monet vanhemmat ajattelevat, että lapsille ”kuuluu” lukea, ja lapsille lukeminen liitetään myös hyvään vanhemmuuteen.

Lapsen lukemaan oppimisessa, lukutaidon ylläpitämisessä ja lukemiseen sitoutumisessa vanhempien ja kodin merkitys on kiistaton. Sen vuoksi on syytä luoda katsaus myös siihen, millaiset tekijät vaikuttavat lukemisen taustalla. Vapaa-ajan viettoon liittyvät tottumukset lapset omaksuvat jo ennen kouluikää. Varhainen lapsuus on otollisinta aikaa omaksua aktiivinen lukuharrastus, joka synnytetään siis kotona mallioppimisen kautta. Vanhemmat ovat tärkeässä roolissa nimenomaan ennen kuin lapsi osaa itse lukea. Myös lähipiirin aikuisten kirjojen parissa viettämä aika on tärkeää; vaikka lapsille luettaisiin kuinka paljon tahansa, ilman aikuisen omaa myönteistä mallia tämä on turhaa. Myös opettajien malli koulussa on ratkaiseva. Kaikki edellä mainittu voi kuvastua lasten asenteissa ja käyttäytymisessä, vaikka yhteydet eivät ole kovin suoraviivaisia. (Heikkilä-Halttunen 2015, 129–130; Saarinen & Korhonen 1998, 82.)

Kodin kulttuurinen virikkeisyys ja kulttuurin arvostaminen vaikuttavat nuorten oppimistuloksiin. Kodin kulttuurinen taso on yhteydessä vanhempien koulutukseen ja varallisuuteen, mutta pelkkä kodin vauraus ei kuitenkaan ole suoraan yhteydessä lukutaitoon. Kodin kulttuurista tasoa on Suomessa arvioitu lähinnä painottamalla klassista korkeakulttuuria kuten kirjallisuuden klassikoita (esim. Aleksis Kiven teokset), runokirjoja ja maalauksia. Kodin koulutusta ja kulttuuria arvostava ilmapiiri ilmenee opiskelun tukemisena ja on lukutaidon kehittymisen kannalta varallisuutta merkittävämpi tekijä. Kotitaustaan liittyvät tekijät ovat kaikki yhteydessä ja vuorovaikutuksessa toistensa kanssa; koulutetut vanhemmat saavat hyvin palkattua työtä, joten heillä on varaa hankkia kulttuurista pääomaa ja rakentaa näin monipuolinen kasvuympäristö. (Arffmann & Nissinen 2015; Sulkunen & Nissinen 2012, 47; Kupari 2005, 122.)

Monet nuorten omaan lukuharrastukseen vaikuttavat tekijät ovat vahvasti yhteydessä nuorten lukutaidon tasoon. Heikoilla lukijoilla lukemisen monipuolisuus, kiinnostus lukemista kohtaan ja verkkotekstien lukuaktiivisuus olivat alhaisempia kuin paremman lukutaidon omaavilla. Yhteys näiden tekijöiden välillä on kaksisuuntainen: kiinnostus lukemiseen ja monipuolinen sekä runsas niin painettujen kuin sähköistenkin tekstien lukeminen kehittää lukutaitoa. Hyvä lukutaito lisää kiinnostusta lukemista kohtaan, jolloin lukemisesta muodostuu osa arkea. Ilman näitä kokemuksia lukemismotivaatio jää puuttumaan. (Sulkunen & Nissinen 2012, 47.) Sitoutuminen lukemiseen on merkittävin lukutaidon ja lukemismotivaation yhteyttä selittävä tekijä, joten taustatekijät vaikuttavat lukutaidon kautta myös lukemiseen sitoutumiseen (Sulkunen & Nissinen 2014, 35).

Suomessa lapset ja nuoret sosiaalistuvat kirjojen lukemiseen kodin ja koulun vaikutuksesta. Myös kirjastolaitos on vahva vaikuttaja. Koululaitos ja kirjasto ovat tasanneet eroja eri sosiaaliluokkien välillä, mutta netin levitessä laajasti kotitalouksiin erot ovat kasvamassa. Vuoden 2002 vapaa-aikatutkimus (Tilastokeskus 2002 <https://www.stat.fi/meta/til/vpa.html>, <https://www.stat.fi/til/vpa/index.html>) osoittaa, että nuorten sukupuoli, kotitausta, asuinalue, sosiaaliluokka, vanhempien koulutus ja yhteiskunnallinen osallistuminen vaikuttavat nuorten vapaa-ajan harrastuksiin. Samoin vanhempien harrastustoiminta vaikuttaa lasten ja nuorten harrastuksiin ja vapaa-ajan viettoon. (Helve 2009, 255–256.) PISA 2003 - tutkimuksen mukaan lukutaidon kehittymisessä kotitaustan eroja vahvimmin tasoittava tekijä oli nuorten oma aktiivinen lukuharrastus (Leino 2005, 229). Koulun näkökulmasta nuorten lukuharrastusta ja kirjallisuuden vastaanottoedellytyksiä vahvistaa olennaisesti heidän yksilöllisten kiinnostustensa huomioiminen (Rikama 2011, 24).

3.5. Sukupuolittunut lukemiskulttuuri

Tutkimuksessani varsin monia kysymyksiä tarkastellaan nimenomaan poikien ja tyttöjen välisten erojen kautta. Seuraavassa luvussa luodaan lyhyt katsaus poikien ja tyttöjen lukemiskulttuurin välisiin eroihin. Koska poikien sitoutumisen ja lukutaidon tiedetään olevan olennaisesti tyttöjen omia huonompia, asialla on myös yhteiskunnallista painoarvoa.

Aiempien lukemistutkimusten mukaan tytöt lukevat enemmän kuin pojat. Tytöt ovat myös ahkerampia kirjastonkäyttäjiä. Tytöt pärjäävät selvästi poikia paremmin sekä *lukutaidossa* että muissa äidinkielen oppiaineen sisällöissä, ja PISA-tulosten valossa tyttöjen etumatka on laskennallisesti noin puolitoista kouluvuotta. PISA 2009 -määritelmän mukaan lukutaito on kirjoitettujen tekstien ymmärtämistä, käyttöä ja arviointia sekä niiden lukemiseen sitoutumista lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi, tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi sekä yhteiskuntaelämään osallistumiseksi. Poikien selkeästi heikompa suoritus tasoa selittää osaltaan voimakkaasti sukupuolittunut lukemiskulttuuri: pojat suhtautuvat nihkeämmin lukemiseen, käyttävät siihen vähemmän aikaa ja myös heidän tekstimaailmansa on köyhempi kuin tyttöillä. (Sulkunen 2011, 43–44.) Suomessa tyttöjen ja poikien välillä on huomattava ero siinä, kuinka paljon he lukevat omaksi ilokseen. Vuonna 2000 pojista 35 % kertoi, ettei lue omaksi ilokseen ollenkaan, kun vastaava luku vuonna 2009 oli jo 47 %. Vastaavat prosenttiluvut tytöillä olivat 10 % ja 19 %, eli myös lukemista vapaa-ajallaan harrastamattomien tyttöjen määrä kasvoi lähes puolella vuosikymmenen aikana. (Välijärvi 2014, 21.)

Jos pojat olisivat yhtä kiinnostuneita lukemisesta kuin tytöt eivätkä lukisi vain etsiäkseen tietoa vaan myös omaksi ilokseen, myös heidän lukutaitonsa taso todennäköisesti paranisi. Poikien lukemiseen liittyvien kielteisten asenteiden murtaminen on keskeisin haaste pyrittäessä tasoittamaan lukuharrastukseen sitoutumista ja sitä kautta sukupuolieroja lukutaidossa. (Linnakylä, Kupari, Törnroos & Reinikainen 2005, 107–108.) PISA-tutkimuksissa vahvin yhteys lukemisaktiivisuuden ja lukutaidon välillä oli kaunokirjallisuuden lukemisella. Myös sanoma- ja aikakauslehtien sekä sähköisten tekstien lukemisen yhteys lukutaitoon oli melko vahva. Sarjakuvien lukemisen osalta voitiin osoittaa, että kohtuullisesti niitä lukevat menestyivät lukukokeissa. (Linnakylä & Sulkunen 2005, 59; Linnakylä 2002, 157.) Suomalaiset tytöt ovat etenkin kaunokirjallisuuden ja aikakauslehtien suosijoita, mutta pojat ovat hieman aktiivisempia sanomalehtien, tietokirjojen, sähköisten tekstien sekä sarjakuvien lukijoita (Linnakylä 2002, 165–166). Tarkastelujaksolla 2000–2009 heikosti lukevien nuorten joukossa poikien osuus on huomattavasti suurempi. Heikosti lukevilla on selvästi muita nuoria suurempi riski syrjäytyä peruskoulun jälkeisistä opinnoista ja työelämästä. (Sulkunen 2012, 15, 20–21.)

Ilman sujuvaa lukutaitoa on vaikea saada onnistumisen kokemuksia, joita taas tarvitaan siihen, että lukeminen tuntuisi nuorista motivoivalta. Sukupuolten erilainen menestyminen heijastuu väistämättä jatko-opintoihin hakeutumisessa ja niissä menestymisessä. Lukuharrastukseen sitoutumista on tärkeä seurata varsinkin nyt, kun verkon suomat uudet viihdemahdollisuudet vievät nuorten aikaa ja saattavat vieraannuttaa heitä kirjallisesta kulttuurista. Vaikka uusi teknologia voi täydentää monipuolista lukuharrastusta, on myös viitteitä siitä, että aktiivisimmat verkkopelaajat ja chattailijat sekä musiikin lataajat eivät harrasta lukemista, eikä heidän lukutaitonsa ole kovin hyvä. (Linnakylä & Sulkunen 2005, 55.)

PISA-tutkimuksessa *tiedonhaku*² on se osa-alue, jossa suomalaisnuorten lukutaito on laskenut eniten. Myös luetun ymmärtämisen ja tulkinnan osa-alueella kansallinen keskiarvo on laskenut vuodesta 2000 vuoteen 2009 selvästi. Luetun pohdinnan ja arvioinnin osa-alueella kansallinen keskiarvo on pysynyt lähes ennallaan. Sen sijaan lukemiseen sitoutuminen on heikentynyt. Lukuun ottamatta kaunokirjallisuutta ja tietokirjoja nuoret lukevat kaikkia painettuja tekstejä vähemmän kuin aiemmin. Vaikka PISA 2000-tuloksiin ei sisälly tietoa verkkolukemisesta, on todennäköistä, että verkkolukeminen on korvannut painettujen tekstien lukemista. Verkossa suosituinta on erilainen viestintä, wikien hyödyntäminen ja verkkouutisten seuraaminen. Verkkotekstien seuraaminen on OECD-maiden keskitasoa. (Sulkunen ym. 2015.) Myös tietokoneen käytössä

² Tiedonhaku viittaa lukemistehtäviin, joissa lukijan tulee kiinnittää huomionsa yksittäisiin tietoihin löytämällä tehtävänannossa määritelty tieto tai tiedot (Sulkunen 2012, 14).

on sukupuolesta riippuen eroavaisuuksia. Tyttöjen tietokoneen käyttö on sosiaalisempaa kuin poikien, joiden käyttö painottuu enemmän tekniseen puoleen ja visuaalisuuteen. Pojat myös pelaavat tyttöjä enemmän. Vuoden 2000 PISA-tutkimuksessa lähes päivittäin tietokonetta käyttävistä tytöistä 69 % chattaili tai kirjoitti sähköpostia aktiivisesti, pojista sähköistä viestintää harrasti vain 44 %. Muiden toimintojen osalta erot olivat pieniä. (Leino 2002, 180.)

3.6. Lukeminen on riippuvainen vapaa-ajasta ja elämäntilanteesta

Katarina Eskola kirjoittaa teoksessaan A. Eskolan (1979) havainnoista, joissa lukemistutkimuksen keskeisimmät ja toistetuimmat tulokset kytkevät kirjojen lukemisen voimakkaasti ihmisen ikään ja koulunkäyntiin. Ikä on käsitetty lähinnä fyysiseksi tai biologiseksi iäksi, jolloin lukemisen väheneminen iän myötä liittyy ihmisen vanhenemiseen. Elämänkaariajattelun näkökulmasta sen eri vaiheisiin liittyvät toiminnot tai velvollisuudet vaikuttavat ajankäyttöön ja harrastuksiin. Tällaisia velvollisuuksia ovat esimerkiksi opiskelu, työ tai perhe. (Eskola 1990, 49.) Sekä aikuisten että luonnollisesti myös nuorten mediankäyttöä sekä lukemista määrittävät heidän elämäntilanteensa sekä lukemiseen käytettävän vapaa-ajan määrä. Elämäntilanne määrittää pitkälle myös lukemisen kohteita ja tapoja. Vanhemmilla ikäluokilla työ ja perhe voivat olla lukuharrastusta rajoittavia tekijöitä: ei ole aikaa tai energiaa perehtyä ainakaan kovin vaativiin teksteihin. Elämäntilanne voi vaikuttaa jopa niin paljon, että väsymyksen keskellä kamppailevat pienten lasten vanhemmat näyttävät suosivan vain lyhyitä tekstejä, kuten novelleja ja runoja tai netin pikatarjontaa. Kovenevan työkuultuurin vastapaino näyttääkin usein olevan helppo mediaviihde, ei kirjallisuus. (Herkman & Vainikka 2012; Ekholm & Repo 2010.)

Lapsen ja nuoren näkökulmasta vapaa-ajan käsite ei ole yhtä selkeä kuin aikuisilla. Aktiivisen harrastamisen ohella nuorten vapaa-aika voi olla myös passiivista oleilua eli aikaa, jolloin ei tarvitse tehdä mitään. Vaikka nuoret ovat vapaampia tekemään valintoja vapaa-ajankäyttönsä suhteen, voi myös heidän vapaa-aikansa muistuttaa työtä, koska se voi nykyajalle tyypillisesti olla täynnä aktiivista harrastamista. Vapaa-ajan viettotavat valitaan usein henkilökohtaisten ominaisuuksien tai sosiaalisten suhteiden mukaan. Vapaa-ajan viettotavoilla on nuorille erityinen merkitys, koska ne vaikuttavat ystävyys-suhteiden ja verkostojen luomiseen, identiteetin ja sukupuoli-identiteetin kehittymiseen sekä oman arvomaailman ja maailmankuvan rakentamiseen. (Helve 2009, 250–252.)

Lasten mediankäyttöä kontrolloivat suurelta osin heidän vanhempansa. Teini-ikään saakka kirjat ja televisio ovat lasten suosituimpia viestintävälineitä. Noin 12-vuotiailla, lasten itsemääräämismahdollisuuksien

kasvaessa, internetin suosittuus ohittaa television. Teini-iässä vanhempien vaikutus vähenee samalla, kun kaveriverkostojen merkitys korostuu mediankäytössä ja lukutottumuksissa. Sisältöjen osalta merkittävien nuorten aikuisten lukuvalintoihin vaikuttava tekijä ovat vertaisverkostot. Ystävät ja sukulaiset vaikuttavat eniten siihen, mitä luetaan. Erilaiset ohjailevat suositukset eivät vetoa nuoriin aikuisiin, jotka valitsevat lukemisensa mieluiten itse, vaikka valinnat ainakin toisinaan tehdään vanhempien kirjahyllystä. Netin lukemisvalintaan vaikuttaa suurimmalta osin sattuma, mutta esimerkiksi blogit löydetään usein jonkun luotettavan kaverin suosituksesta. (Herkman & Vainikka 2012, 95–96.) Viimeistään murrosiän kynnyksellä lapsi irtautuu vanhempiensa suosituksista ja valitsee itse omat lukemisensa. Lapsella on kaikkina ikäkausina lupa ja oikeus tehdä omat valintansa. (Heikkilä-Halttunen 2015, 206–207.) Lukemiseen sitoutuminen ja lukemismotivaatio vaihtelevat eri ikäkausina. Erityisesti nuorten koululukemiseen sitoutuminen heikkenee yläkouluun siirryttäessä. Sisäisen lukemismotivaation heikkenemisen myötä kiinnostus ja uppoutuminen lukemiseen vähenee, eivätkä haastavat lukemistehtävät enää motivoi. (Sulkunen & Nissinen 2014, 36.)

4. SUOMALAISEN LUKEMISKULTTUURIN DIGIMURROS

Jotta olisi mahdollista tehdä vertailua nuorten lukemisen tavoista ja sisällöistä, on myös tiedettävä, millainen lukemiskulttuuri Suomessa on vallinnut ja millä tavoin se on vuosien saatossa muuttunut. Nuorten lukemiskulttuuri poikkeaa aikuisten lukemiskulttuurista; vaikka lempiteoksissa näiden lukijaryhmien välillä on yhteneväisyyksiä, on nuorilla myös omat suosikkiteoksensa. Lukemisen yhteisöllisyys ja vuorovaikutuksellisuus tulevat esiin etenkin nykyisessä tavassa tuottaa ja kuluttaa tekstiä yhtäaikaaisesti; tämä tapa sopii erityisen hyvin nuorille, joilla on voimakas tarve ryhmäytyä ja kuulua joukkoon.

4.1. Painettujen tekstien lukeminen

Usein tuntuu, että tietokoneen ruudulta lukeminen on jotenkin niin inhottavaa, tai se ei tunnu niin lukemiselta että se on jotenkin helpompi lukee sit ehkä ihan kirja kädessä, sohvalla. Se tuntuu lukemiselta. Oppikirjoja voi alleviivata, tehdä muistiinpanoja. Varmaankin tottumiskysymys.

Nainen, 21 v (Herkman & Vainikka 2012.)

Aivot nauttivat kaaoksesta ja sen järjestämisestä sekä monimutkaisesta työstään viittaussuhteiden parissa. Kirja on erittäin toimiva tiedon järjestäjä ja aivojen valmentaja. Kirja ja lukeminen edustavat elämänhallintaa ja henkistä nautintoa, jota on edelleen vaikea saada muualta. Kirjassa nautitaan kannen kuvituksesta, sen

väreistä, jopa painomusteen tuoksusta ja paperin tunnusta sormissa. (Herkman & Vainikka 2012, 89; Ekholm & Repo 2010, 107.) Fyysisenä tuotteena kirjassa kuten muissakin painotuotteissa on omat hyvät puolensa, joista ei ainakaan viimeisimpien tutkimusten valossa olla valmiita luopumaan. Toisaalta taas varsin monet nuoremman ikäluokan edustajat kiinnittävät lisääntyvässä määrin huomiota kirjan ja painotuotteiden *ekologiseen* puoleen; miksi haaskata satoja sivua paperia, kun saman tiedon tai lukukokemuksen voi saavuttaa myös ruudun kautta? Sanomalehden kanssa tämä ulottuvuus ei näyttele niin tärkeää osaa, koska nimenomaan niiden painettujen versioiden verkkolukeminen on jatkuvassa kasvussa. Näin on sekä nuorten että vanhempien ikäluokkien kohdalla.

Perinteinen kirja fyysisenä tuotteena puolustaa edelleen paikkaansa. Syytä on kiinnittää huomiota myös kirjan lukemisen, toisin sanoen *hitaan lukemisen*³, moninaisesti psykologisiin ja emotionaalisiin vaikutuksiin. Lukeminen kehittää kielellisiä taitoja sekä edistää keskittymistä ja mielikuvitusta. Muistin kehittämiseen lukemisella on tutkitusti suotuisia vaikutuksia. (Sarmavuori 2011, 16–17; Ekholm & Repo 2010, 22.) Helena Ruuska mainitsee *Opettaja*-lehdessä (2/2015) painetun kirjan ansioksi myös sen, että ”*kirjasta on helppo hahmottaa kokonaisuuksia ja laajuuksia ja siihen on helppo syventyä. Sisällöt voivat olla eri muodoissakin, jolloin kirja kyllä muuttaa muotoaan, mutta siitä huolimatta kertomusten lumo ja tiedonhalu eivät katoa mihinkään*”.

Sadut, runot, novellit ja romaanit tukevat emotionaalista ja sosiaalista kasvua ja samanaikaisesti myös kognitiivista kehitystä. Satu ruokkii lapsen kielitajua ja mielikuvitusta, fiktion kautta voivat kaikenikäiset oppia muun muassa eettisyyttä, empaattisuutta ja vastuuta. Lukeminen auttaa muodostamaan kantoja eri asioihin ja perustelemaan niitä sekä syventämään ymmärrystä ihmisestä ja elämästä. Tämä puolestaan vaikuttaa positiivisesti omien tunteiden ymmärtämiseen ja hallintaan sekä lisää itsetuntemusta laajemmin herättelemällä nuorta pohtimaan omia toimintamahdollisuuksiaan. Avatessaan kokonaisuuksia ja syysuhteita teokset antavat aineksia itsen, toisen ja yleensäkin elämän käsittämiseen. Tuoreet kielikuvat ja kerronnan rakenteet opettavat ilmaisua. Fiktiivistä kirjallisuutta lukemalla on mahdollista vaikuttaa myös lapsen ja nuoren arvoja koskevaan ajatteluun. (Aerila & Soininen 2013; Kajannes 2011; Sarmavuori 2011, 13–14; Saarinen & Korhokangas 1998, 186–187.)

³ Hitaalla lukemisella Ekholm ja Repo viittaavat teoksessaan (2010) lähinnä kaunokirjallisuuteen ja sen lukemiseen.

4.2. Sähköisten tekstien lukeminen

Verkkojulkaiseminen näyttäisi sopivan erityisen hyvin lyhyiden tekstimuotojen levittämiseen, mutta ei yhtä hyvin pitkien tekstien jakelu- ja lukemisympäristöksi. Kirjallisuuden lukeminen mielletään edelleen kiireettömämmäksi, ja siitä haetaan rentoutusta ja elämyksiä toisin kuin internetistä, jossa luetut tekstit ovat enemmän eri aiheiden taustoittamista tai tiedonhakuja. Tietokanta ja E-lehti sopivat hyvin tieteeseen ja yhden artikkelin tiedonhakuun, kun taas muu kirjallisuus palvelee paremmin perinteisessä muodossa. Itse lukeminen on nykyisessä tekstiympäristössä vaativampaa kuin koskaan ennen, vaikka mekaanisesti puhutaan samasta taidosta kuin aiemminkin. Jokainen lukija kohtaa päivittäin tekstien paljouden, monimediaisuuden ja muotojen muuttuvuuden, jotka ovat leimallisia piirteitä nykyiselle tekstiympäristölle. (Kupiainen 2016, 27.)

Diginatiiveille on luontevaa monen yhtäaikaisen median simultaanikäyttö, jossa monet eri syötteet muokkaavat heidän mediapolkuaan. Sähköisestä lukemisesta tehdyt psykofysiologiset tutkimukset vahvistavat ajatusta siitä, että nuoremmat nettisukupolvet omaksuvat vanhempia helpommin uuden teknologian, ja yhtäaikainen, nopea ärsyketulva jopa viehättää ja haastaa heitä. Tämän perusteella on päädytty esittämään väite, että digiajalla varttuneiden nuorten ajattelu ja tiedonkäsittelyprosessit ovat toisenlaisia kuin vanhempien sukupolvien. Kuitenkin sähköinen lukeminen ja ruudulta lukeminen vaativat vielä lisää tutkimusta, ennen kuin kattavia johtopäätöksiä on mahdollista tehdä. (Herkman & Vainikka 2012, 23, 41; Ekholm & Repo 2010, 56.)

Tarasti (2011) viittaa artikkelissaan Sarmavuoren ja Merisuo-Stormin näkemykseen, jonka mukaan kirjasta opittu tieto omaksutaan paremmin sekä aikuisopiskelijoiden että kuudesluokkalaisten lasten keskuudessa kuin digitaalisessa muodossa jaettu. On esitetty myös, että päätteeltä lukeminen on 30 prosenttia hitaampaa painotuotteisiin verrattuna. (Tarasti 2011, 18). Herkmanin ja Vainikan tutkimuksessa sähkökirjan lukeminen näytöltä koettiin raskaana. Heidän tutkimuksensa toteuttamisajankohtana varsinaisia lukulaitteita tai tabletteja ei ollut vielä runsaasti käytössä, joten lukeminen tapahtui pääosin tietokoneen ruudulta. Ongelmana oli myös E-kirjojen silloin vielä varsin suppea valikoima ja lataamisen hankaluus. Verkkojulkaisujen hyvänä puolena koettiin ajasta ja paikasta riippumaton saatavuus. Etenkin nuoret aikuiset lukivat verkossa mielellään lehtien ilmaisversioita. Opiskelussa ja työssä verkkojulkaisut toimivat hyvin, koska ne helpottivat huomattavasti aineistojen saatavuutta. Digitaalisen julkaisemisen etuna on myös tiettyjen materiaalien, mm. digitoitujen historiallisten arkistojen saatavuus, joka muuten olisi vaikeaa tai lähes mahdotonta. (Herkman & Vainikka 2012, 89–90.)

4.3. Nuoret ja sosiaalinen media

Vaikka sosiaalisen median erilaiset palvelut ja sisällöt ovat nykypäivää ja ympäröivät meitä laajasti, kaikki eivät kuitenkaan käytä tarjolla olevia sovelluksia aktiivisesti. Joukossamme on edelleen myös niitä, jotka eivät käytä kyseisiä palveluita lainkaan, suuri osa heistä sairauden, iän tai vamman vuoksi. Nuorten elämässä sosiaalinen media kuitenkin näyttää varsin merkittävää osaa, kun joidenkin sovellusten käyttöaste alkaa lähennellä sataa prosenttia. Pelaamisen ohella juuri sosiaalisen median pelätään varastavan aikaa ”oikealta” lukemiselta. Vaikka sosiaalisesta mediasta (jatkossa myös *some*) yleisesti tiedetään melko paljon, avaan lyhyesti sosiaalisen median luonnetta ja erilaisia palveluita. Tämä sen vuoksi, että tulevan lukemistutkimuksen analyysin kannalta on merkitystä sillä, lukeeko nuori verkosta Snapchatin pikaviestejä vai esimerkiksi erilaisia blogeja. Verkkoviestinnässä ja sosiaalisessa mediassa näyttöytyy erityisen lukemisen sosiaalinen luonne, jonka vuoksi se palvelee juuri ryhmäytymisiässä olevia nuoria. Myös sosiokulttuurisen lukemisen käsite avaa syitä nuorten runsaan sosiaalisen median käytön taustalla.

4.3.1. Mikä some?

Laajimmassa merkityksessään sosiaalinen media on sateenvarjokäsite, jonka alla se saa monia eri merkityksiä. Alkuvaiheessa sosiaalinen media määriteltiin lähinnä luettelomalla erilaisia verkkopalveluita tai niiden ominaisuuksia, joiden sanottiin olevan sosiaalista mediaa. Lietsala ja Sirkkunen (2008) mainitsevat alan pioneeriteoksessa sosiaalisen median käytännöiksi muun muassa bloggaamisen, sosiaalisen verkostoitumisen ja osallistumisen wikien sisällöntuotantoon. Laitinen ja Rissanen (2007) luonnehtivat sosiaalista mediaa internetin uudeksi kehitysmuodoksi, josta keskeisimpinä tekijöinä erottuvat avoimuus, vuorovaikutus ja viestintämuotojen yhteensulautuminen. Erkkolan gradututkimuksessa sosiaalinen media määritellään prosessiksi, jossa käyttäjät rakentavat yhteisiä merkityksiä *sisältöjen, yhteisöjen ja verkkoteknologioiden* avulla. Sosiaalinen media voidaan nähdä myös tuotanto- ja jakelurakenteita muuttavana ilmiönä, joka vaikuttaa yhteiskuntaan, talouteen ja kulttuuriin. Edellä mainitut yhteisöt on Pöngän (2014) mukaan syytä ymmärtää melko väljästi, sillä sosiaalisen median yhteydessä syntyvät sosiaaliset rakenteet eivät ole sosiologisesti määritellen kovinkaan kiinteitä yhteisöjä. Yhteisöllisyyden syvyys vaihtelee sosiaalisessa mediassa erittäin löysästä erittäin tiukkaan. (Pönkä 2014, 34–35.)

Sosiaalisesta mediasta puhuttaessa tarkoitetaan yleensä Facebookin, YouTuben, Wikipedian ja Twitterin kaltaisia verkkopalveluita. Lisäksi sosiaalisen median määritelmän mukaisia ominaisuuksia on useilla muillakin www-sivustoilla. Sosiaalisen median verkkopalveluiksi kutsutaan kuitenkin niitä verkkopalveluita, joiden *ensisijainen* käyttötarkoitus liittyy sosiaaliseen mediaan, esimerkiksi keskusteluun, sisältöjen

tuottamiseen ja jakamiseen sekä verkostoitumiseen. Edellisen määritelmän mukaan some-palveluiden ulkopuolelle jäävät muun muassa massaroolipelit ja virtuaalimaailmat. (Pönkä 2014, 36.)

Sosiaalinen media tarjoaa mahdollisuuden jakaa lukukokemuksia yhä laajemman piirin kanssa. Harrastajakirjoittajat julkaisevat foorumeilla omia tekstejään saaden vertaispalautetta. Lukublogit tarjoavat kirja-arvosteluja ja kirjallisuuskeskusteluja, Facebookissa kiertävät lukulistat ja fanifiktion juonta kirjoitetaan vaihtoehtoisin tavoin, jolloin lukijasta tulee myös tekstien tekijä. Lukemiskulttuurin positiivisena muutoksena pidetään lukemiseen liittyvää uudenlaista yhteisöllisyyttä, uusyhteisöllisyyttä (vrt. vapaaehtoinen sosiaalisuus), joka tarkoittaa yksilöiden liittymistä itse valitsemiinsa yhteisöihin ja tunnepohjaista sitoutumista niihin. Lukemisen ympärille viime aikoina syntyneitä sosiaalisia ilmiöitä ovat muun muassa lukupiirit sekä manga-, anime- ja scifiharrastajien kokoontumiset, ”conit”, joissa tapaavat etenkin internetissä lukemisen ympärille muodostuneet yhteisöt (Saresma 2013, 239).

4.3.2. Sosiaalisen median palveluita

Sosiaalisen median palveluilla ei voi tehdä mitä tahansa, vaan ne ohjaavat kukin omaa toimintaansa, joita ovat esimerkiksi keskustelu, tiedotus, osallistuminen ja verkostojen luominen. Yksi sosiaalisen median palvelujen käyttötarkoitus on puhtaasti myös huomion ja kävijöiden kerääminen, ”tykkäämiset”. Useita some-palveluita on mahdollista käyttää monin eri tavoin, mutta valintoja tehdään usein juuri sen mukaan, mitä kukin palvelu mahdollistaa. (Pönkä 2014, 81.) Jo vuoden 2000 PISA-tutkimuksessa on todettu, että kohtuullinen tietokoneen käyttö tukee lukutaitoa, ja tietokoneen käyttötavoista parhaiten sitä tukevat Internetin ja sähköisen viestinnän käyttö (Leino 2002). Nuoret käyttävät nettiä vapaa-ajallaan eniten niin sanottuun huvikseen surffailuun. Toiminta on YouTube-videoiden katselua, erilaisten sivujen selailua ja ylipäänsä rentoa ajanviettoa. Myös sosiaalista mediaa, kuten Facebookia, Instagramia ja erilaisia keskustelupalstoja, nuoret käyttävät ahkerasti. (Leino 2016, 51.)

Blogi (johtuu englannin kielen käsitteestä weblog) tarkoittaa netissä julkaistua, ajankohtaisia asioita käsittelevää kirjallista kokonaisuutta. *Blogit* ovat www-sivustoja, jotka koostuvat aikajärjestykseen listatuista kirjoituksista eli blogiartikkeleista. Blogikirjoitusten yhteydessä on yleensä kommenttipalsta, jossa lukijat voivat antaa palautetta ja olla yhteydessä sekä blogin kirjoittajan että muiden lukijoiden kanssa. Blogissa kirjoittaja, jota kutsutaan yleensä bloggariksi tai bloggaajaksi, esittelee itsensä esittelysivulla. (Pönkä 2014, 124.) Blogien suosittuja aiheita ovat muun muassa leivonta, sisustus ja muoti. Myös matkablogeja seurataan paljon. Blogi muistuttaa eniten perinteistä kirjoitusta tai kirjoitelmaa, koska se koostuu pääosin yhdestä

asiakokonaisuudesta ja voi sisältää myös kertomuksen, esimerkiksi kertomuksen matkasta alusta loppuun saakka, retkestä matkakohteessa jne.

Yhteisöpalvelut, kuten *Facebook* ja *Twitter*, ovat sosiaalisen median jättiläisiä, jotka muodostavat merkittävimmän osan koko sosiaalisesta mediasta. Niille on ominaista henkilökohtaiseen käyttäjätunnukseen liitetty profiili, joka näkyy muille käyttäjille, sekä verkostoituminen muiden käyttäjien kanssa pyytämällä heitä kaveriksi tai seuraamalla heitä. Käyttäjien välisistä suhteista muodostuu sosiaalinen verkosto, jonka kautta yhteisöpalveluun lähetetyt viestit ja sisällöt välittyvät muille käyttäjille. Käyttäjät saavat luettavakseen omaan verkostoonsa kuuluvien käyttäjien julkaisut. Kyseisen kaltaisissa yhteisöpalveluissa voi tekstin lisäksi julkaista ja jakaa myös kuvia ja videoita. Käyttäjän on mahdollista säädellä julkaisujensa yksityisyyttä ja julkisuutta monin eri tavoin. (Pönkä 2014, 87–101.)

Videopalveluihin kuuluva *YouTube* on lajissaan netin suosituin tarjoten kenelle tahansa mahdollisuuden omien videoiden julkaisuun, olivatpa ne ammattilaistuotantoa tai tavallisten ihmisten verkkoon lataamia lyhyitä videoklippejä. YouTubeen kirjautuneet käyttäjät voivat tilata haluamiensa käyttäjien videokanavat, jolloin he näkevät uudet videot palvelun etusivulla. YouTubeen videoita jaetaan ja upotetaan runsaasti muihin sosiaalisen median palveluihin. Tämä on johtanut siihen, että suosituimmat YouTube-videot saavat nopeasti maailmanlaajuista julkisuutta. (Pönkä 2014, 115–117.) Myös kansallisesti YouTubeen videoita lataavat henkilöt voivat nopeasti nousta julkisuuteen. Suomessa tunnettuja tubettajia ovat esimerkiksi Herbalisti ja Lakko, ja YouTube-videoita seuraaville järjestetään vuosittain myös oma Tubecon-festivaali.

Kuvanjakopalveluihin lukeutuu *Instagram*, joka on älypuhelimiin ja tabletteihin saatavana oleva kuvanjako- ja yhteisöpalvelu. Käyttäjät voivat ottaa valokuvia suoraan Instagram-sovelluksella, lisätä niihin erilaisia visuaalisia efektejä ja julkaista ne sitten Instagram-profiilissaan, jonka voi halutessaan muuttaa yksityiseksi. Kuvatoimintojen ohella Instagram on täydellinen yhteisöpalvelu, joka sisältää seuraamissuhteet, kuvien kommentoinnin ja tykkäämisen. Käyttö tapahtuu pääasiassa mobiililaitteilla, eikä palvelun järkevä käyttö muutoin olisi juuri mahdollista. (Pönkä 2014, 122.)

Pikaviestit- ja keskustelusovelluksiin lukeutuvat *WhatsApp* ja *SnapChat* (myös Facebook Messenger, jota ei tutkimuksessani mainittu erikseen), jotka keskittyvät sosiaalisen median ytimeen: ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja viestintään. Sovellukset toimivat ainoastaan älypuhelimilla, ja niiden valttina on yksinkertaisuus ja käyttönopeus sekä ryhmäviestit, jotka voi kohdistaa useammalle käyttäjälle yhtä aikaa. WhatsApp-viestit voivat sisältää tekstiä, kuvia, videoita ja ääniä. SnapChatin chat-keskustelujen lisänä ovat

snapit eli kuva- ja videoviestit, jotka ovat näkyvillä vain 1–10 sekuntia eivätkä tallennu pysyvästi palvelimelle. (Pönkä 2014, 135–136, 139.)

Kysymys- ja vastauspalveluihin lukeutuu erityisesti teinien suosima yhteisöpalvelu *Ask.fm*, jossa käyttäjät voivat esittää toisilleen kysymyksiä nimettömästi tai nimen kanssa. Suurin osa kysymyksistä tehdään nimettömänä, eikä kysyminen vaadi palveluun rekisteröitymistä. Kysymykset ja vastaukset näkyvät käyttäjien profiilisivuilla, ja niistä muodostuu usein myös keskusteluja. Vastauksiin on mahdollista liittää kuvia ja videoita. (Pönkä 2014, 141, 144.) *Periscope* puolestaan on Twitterin omistama mobiililaitteille suunnattu suoratoistopalvelu, jonka avulla käyttäjät voivat reaaliaikaisesti jakaa videoita muille käyttäjille.

4.4. Lukutaito, monilukutaito ja tekstien multimodaalisuus

Lukeminen on perinteisesti ymmärretty yksilölliseksi, jopa yksinäiseksi toiminnaksi, jonka mahdollistaa opittu lukutaito. Lukutaito opitaan yleisimmin 5–7-vuotiaana mekaanisen harjoittelun tuloksena. Suomalaiset ovat hyviä lukijoita, ja lähes kaikki ovat lukutaitoisia. Lukemisella voidaan viitata joko toimintaan tai kognitiiviseen taitoon. Lukutaito laajemmassa merkityksessä kuvaa kykyä tulkita, eritellä ja käyttää analyyttisesti hyväkseen lukemaansa ja näkemäänsä. PISA-tutkimuksissa lukutaito jäsentyy kolmen näkökulman avulla tiedonhauksi, luetun ymmärtämiseksi ja tulkinnaksi sekä luetun pohdinnaksi ja arvioinniksi. Edellä kuvatut käsitykset lukutaidosta ja lukemisesta ovat edelleen relevantteja. Lukeminen ei ole mahdollista ilman teknistä lukutaitoa, kirjainten oppimista ja kykyä tulkita sanojen merkityksiä. Viimeisen parin vuosikymmenen aikana lukutaito on saanut muitakin tulkintoja kuin sanojen mekaaninen tunnistaminen. Yksilöllisen taidon lisäksi lukemisessa on kyse myös erilaisista viestinnän ja vuorovaikutuksen muodoista ja sosiaalisista käytännöistä. Lukeminen olisi nykyään ymmärrettävä huomattavasti arkikäsitteiksi laajemmin. (Herkman & Vainikka 2012, 35–37.)

4.5. Suomalaisen lukemiskulttuurin muutos – yksilöllisestä lukemisesta sosiokulttuuriseen

Tuija Saresma luonnehtii professori Hannu Salmen (2008) tavoin lukemisen historiaa huolestuneisuuden ja epäilyn historiaksi. Kirjallisuutta on pidetty yhteiskuntarauhaa uhkaavana tekijänä: vuoroin antiikin klassikot ja vuoroin romaanit ovat uhanneet kansallisvaltion tai uskonnon asemaa. Välillä huolenaiheena on ollut alempien kansanryhmien tai heikomman sukupuolen asema, kun sivistyneistö pelkäsi rahvaan moraalien murenevan kaunokirjallisuutta lukemalla. Tällä hetkellä suurin kansallinen huolenaihe on digitalisaation ohella se, ettei nuoriso lue kaunokirjallisuutta riittävästi. Lukemisen arvostus kytkeytyy aina ympäröivän

kulttuurin arvoihin, ja se muuttuu yhteiskunnan mukana. Nykytilanne, jossa kirja siirtyy osittain sähköiseen muotoon, on vain yksi vaihe lukemisen historiassa. (Saresma 2013, 238; myös Ekholm & Repo 2010.)

Suomalaiset ovat lukijakansaa, jolle kirjallisuus on ollut erityisen tärkeää ja jonka kulttuuri on lukemiselle poikkeuksellisen myönteinen. Suomalaista lukemiskulttuuria on totuttu tulkitsemaan varsin yhdenmukaisena, koska lukemista on arvostettu kaikissa yhteiskuntaryhmissä, eikä luokkatausta ole juuri vaikuttanut kirjallisuuden vastaanottoon. Lukemisharrastus on kuitenkin nykykulttuurissa eriytymässä, mikä näkyy etenkin koulutuksen lukemista lisäävänä vaikutuksena. Sen lisäksi lukeminen lisääntyy kaupungeissa ja vähenee maaseudulla, jossa asuu keskimäärin vähemmän koulutettua väestöä. Lukemisen romahtamisen peloista huolimatta lukemiskulttuuri muuttuu varsin hitaasti, koska lukemistottumukset ja tulkinnat muuttuvat yhteisöllisesti. Huoli lukemiskulttuurin rapautumisesta liittyykin siihen, että eri kirjallisuuslajeja arvotetaan eri tavoin. Yhtenäisen lukemiskulttuurin ja pysyvien lukijaidentiteettien sijaan lukijat voivat vaihdella lukijaidentiteettiään syvälukemisesta huvilukemiseen ja näin harjaannuttaa lukutaitoaan sekä laajentaa näkökulmiaan monien eri tekstityyppien avulla. (Saresma 2013, 242–248.)

Suomalainen lukemiskulttuuri on totuttu näkemään varsin yhtenäisenä, ja se on sitä ollutkin aina 1990-luvulle saakka. Sittemmin suomalaisten suosikkikirjailijoiden (mm. Kivi, Waltari, Linna) rinnalle on noussut myös käännettyä fantasiaa ja dekkareita, minkä perusteella voi päätellä lukemiskulttuurin olevan moninaistumassa. Suomalaisten suosiman realismin rinnalle kaanoniin nousseet fantasia ja dekkarit kertovat, että kaunokirjallisuudelta toivotaan muutakin kuin arkista kansankuvausta – esimerkiksi viihdettä ja jännitystä. Toisaalta dokumentaaristen elämäkertojen suosittuus saattaa edelleen selittyä todellisuuspohjaisten teosten ja realismin arvostamisena. (Saresma 2013, 240–241.)

Tekstien muodon lisäksi muutoksessa ovat myös lukemisen tavat ja sisällöt. (Saresma 2013, 239; ks. myös Herkman & Vainikka 2012; Ekholm & Repo 2010.) Nykyisin arvostuksen kohteena on paneutuva, esteettisesti suuntautunut lukeminen, niin sanottu *syvälukeminen*⁴ (vrt. aiemmin käsitteet *reading* ja *hidas lukeminen*). Paneutuvaa, henkilökohtaista lukutapaa pidetään parempana kuin tiedonhankintaa, selailua tai ajankuluksi lukemista. Syvälukemisen uhkana nähdään kirjallisuuden viiheellistyminen. Kaupallisesti menestynyttä kirjallisuutta muokataan maailmanlaajuisesti elokuviksi, tv-sarjoiksi ja peleiksi, jolloin uusia muotoja saava media on yhä suurempi osa ihmisten arkea. Tämä kaikki vaikuttaa lukemisen käytäntöihin. Lukemiskulttuurin muutoksen hyvänä puolena nähdään lukemisen uudenlainen yhteisöllisyys, niin sanottu *sosiokulttuurinen*

⁴ Syvälukeminen tarkoittaa tässä samaa kuin lukeminen (*reading*) aiemmin. Käsitettä voi kuvata myös sanoilla *paneutuva lukeminen*, joita Saresma (2013) käyttää.

lukeminen. (Saresma 2013, 238–239.) Sosiokulttuurinen lukemiskäsitys tarkoittaa lukemisen ymmärtämistä yhteisöllisenä ja vuorovaikutuksellisenä toimintana, joka liittyy enenevässä määrin internetin ja muiden viestinnällisten mediaympäristöjen sosiaaliseen käyttöön. Luukka (2008) näkee tekstikäytänteet tilannesidonnoisina, jolloin ne liittyvät aina ympäröivään kontekstiin ja käsillä olevaan tehtävään. Esimerkiksi koulun, vapaa-ajan ja kodin kielet eroavat toisistaan. Sosiokulttuurisessa lukemiskäsityksessä korostuu lukemisen käytännöllisyys. (Herkman & Vainikka 2012, 37–39; Sintonen & Kupiainen 2009, 44–45.)

4.6. Painettujen ja sähköisten tekstien lukemisesta kokonaislukemiseen

Ikäluokat voidaan jakaa erilaisiin *mediasukupolviin*, jolloin jakolinjoina toimivat sekä syntymäajankohta että sukupolven lapsuudessa ja nuoruudessa vallinnut media. 1930–1950-luvulla syntyneitä voidaan luonnehtia *sanomalehtisukupolveksi*, 1960–1970-luvuilla syntyneet puolestaan muodostavat *televisiosukupolven*, joka pääsi jo tutustumaan videonauhureihin ja katselemaan tallennettuja elokuvia. *Nettisukupolven* muodostavat puolestaan 1980-luvulla syntyneet, jotka ovat alkaneet käyttää nettiä viimeistään 10–15-vuotiaina, ja internet sekä erilaiset graafiset käyttöliittymät ja hakukoneet ovat olleet arkipäivää heidän netinkäytössään.

Tutkimukseni kohderyhmä koostuu nuorista, joista käytetään useissa yhteyksissä (mm. Tapscott 2010; Prensky 2001) nimitystä *diginatiivit*. Tällä käsitteellä kuvataan ennen kaikkea nuorinta mediasukupolvea, jolle tyypillistä on nopeus ja monien prosessien samanaikaisuus. Kaikkein nuorimpia nettisukupolven edustajia voisi nimittää jopa *ubiikki- tai mobiilisukupolveksi*. Heidän elämässään arkiset toimet ovat yhteydessä media- ja viestintäteknologian kanssa niin moninaisin tavoin, että mediaa voi olla mahdotonta erottaa muista elämäkäytänteistä. (Herkman & Vainikka 2012, 23, 41; Ekholm & Repo 2010, 56.) Suurena uhkakuvana diginatiivien maailmassa nähdään ns. yhden lähteen käyttö: kun lopulta kaikki tulee saman kanavan kautta, on nuorten lukijoiden yhä vaikeampaa erottaa lajeja toisistaan. Diginatiivien maailmassa kirja ja sähköinen diskurssi uhkaavat pahimmillaan sekoittua. Silloin tarvitaan myös *mediakriittisyyttä*, jota taas on mahdollista kasvattaa runsaan, eri aineistoja käsittävän lukemisen avulla.

Päivittäinen elämämme on täynnä erilaisia *viestinnän moodeja* kuten kieltä, musiikkia, kuvia ja ääntä. Nykyisen verkkomedian aikakaudella viestinnässä korostuu niin sanottu multimodaalisuus, jonka keskellä nettisukupolvi on kasvanut toisin kuin analogisen ajan kasvatit, joille viestinnän eri muodot ovat esiintyneet tarkasti rajattuina. On esitetty jopa väite, että digiajan nuoriso ajattelee ja prosessoi tietoa eri tavalla kuin aiempien sukupolvien kasvatit. (Herkman & Vainikka 2012; Leino & Nissinen 2012; Ekholm & Repo 2010; Luukka, Pöyhönen, Huhta, Taalas, Tarnanen & Keränen 2008.) ”Nuoret eivät ahdistu tietomäärästä, vaan

osaavat käsitellä sitä käyttämällä erilaisia apuvälineitä ja verkostoitumalla”, kuvaa professori Kirsti Lonka nuorten joustavia taitoja *Opettaja*-lehdessä (20/2015).

Tekstitaitojen perusvaatimukset, kuten tekstin tarkoituksen ja kohdeyleisön huomioiminen, lauserakenteet ja kielioppi, ovat samat painetun tai verkkotekstin tuottamisessa tai lukemisessa. Myös eroja niiden välillä voidaan osoittaa esimerkiksi siinä, kuinka tekstit välitetään ja jäsennetään ja kuinka ne liittyvät muihin teksteihin. Digitaalinen tallennus ja myös välineet, joista tekstiä luetaan, muokkaavat tekstin fyysisiä ominaisuuksia ja sisältöä. Tekstejä luetaan usein mobiililaitteelta, mikä vaikuttaa tekstin ja tiedon määrään ja aseteluun. Mahdollisuus tekstin linkittämiseen uusille sivuille tekee mahdolliseksi myös sen, että yhden tekstin ei tarvitse olla pitkä. Lukijan ei myöskään tarvitse selailta yhtä paljon tekstiä kuin kirjaa lukiessaan. Aktiivisella tiedonhaulla on positiivinen yhteys lukutaitoon, ja erilaiset tietokoneen käytön tarkoitukset ovat yhteydessä myös lukukiinnostukseen. (Leino & Nissinen 2012, 64–65, 71–73.)

Keskusteluissa vilahtelevat usein käsitteet *hidas lukeminen*, *hidas viestintä*, *syvälukeminen*, *reading*, *paneutuva lukeminen* yleensä kuvaamassa niin sanottua perinteistä lukemista (joka usein ymmärretään myös kaunokirjallisuuden ja lehtien lukemisena) sekä vastaavasti *silmäilevä lukeminen*, *viewing*, *digitaaliset tekstit*, *verkkolukeminen ja nettilukeminen* kuvaamassa sähköisen kanavan kautta tapahtuvaa lukemista. Erojen selvittäminen on tutkimukseni kannalta hyödyllistä, koska painettujen tekstien ja verkkotekstien on todettu kerryttävän erilaisia taitoja ja vahvuuksia. Tässä yhteydessä on muistettava, että hidas ja syventyvä lukeminen voi tapahtua myös verkon kautta, ei yksinomaan painotuotteita lukemalla, samoin silmäilevä ja pinnallinen lukeminen on mahdollista myös lehtiä ja kirjoja selailemalla, joten lukemisen tapa ja sisältö eivät ole toisiaan poissulkevia.

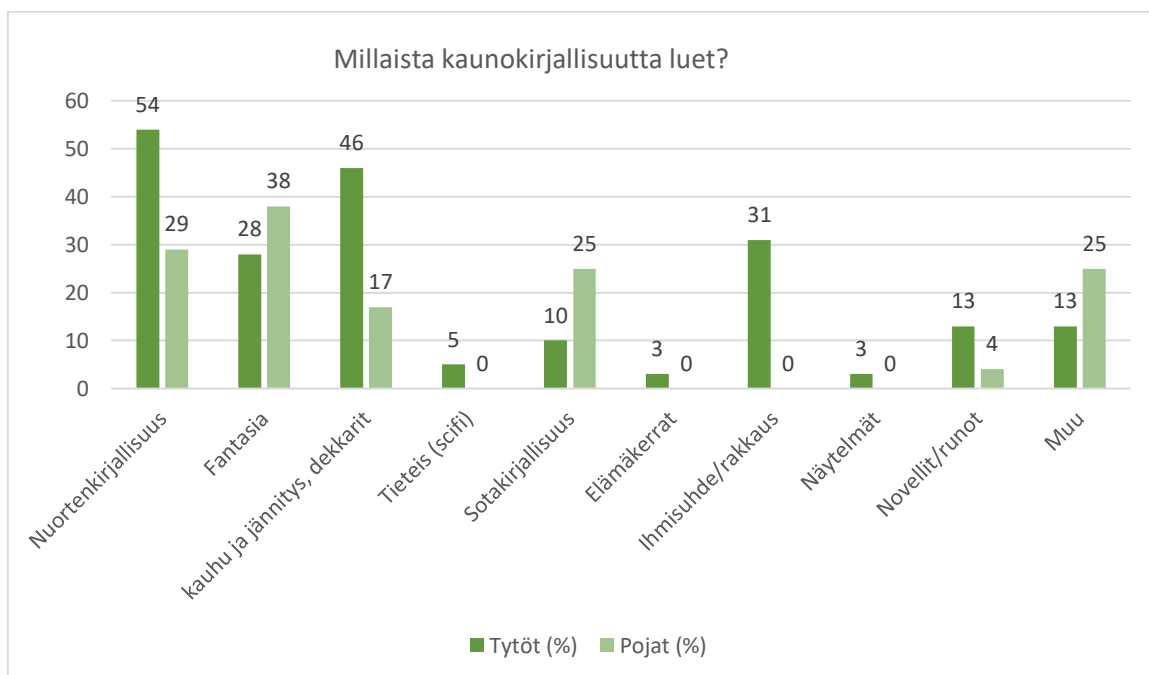
Vaikka perinteisillä painotuotteilla ja hitaalla lukemisella on edelleen oma, tärkeä sijansa ja tunnustetut hyötynsä verkkolukemisen rinnalla, ovat monet asiantuntijat huolissaan etenkin painetun kirjan ja sen sähköisten versioiden vastakkainasettelusta jopa toisensa poissulkevana vaihtoehtoina. Heikkilä (2011, 48) näkee tämän jaottelun varsin näköalattomana etenkin, kun sähköiset mediat, digitointi ja tietoverkot ovat vain kauas menneisyyteen ulottuvan kehityskulun viimeisin käänne. Olisikin mielekkäämpää ja hedelmällisempää laajentaa lukemisen käsitettä enemmän *kokonaislukemisen* suuntaan ja käsittää medialukutaito tasaveroisena lukemisen muotona. Kokonaislukeminen sisältää sekä painetut että sähköiset tekstit, ja laajimmillaan sen voidaan ajatella koskevan kaikkea lukemista televisio-ohjelmien tekstityksiin, mainoksiin, chattailuun ja jopa verkossa pelaamiseen saakka. Lukeminen tulisi ymmärtää paljon laajempaan

ilmiönä kuin arkikäsitteet antavat olettaa. (Kupiainen 2016, 31; Herkman & Vainikka 2012, 37; Ekholm & Repo 2010, 55; Linnakylä 2002, 141.)

6. NUORTEN VAPAA-AJAN LUKEMINEN: TULOKSET JA ANALYYSI

Tässä luvussa käyn läpi oppilaille teettämäni kyselyn vastauksia ja niistä saamiani tuloksia. Osan kysymyksistä olen yhdistellyt parhaaksi katsomallani tavalla sekä koonnut vastaukset samaan kuvioon siten, että jo kuviota silmäilemällä voi helposti erottaa tärkeimmät tulokset. Pääosin olen koonnut vastaukseni kuvioihin pylväsdiagrammeiksi, joissa oppilaiden vastauksia ilmentävät yksinkertaisesti prosenttiluvut. Mielestäni tämä on selkeä ja myös lukijaystävällinen tapa kertoa vastaukset riittävän yksiselitteisesti. Kolmanteen ja neljänteen lukuun kokoamani teoriaosuus toimii analyysin ja johtopäätösten taustalla, mutta analyysin tueksi tähän lukuun olen koonnut myös yksityiskohtaisempaa tutkimustietoa siltä osin, kuin olen sen opinnäytteessäni nähnyt tarpeelliseksi. Vertailemalla aiempaa tutkimustietoa oman opinnäytteeni tuloksiin pyrin hahmottelemaan nuorten lukemisen suuntaviivoja ja konkretisoimaan niitä myös tämän opinnäytteen lukijalle.

6.1. Kaunokirjallisuuden lukeminen

Kuvio 1. Kaunokirjallisuuden lukeminen (tytöt ja pojat %)

Tutkimuksessani kysyin oppilailta, millaista kirjallisuutta he lukevat. Tämä kysymys oli jaettu edelleen kysymyksiin kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden lukemisesta. Kaunokirjallisuuden lukemista koskevan kysymyksen vaihtoehdot ja vastausten perusteella lasketut prosenttiosuudet ovat nähtävissä kuviossa 1. Tyttöjen ja poikien vastaukset on eroteltu toisistaan. Saamieni vastausten perusteella tyttöjen kaunokirjallisuuden lukeminen oli omassa tutkimuksessani runsaampaa ja sisälsi useampia lajeja kuin poikien. Tieteiskirjallisuutta, elämäkertoja ja näytelmiä pojat eivät lukeneet tämän tutkimuksen mukaan lainkaan ja nuortenkirjallisuuttakin 25 % vähemmän kuin tytöt ($t = 54 \%$, $p = 29 \%$). Novelleja ja runoja luki vain yksi tutkimukseen osallistuneista pojista, jota tässä tutkimuksessa kuvaa 4 %:n tunnusluku. Novellien ja runojen lukeminen ei ollut tyttöjenkään keskuudessa kovin suosittua, koska niitä luki vain 13 % tytöistä.

Tässä tutkimuksessa pojat ilmoittivat lukevansa tyttöjä enemmän vain fantasiakirjallisuutta ja sotakirjallisuutta sekä muuta kirjallisuutta, jossa mainintoja saivat vain sarjakuvat⁵ (3 kpl). Kyselylomakkeessa pyydettiin vastaamaan lukemista koskeviin kysymyksiin vain vapaa-ajan osalta. Sotakirjallisuuden esimerkkeinä useat tytöt ja pojat olivat (8) maininneet Linnan *Tuntemattoman sotilaan*. Tämä on romaani, joka hyvin usein luetaan peruskoulussa. Selvittämättä jää, miellettiinkö koulutehtävänä annettu, mutta vapaa-ajalla tapahtuva romaanin lukeminen kaikesta huolimatta vapaa-ajan lukemiseksi. Sotakirjallisuus sai tyttöjenkin keskuudessa useita mainintoja. *Tuntemattoman sotilaan* lisäksi tytöt kertoivat lukeneensa Antti Tuurin, Reino Lehväslaihon ja Laila Hirvisaaren⁶ tuotannon sotakirjallisuutta.

Tämän tutkimuksen aineistoa analysoimalla voi havaita, että vain harvat nuoret lukevat aktiivisesti monenlaisia kirjoja. Aineistoni perusteella pojat lukevat edelleen huomattavasti vähemmän kaunokirjallisuutta, ja heidän lajirepertoarinsa oli suppeampi kuin tyttöjen. Tähän tutkimukseen osallistuneet pojat eivät lukeneet lainkaan tieteiskirjallisuutta, ihmissuhde- ja rakkausromaneja, elämäkertoja ja näytelmiä. Runojen ja novellien lukijaksi ilmoittautui vain yksi poika. Vuoden 2000 ja 2009 PISA-tutkimuksissa mainitaan tyttöjen ja poikien erilainen lukemiskulttuuri, jossa tyttöjen kaunokirjallisuuden suosiminen on huomattavasti runsaampaa kuin poikien, kun poikien kulttuuriin puolestaan kuuluu sarjakuvalehtien lukeminen (Linnakylä 2002, 159; Sulkunen & Nissinen 2014, 39–41). PISA-tulosten (2000–2009) vertailussa todetaan, että suomalaiset nuoret lukivat useimpia painetun median muotoja vuonna 2009 vähemmän kuin vuonna 2000. Vain kaunokirjallisuuden ja tietokirjojen lukeminen

⁵ Sarjakuvien lukeminen on pojilla mainittu sekä kirjojen että lehtien lukemista kuvaavissa kysymyksissä; sarjakuvia onkin mahdollista lukea sekä lehtinä että kirjoina.

⁶ Laila Hirvisaaren tuotantoa ei lueta varsinaisen sotakirjallisuuden piiriin, mutta nuoret ehkä mieltävät tässä sotakirjallisuudeksi myös *sotaa käsittelevän* kirjallisuuden.

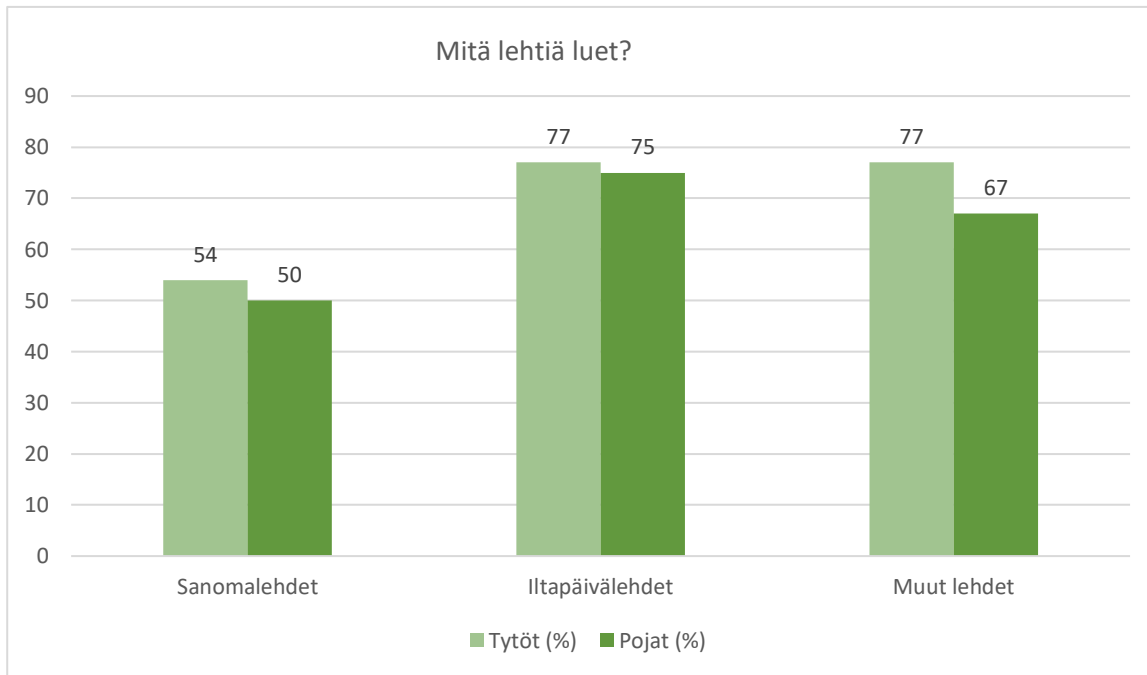
säilyi ennallaan, mutta niitä luettiin jo vuonna 2000 selvästi vähemmän kuin muita tekstilajeja. Sekä suomalaistyttyöjen että -poikien kiinnostuksen väheneminen lukemiseen vuosien 2000–2009 aikana oli yksi OECD-maiden voimakkaimpia. Vuonna 2000 Suomi erottui runsaasti lukevien nuorten maana, mutta vuonna 2009 ero OECD-maihin oli enää 4 %:n luokkaa. (Väljærvi 2014, 21, 23–24.)

6.2. Tietokirjallisuuden lukeminen

Kysymys ”Millaista kirjallisuutta luet?” sisälsi kysymyksen myös tietokirjallisuuden lukemisesta. Esimerkkeiksi kysymykseen olin antanut muun muassa lääketieteelliset, historialliset ja tekniikan alan julkaisut. Kyselystä saamieni vastausten perusteella tyttöjen tietokirjallisuuden lukeminen (15 %) on suhteessa vähäisempää heidän lukemaansa muuhun kirjallisuuteen verrattuna (nuortenkirjallisuus 54 %, kauhu ja jännitys, dekkarit 46 %, fantasia 28 %), vaikka myös tyttöjen lukemisessa on lajeja, jotka eivät saa kovin suurta suosiota (novellit/runot sekä muu kirjallisuus 13 %, tieteiskirjallisuus 5 %, elämäkerrat ja näytelmät 3 %). Tytöt eivät siis ole kovin aktiivisia tietokirjallisuuden lukijoita. Maininnan saivat vain *Kirjailija joka kadotti kirjaimet* (1) ja koulukirjat (1), joista jälkimmäinen ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Luukan (2001, 122) tutkimuksessa tietokirjoja suosi vain 4 % kyselyyn vastanneista tytöistä, joten tähän tulokseen verrattuna oman tutkimukseni tyttöjen tietokirjallisuuden lukeminen oli verrattain runsasta. PISA-vertailussa (2000–2009) nuoret lukivat tietokirjallisuutta lähes saman verran vuonna 2009 (16 %) kuin vuosikymmen aiemmin (15 %) (Väljærvi 2014, 23).

Pojista 25 % (tässä tutkimuksessa kuusi) ilmoitti lukevansa tietokirjallisuutta. Mainintoja saivat vain *Wikipedia* (4), *Mitä, missä, milloin* (1) ja ennätyskirjat (1). Poikien tietokirjallisuuden lukeminen on melko aktiivista poikien muuhun lukemiseen verrattuna. Pojat olivat selkeästi aktiivisempia lukemaan vain fantasiakirjallisuutta (38 %) ja nuortenkirjallisuutta (29 %), kun taas sotakirjallisuus ja muu kirjallisuus nousivat suosittuudessa samoihin prosenttilukemiin (25 %) tietokirjallisuuden kanssa. Luukan (2001, 122) tutkimuksessa pojista 17 % luki tietokirjallisuutta ja PISA-tutkimuksen mukaan vuonna 2009 kaikista nuorista sitä luki 15 %, joten oman tutkimukseni pojat olivat varsin aktiivisia tietokirjallisuuden lukijoita.

6.3. Lehtien lukeminen

Kuvio 2. Lehtien lukeminen (tytöt ja pojat %)

Tutkimuksessani kysyin oppilailta ”Mitä lehtiä luet?”. Lehdet olin jaotellut kuvion 2. tavoin sanomalehtiin, iltapäivälehtiin ja muihin lehtiin, joista olin antanut esimerkeiksi muun muassa ”aikakauslehdet” ja ”harrastelehdet” sekä nimennyt muutamia esimerkkejä kuten *Seura*, *TM* ja *Erä*. Kuvioista 2. on nähtävissä vastausten prosenttijakaumat jaettuna tyttöjen ja poikien vastauksiin. Kyselyyni vastanneista tytöistä 54 % ja pojista 50 % kertoi lukevansa sanomalehtiä, kun taas Hujasen (2001, 148) mukaan lähes kaikki (96 %) Keski-Suomessa kyselyyn vastanneista 13–19-vuotiaista nuorista (N=700) lukivat sanomalehtiä ja vain 4 % vastaajista ilmoitti, ettei lue niitä lainkaan. PISA-vertailussa vuosina 2000–2009 nuorten sanomalehden lukeminen laski 10 % (85 % -> 75 %) (Väljärvi 2014, 23). Herkman ja Vainikka (2012, 74) toteavat, että heidän tutkimuksessaan sanomalehti kuului edelleen useimpien nuorten aikuisten arkeen, ja lehden lukeminen kuului monen tutkimukseen osallistuneen aamurutiineihin. Nekin, jotka eivät tilanneet sanomalehteä, lukivat lehtien verkkoversioita netissä. Kaikkiin näihin aiempiin tutkimuksiin verrattuna opinnäytteeni nuoret lukivat sanomalehtiä huomattavasti vähemmän kuin vielä 2000-luvun alussa.

Monien sanomalehtien verkkoversiot ovat huomattavasti suppeampia kuin painettujen sanomalehtien. Esimerkiksi paikallislehti *Ilkan* artikkeleista pääsee maksutta lukemaan vain otsikot ja muutaman lauseen itse uutisesta. Sama pätee myös *Helsingin Sanomien* nettilehteen, jossa maksuton lukuoikeus on rajattu viiteen

artikkeliin päivässä. Nuoret ovat tottuneet netissä vapaasti tarjolla olevaan sisältöön, ja heidän kiinnostuksestaan tai mahdollisuuksistaan lukea maksullisia sisältöjä ei tässä tutkimuksessa erikseen kysytty. Sanomalehtien lukeminen vaatii verkkopankkisopimuksen ja tunnukset, joita kaikilla tämän ikäisillä nuorilla ei todennäköisesti ole. Digilehden lukeminen voi olla mahdollista vanhempien tunnuksia käyttäen. Jos nuoret lukevat ainoastaan sanomalehtien nettiversioita, jää uutistarjonta pintapuolisemmaksi kuin lehden painetuissa versioissa.

Tutkimukseni nuoret lukevat sanomalehtiä edelleen hyvin paljon painettuina eli printtilehtinä. Useat nuoret kertovat lukevansa painettua lehteä joko päivittäin tai useana päivänä viikossa. Loogiselle tuntuva selitys asialle on se, että kotona asuvan nuoren kotiin on tilattu sanomalehti. Lehti on silloin näkyvästi tarjolla päivittäin, ja siihen on helppo tarttua vaikkapa vain uutiset silmäilläkseen. On epätodennäköistä, että 15–16-vuotias nuori olisi useasti viikossa kotinsa ulkopuolella paikassa, jossa hänen on mahdollista lukea sanomalehti, etenkin kun sitä ei kovin useissa paikoissa enää automaattisesti ole tarjolla. Sanomalehtiä on esillä ja luettavana lähinnä kirjastoissa, kahviloissa ja terveyskeskusten odotustiloissa. Herkmanin ja Vainikan (2012, 74) tutkimuksen mukaan diginatiivit kertoivat kuitenkin tarttuvansa hammaslääkärin vastaanotolla mieluummin älypuhelimeen kuin tarjolla oleviin lehtiin. Tämä selitys puoltaa osaltaan sitä näkemystä, että nuorten lukemat painetut sanomalehdet ovat tarjolla nimenomaan kotona.

Nuorten vastauksissa korostuu alueen maakuntalehti *Ilkka*, jota kertoo lukevansa lähes kolmannes eli 28 % nuorista. Alueella on myös toinen maakuntalehti *Pohjalainen*, mutta sitä ei lue yksikään tutkimuksen nuorista. Järviseu tu kuuluu *Ilkan* ydinlevikkialueeseen keskittyen enemmän Seinäjoen alueen uutisiin, *Pohjalainen* vuorostaan Vaasan alueelle. Sanomalehdeksi oli ymmärretty myös alueella ilmestyvät ilmaisjakelulehdet kuten *Torstai* (13 mainintaa) ja *Ykköset* sekä paikallislehti *Järviseu tu* (11 mainintaa). Alueella on myös toinen paikallislehti *Järviseu dun Sanomat*, jota ei ilmoittanut lukevansa kukaan. Kuntayhteistyön myötä *Järviseu tu*-lehden levikkialueeksi on muotoutunut Alajärven ympäristö, kun taas *Järviseu dun Sanomien* uutiset keskittyvät myös Kauhavan–Härmän suuntaan. Tässä vastauksessa korostuu muita selvemmin nuoren asuinkunnan merkitys.

Iltapäivälehtien eli niin sanottujen keltaisten lehtien lukeminen näyttää omassa tutkimuksessani ylittäneen sanomalehtien lukemisen noin neljänneksellä sekä tyttöjen että poikien osalta. Vuoden 2000 tutkimuksessa iltapäivälehdet olivat jo suosittuja, mutta vain harvat, noin 3 % lehdenlukijoista, tarttuivat *Ilta-Sanomiin* tai *Iltalehteen* päivittäin (Hujanen 2001, 151). Lehden *tarttuminen* kertoo nimenomaan lehden painetun version lukemisesta. Vähintään kerran viikossa iltapäivälehdten selasi tuona ajankohtana 42 % lukevista nuorista.

Omaan tutkimukseeni verrattuna ero on selkeä: iltapäivälehtiä luki päivittäin jo 14 % nuorista sekä useana päivänä viikossa 27 %, jolloin useasti viikossa iltapäivälehtiä lukevien osuus on jopa 41 % nuorista. Iltapäivälehtien lukemisen suosittuutta (tytöistä 77 %, pojista 75 %) voisi selittää se, että niiden sisältö on kaikille ilmaista ja nopeasti saatavilla. Iltapäivälehtien uutisissa ja muissa artikkeleissa ei ole rajoituksia, ja niistä on saatavissa myös sovelluksia, joissa tuoreet uutiset päivittyvät suoraan älypuhelimien näytölle.

Omassa tutkimuksessani ei tutkittu tarkemmin sanomalehtien ja iltapäivälehtien lukemisen sisältöjä. Sanomalehtiä on totuttu yleisesti pitämään asiapitoisempina lehtinä kuin viihteellisiin sisältöihin painottuvia iltapäivälehtiä. Maakuntalehdet keskittyvät levikkialueensa pääuutisiin, paikallisuutisiin, mutta yhtä lailla valtakunnallisiin uutistapahtumiin sekä ulkomaan uutisiin. Koska oma tutkimukseni ei sisältänyt lainkaan kysymystä lukemisen sisällöistä, en voi avata nuorten kiinnostuksen kohteita tarkemmin. *Mediat nuorten arjessa* -raportin (2001) mukaan vuosituhaten taitteessa sanomalehtiä ilmoitti lukevansa 96 % kyselyyn vastanneista 13–19-vuotiaista nuorista. Prosenttiluku antaa vaikutelman tiedonhaluisista nuorista, mutta tuloksista selviää, että ylivoimaisesti eniten lukijoita oli sanomalehtien urheilusivuilla (42 %) sekä nuortensivuilla ja yleisönosastolla (hieman alle 40 % molemmissa). Kaikkein suosituin aihealue oli televisio-ohjelmat, joita noin 80 % nuorista luki lukiessaan sanomalehteä. Sarjakuvat olivat myös hyvin suosittuja, nuorista 64 % ilmoitti lukevansa niitä. Paikallisuutisia seurasi 32 % ja ulkomaan uutisia hieman yli 20 % nuorista. (Hujanen 2001, 148–150.)

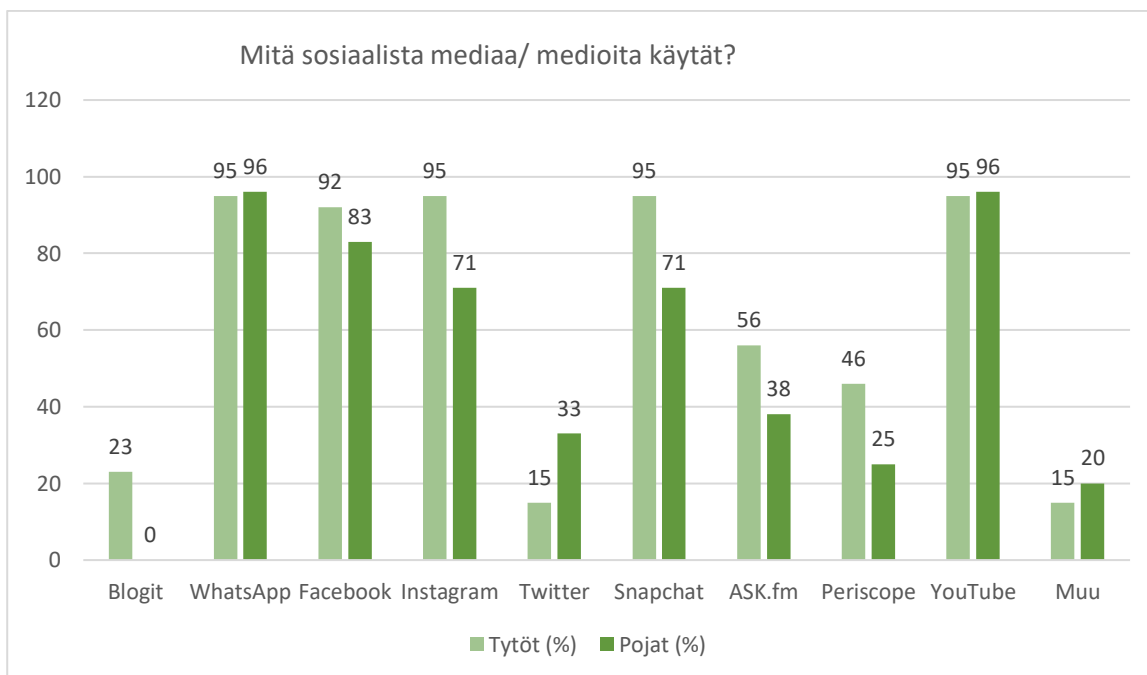
Vaikka sanomalehti edustaa perinteisesti asiapitoisempaa linjaa kuin iltapäivälehdet, eivät lehtien lukemisen prosenttiluvut kerro koko totuutta. On houkuttelevaa ajatella, että nuoret ovat tiiviisti uutisten ja maailmanmenon ytimessä, kun he tarttuvat sanomalehteen tai avaavat sen verkkoversion. Televisio-ohjelmien lukeminen on melko marginaalista lukemista, vaikka kuvaukset ohjelmien sisällöistä voivat olla lukemista sanan perinteisessä⁷ tarkoituksessa. Iltapäivälehtiä on totuttu pitämään viihteellisempinä kuin sanomalehtiä, mutta pelkkä lehtien lukemisen prosenttiluku ei valaise asiaa riittävästi. Iltapäivälehdistä on täysin mahdollista lukea vain pelkät pääuutiset, jotka ovat usein sanamuodoiltaan lähes yhteneväisiä sanomalehtien uutisten kanssa. Silloin nuorten runsas iltapäivälehtien lukeminen voi käytännössä tarkoittaa yhtä lailla sitä, että lisääntyvästä iltapäivälehtien lukemisesta huolimatta nuoret pitäytyvät uutisissa enemmän kuin viihteessä. Ilman tarkempaa lehtien lukemisen sisältöjen tutkimusta väite jää spekulatiiviselle tasolle.

⁷ Longin (2003) mukaan perinteinen käsitys on pitänyt tietynlaista analyttistä ja akateemista lukemista muita lukemisen tapoja parempana. Tällainen käsitys lukemisesta korostaa painetun sanan ja siihen liittyvien kirjallisten arvojen merkitystä. (Herkman & Vainikka 2012, 38.)

Muiden lehtien (Kuvio 2.), kuten harrastelehtien, lukemisessa tytöt (77 %) olivat omassa tutkimuksessani hieman innokkaampia kuin pojat (67 %). Tytöt myös kertoivat lukuisia esimerkkejä lukemistaan lehdistä, joista suosituimmaksi nousi nuortenlehti *Demi* (14 mainintaa). Tyttöjen vastaukset olivat poikien vastauksia monipuolisempia: lehtivalikoima sisälsi harrastelehtiä (mm. voimistelu, metsästys, kuntoilu, jääkiekko, koira), uskonnollisia julkaisuja, sarjakuvia sekä naistenlehtiä. PISA-vertailun mukaan nuorten aikakauslehtien lukeminen laski 10 % tarkastelujaksolla 2000–2009 (75 % -> 65 %) (Väljörvi 2014, 23). Tähän tutkimustulokseen verrattuna oman tutkimukseni nuoret olivat varsin innokkaita lehtien lukijoita.

Omassa tutkimuksessani poikien vastauksissa korostuivat erilaiset sarjakuvalehdet (yht. 7 mainintaa), vuoden 2000 PISA-tutkimus kertoo suomalaispojista 46 %:n lukeneen sarjakuvalehtiä useita kertoja viikossa (Linnakylä 2002, 159) ja vuonna 2009 60 % nuorista ilmoitti lukevansa säännöllisesti sarjakuvia (Väljörvi 2014, 23). Oman tutkimukseni poikien sarjakuvalehtien runsas lukeminen on linjassa aiemmin saatujen tutkimustulosten kanssa. Luukan (2001, 128) mukaan poikien lukulistalla oli tyttöjä selvästi useammin urheilulehtiä, auto- ja venelehtiä sekä tekniikkaa käsitteleviä lehtiä, sitä vastoin ainoastaan yksi oman tutkimukseeni vastannut poika oli maininnut harrastelehdet (skeitti).

6.4. Nuorten sosiaalisen median käyttö

Kuvio 3. Sosiaalisen median käyttö (tytöt ja pojat (%))

Kysyin oppilailta, mitä sosiaalista mediaa/medioita he käyttävät. Vastausvaihtoehdot on merkitty pylväsdiagrammeihin kuviossa 3., joista on nähtävissä myös kyselyyn vastanneiden tyttöjen ja poikien sosiaalisen median käyttö prosenttilukuina. Suurimman suosion saavuttivat WhatsApp-pikaviestinpalvelu sekä YouTube-videopalvelu. WhatsAppin sekä YouTuben käytössä ei ole juuri minkäänlaista eroa tyttöjen ja poikien välillä, koska molemmissa luvut olivat 95–96 % sekä tytöillä että pojilla. Seuraavaksi suosituimmat sovellukset olivat Facebook, Instagram, Snapchat ja Ask.fm. Facebookia ilmoitti käyttävänsä tytöistä peräti 95 % ja pojistakin 83 %. 2010-luvun taitteessa Facebookia käytti noin 85 % 18–30-vuotiaista nuorista aikuisista (Herkman & Vainikka 2012, 70–71, 111). Tilastokeskuksen (2012) tekemän tieto- ja viestintäteknikan kyselyn mukaan Facebookin käyttöaste alle 30-vuotiaiden kohdalla oli lähes 90 % (Pönkä 2014, 43–44). Saamani tulokset ovat siis varsin yhdensuuntaisia aiemmin tehtyjen tutkimusten kanssa.

Omassa tutkimuksessani Facebookin käyttö on edelleen runsasta ottaen huomioon, että nuorilla on nykyisin valittavanaan myös monia muita sosiaalisen median sovelluksia, joita he varsin aktiivisesti käyttävät. Facebook on nykyisin tunnettu myös varttuneemmasta käyttäjäkunnastaan, johon tyypillisesti kuuluu sekä keski-ikäisiä että vanhusväestöön kuuluvia käyttäjiä. Snapchatin suosio tyttöjen kohdalla ylsi myös 95 prosenttiin, ja pojistakin sitä ilmoitti käyttävänsä 71 %. Edellisten kanssa samantapainen sovellus on Twitter, jonka suosittuus ei tässä kyselyssä noussut muiden vastaavien sovellusten tasolle (tytöt 15 %, pojat 33 %). Suomessa Twitterin käyttöaste ei ole missään vaiheessa lähennellyt Facebookin käyttöasteen tasoa.

Vastausten perusteella on helppo todeta, että nuorten suosimat sosiaalisen median kanavat ovat juuri niitä, joiden kautta ollaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. WhatsApp, Facebook, Instagram sekä SnapChat ovat kanavia, joiden kautta voi helposti olla yhteydessä omaan kaveripiiriin, jakaa kuvia ja videoita, kommentoida, viestitellä ja chattailla. Jo vuonna 2010 erilaisiin yhteisöpalveluihin (Facebook, Twitter ja vastaavat) oli rekisteröitynyt noin 85 % 16–24-vuotiaista naisista ja 80 % miehistä ja vuonna 2013 yhteisöpalvelujen käyttäjiä oli jo yhteensä 88 % 16–24-vuotiaista nuorista. Vuonna 2010 lähes joka viides 16–24-vuotias seurasi jotakin yhteisöpalvelua useasti päivässä ja 44 % päivittäin, vuonna 2013 lähes päivittäin tai useammin yhteisöpalvelua seurasi jo 74 % kyseisestä ikäluokasta. (Tilastokeskus 2010 ja 2013.)

Hieman toisenlaisen kanavan muodostaa videopalvelu YouTube, jonka käyttäjiksi kyselyssäni ilmoittautuu 95 % tytöistä ja 96 % pojista. Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan vuonna 2016 Internetin videopalvelujen (Youtube, Vimeo) käyttäjiä oli 97 % 16–24-vuotiaista nuorista. Omassa tutkimuksessani en tiedustellut erikseen, millaiset sisällöt ovat nuorten keskuudessa suosituimpia, eli millaisia videoita nuoret mieluiten katselevat. Kuuden lapsen ja kahden teini-ikäisen äitinä näkisin YouTuben käytön olevan enemmän Pöngän mainitsemaa kuuluisten käyttäjien lataamien videoklippien katselua kuin omien videoiden lataamista tai

ystävien tekemien videoiden katselua. Omia videoita nuoret toki lataavat, mutta eivät siinä mitassa kuin katselevat suosittujen käyttäjien videoita. Myös harrastuksiin liittyvät videot ovat YouTubessa suosittuja. Esimerkiksi omat 15- ja 12-vuotiaat poikani seuraavat juuri ”tubettajia”, mutta nuorempi katselee mielellään myös kalastusvideoita.

Blogeja ilmoitti lukevansa 23 % kyselyyn vastanneista tytöistä, kun taas pojista niitä ei lukenut kukaan. Tämä oli ainoa sosiaalisen median kanava, jota pojat eivät tutkimukseni mukaan käyttäneet ollenkaan. Blogin perimmäinen tarkoitus kumpuaa sen alkuperäisestä nimestä Web log eli nettipäiväkirja. Vaikka kuvilla on nykyään suuri osuus blogeissa, voi sitä edelleen käyttää sen alkuperäiseen tarkoitukseen. Blogeissa myös usein puretaan anonyymisti traagisia elämäntapahtumia, ja kirjoittamisen avulla voi saada tukea samassa tilanteessa olevilta ihmisiltä. (Toikkanen & Kananen 2014, 33.) 13–19-vuotiaista tytöistä 38 % kertoi harrastavansa tietokoneella kirjoittamista jo vuosituhannen vaihteessa (Luukka 2001, 82–83). Koska kirjoittaminen on tyttöjen suosima harrastus, on tyttöjen siirtyminen blogien ylläpitäjiksi ja lukijoiksi tämän perusteella luontevaa. Myöskään nettipäiväkirja-käsite ei ole omiaan kannustamaan poikia ja miehiä blogien pitäjiksi; päiväkirjojen katsotaan kuuluvan enimmäkseen teinityttöjen maailmaan. Tilastokeskuksen 2016 kokoaman Internetin käyttötarkoituksia kartoittavan kyselyn mukaan 16–24-vuotiaista suomalaisista 52 % oli lukenut blogeja viimeisen kolmen kuukauden aikana (Tilastokeskus 2016).

Vastauksista on selkeästi nähtävissä, että poikien sosiaalisen median käyttöprosentit ovat kaikkien sosiaalisen median palveluiden osalta hieman alhaisempia kuin tyttöjen, pois lukien Twitter, jonka käyttö taas kokonaisuudessaan ei yllä sille tasolle kuin useimpien muiden palveluiden. WhatsAppin ja YouTubeen kohdalla prosenttiluvut ovat lähestulkoon identtiset, mutta Facebookin osalta tytöt ovat noin 10 % aktiivisempia. Ero Instagramin ja Snapchatin kohdalla on yli 20 % tyttöjen ollessa aktiivisempia käyttäjiä. Samoin on Ask.fm:n ja Periscopopen kanssa, joissa käyttöprosentit ovat alhaisempia, mutta erot tyttöjen ja poikien välillä ovat noin 20 %:in luokkaa tyttöjen eduksi. Erot noudattelevat aiempien tutkimusten linjaa: siinä missä tytöt chattailevat ja somettavat, pojat viettävät aikaansa pelaten, myös kavereiden kanssa yhdessä.

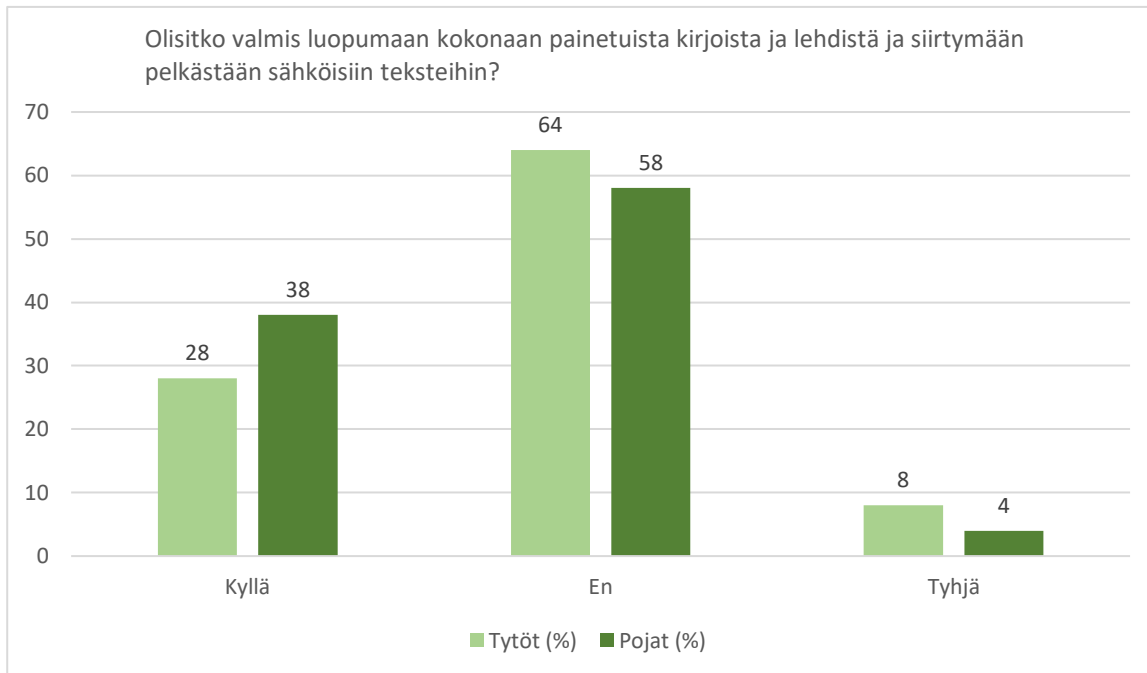
Syitä tyttöjen aktiivisempaan sosiaalisen median käyttöön ei tässä tutkimuksessa haettu, mutta niitä voi yrittää jäljittää aiemmin tehdyn tutkimuksen ja kirjallisuuden perusteella. Vuosituhannen vaihteessa tehdyn laajan tutkimuksen (Luukka ym. 2001) mukaan 13–15-vuotiasta tytöistä tietokonepelejä ilmoitti pelaavansa usein hieman yli 20 %, kun saman ikäisten poikien keskuudessa vastaava luku oli noin 70 %. Sukupuolella oli pelaamisessa merkitystä myös siten, että tutkimuksessa useampien poikien kuin tyttöjen kodeissa oli

tietokone, jota he saivat käyttää kotonaan. Jos otetaan mukaan kaikki tutkimuksen ikäluokat, usein tietokonepelejä ilmoitti pelaavansa 60 % pojista ja 15 % tytöistä. Prosenttiluvuissa on selkeä ero sukupuolten välillä.

Vuoden 2000 PISA-tutkimuksen mukaan 66 % 15-vuotiaista nuorista käytti tietokonetta kotona lähes joka päivä tai ainakin muutaman kerran viikossa, Internetiä sen sijaan käytti lähes joka päivä vain 28 % nuorista. Nuorten internetin käyttö ei vaadi enää kotitietokonetta, koska lähes kaikilla nuorilla netti kulkee mukana älypuhelimessa vuorokauden ympäri. Vuonna 2000 56 % nuorista pelasi vähintään muutaman kerran viikossa; vain kolmasosa heistä oli tyttöjä. Internetin tarjoamia erilaisia sähköisen viestinnän muotoja, kuten sähköpostia ja erilaisia keskustelukanavia, käytti viikoittain 53 % tytöistä ja pojista. (Leino 2002, 171–173). Herkmanin ja Vainikan (2012) nuoriin aikuisiin suuntautuvassa tutkimuksessa pelaamisen aktiiviharrastajat ovat useimmiten miehiä, vaikka sukupuolten väliset erot ovatkin 2000-luvun taitteeseen verrattuna jonkin verran tasoittuneet. Tilastokeskuksen vuoden 2016 julkaisussa 57 % 16–24-vuotiaista nuorista oli käyttänyt aikaansa pelaamiseen tai pelien lataamiseen kuluneen kolmen kuukauden aikana (Tilastokeskus 2016). Tämän perusteella voisi ajatella, että poikien pelaamiseen käyttämä runsaampi aika vähentää jonkin verran heidän sosiaaliseen mediaan käyttämäänsä aikaa.

Kaikki nuoret eivät kuitenkaan käytä tietokonetta ja nettiä samalla tavalla, ja myös diginatiivien keskuudessa osaamisessa on suuria eroja. Kaarakaisen ja Kivisen (2015) tutkimuksessa ilmeni, että vaikka yläkoulu- ja lukioikäiset tytöt eivät kokeneet taitojaan kovin vahvoiksi, oli heidän osaamisensa parempaa niin tiedonhaussa, tekstinkäsittelyssä, kuvankäsittelyssä kuin verkkoviestinnässäkin. Pojat olivat vahvempia kaikilla muilla osa-alueilla, kuten ohjelmoinnissa, tietoturvassa, ohjelmien asennuksessa ja käyttöönotossa ja niin edelleen. Tästä on melko suoraan nähtävissä se, mitä nuoret koneilla tekevät. Kuten aiemmat tutkimukset (mm. Kaarakainen & Kivinen 2015; Leino 2014) osoittavat, tytöt suosivat sosiaalista mediaa erilaisine palveluineen, kun taas pojat pelaavat ja suosivat digitaalista viihdettä (Leino 2016, 55). Toisaalta myös monet nettipelit voidaan nykyisin laskea sosiaalisen median piiriin kuuluviksi, koska niitä pelataan verkossa yhdessä muiden kanssa. Tällainen pelaaminen on poikien keskuudessa varsin suosittua.

6.5. Painetun kirjan ja lehden tulevaisuus nykynuorten mielipiteiden perusteella

Kuvio 4. Ovatko nuoret valmiita luopumaan kokonaan painetuista kirjoista ja lehdistä ja siirtymään pelkästään sähköisiin teksteihin (tytöt ja pojat %)

Kysyin oppilailta, olisivatko he valmiita luopumaan *kokonaan* painetuista kirjoista ja lehdistä ja siirtymään pelkästään sähköisiin teksteihin. Vaikka netissä luetaan paljon ja siellä kulutetun ajan määrä kasvaa entisestään, suurin osa nuorista ei ollut edelleenkään valmiita luopumaan kokonaan painotuotteista (ks. Kuvio 4.). Tytöistä jopa 64 % ei halunnut siirtyä kokonaan sähköisiin teksteihin, ja pojistakin 58 % oli edelleen perinteisten painotuotteiden kannalla. Tämä mukailee Herkmanin ja Vainikan (2012) tutkimusta, jossa nousi esiin kirjan suuri arvostus nykynuorten keskuudessa. Kirjalla on satoja vuosia pitkät perinteet, ja koko länsimainen kulttuuri rakentuu pitkälti sen varaan, joten kirjan suosittuus saa sen vuoksi jopa tunteenomaisia piirteitä. Kirjaa pidetään edelleen hyvänä käyttöliittymänä, jota on miellyttävä lukea ja helppo käsitellä (Herkman & Vainikka 2012, 89.) Kirjan helppous, vaivattomuus ja mukavuus oli nähtävissä myös omassa tutkimuksessani, jossa 17 painotuotteiden säilyttämistä kannattavista vastaajista perusteli vastauksensa sillä, että painettua kirjaa tai painettuja lehtiä oli kiva tai mukava lukea:

”Printtilehtiä on joskus kiva lukea.”

”Kirjojen lukeminen on mukavaa.”

”Koska niitä (kirjoja ja lehtiä) on kiva lukea.”

”On kivempaa lukea painettuja lehtiä kuin netistä.”

Kirjojen säilyttämisen kannalla olevat nuoret näkivät nyky-yhteiskunnan edelleen sellaisena, ettei kaikilla välttämättä ole mahdollisuutta käyttää nettiä lukemiseen tai he eivät muista syistä halua käyttää sitä. Monet nuoret osasivat arvostaa painetun kirjan pysyvyyttä ja luotettavuutta. Kirjan luotettavuus tuli saatujen vastausten myötä esille myös siinä, että netti ei kaikissa tilanteissa toimi, jolloin netistä lukeminen on käytännön syistä mahdotonta. Tämän olivat tutkimukseni nuoret huomanneet.

”Pidän kirjojen tietoa luotettavampana.”

”Haluan jotakin pysyvämpää, jotain jonka tiedän että se ei katoa tosta mihinkään.”

”Luen mieluummin lehtiä paperilta, koska ne voi säilyttää, mutta netissä ne hukkuvat nopeasti, eikä niitä välttämättä löydä monien vuosien jälkeen.”

Palmusen (2011, 40) mukaan informaation määrässä perinteinen kirjasto ei voi kilpailla internetin kanssa, mutta sen sisältämän tiedon luonne on häilyvämpi kuin kirjatieon. Sivut muuttuvat ja päivittyvät jatkuvasti, verkko on kaiken aikaa liikkeessä, eikä sen sisältöä valvo kukaan. Tästä syystä myös oman tutkimukseni nuoret näyttävät arvostavan perinteistä kirjaa.

Ihmiset kuvailevat usein kirjaa sen tuoksun, paperin, kannen ja muiden ulkoisten, miellyttävien ominaisuuksien näkökulmasta. Kirja on esine, johon liittyy vahva lupaus hyvästä elämästä. (Ekholm & Repo 2010, 107.) Myös Herkmanin ja Vainikan (2012, 89) tutkimuksessa painettu kirja tuntui hyvältä materiaalisuutensa vuoksi: puhuttiin jopa paperin tunnusta tai painomusteen tuoksusta verrattaessa kirjaa sähköisiin julkaisuihin. Samansuuntaisia olivat saamani vastaukset, joissa kirjaa ylistettiin sen vuoksi, että *”siihen saa paremman tuntuman”* ja *”kirjasta lukeminen on elävää ja jollain tavoin pysyvää”*. Sen lisäksi, että nuoret kannattivat kirjaa mukavana tapana lukea, he näkivät painetun kirjan olemassaolon ja painotoiminnan jatkumisen myös yhteiskunnallisesti tärkeänä:

”Jos kirjoja ei luettaisi perinteisesti, ei kirjakauppoja enää tarvitsisi.”

”Ihan hyvä et on papereita.”

”Paperi ja kartonki on Suomen hyvä vientituote ja sen kulutusta pitäisi lisätä.”

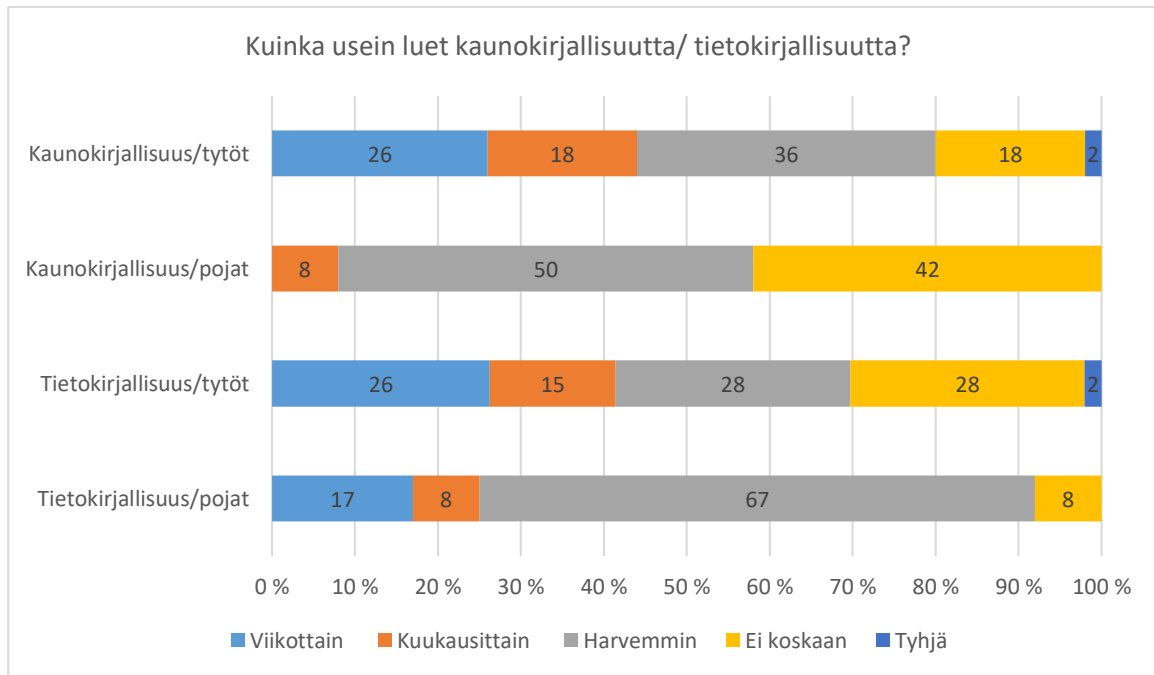
”Koska sitte tulis vietettyä liikaa aikaa ruudun äärellä ja joiltai loppuis työt.”

Kirjan mukavuuden ohella tärkeimmäksi syyksi painotuotteiden säilyttämisessä nuoret nostivat ruutulukemisen rasittavuuden. Jatkuva näytöltä lukeminen aiheuttaa tunnetusti päänsärkyä ja väsymystä, ja tämän olivat useat (10) nuoret vastauksessaan maininneet. Myös silmien rasittuminen kirkkaasta tietokoneen näytöstä tuki vastauksissa painotuotteiden säilyttämistä. Samanlaisia vastauksia on saatu myös vuoden 2012 kyselyssä, jossa kirjan hyvyttä perusteltiin juuri sähköisiä julkaisuja arvostelemalla. Vastaajat olivat lukeneet sähkökirjoja tietokoneen näytöltä, koska varsinaisia lukulaitteita ei tuolloin vielä ollut ja tablettikoneiden yleistymistä odoteltiin. (Herkman ja Vainikka 2012, 89.) Sähköiseen lukemiseen paremmin soveltuvat laitteet eivät kuitenkaan yleistyneet siinä määrin kuin tutkijat vuonna 2012 olettivat, koska älypuhelinien suuri läpimurto ajoittui vuosille 2012 ja 2013. Nykypäivän nuorten suosimat älypuhelimet ovat suhteellisen halpoja ja käyttöliittymät edullisia, joten on syytä olettaa nuorten lukevan sähköisiä tekstejä paljolti myös älypuhelimien näytöltä.

Mielenkiintoista on, että samansuuntaisia tuloksia saatiin myös Lukukeskuksen *Suomen uusi lukutaito* -hankkeessa, jossa tutkimusryhmä koostui nelosluokkalaisista koehenkilöistä. Vaikka tämän ikäiset olivat monin tavoin harjaantuneita mobiililaitteiden käyttäjiä, he kokivat fyysisen kirjan selvästi tablettikirjaa luontevammaksi formaatiksi kaunokirjallisuuden lukemiseen. He perustelivat perinteisen kirjan paremmuutta hyvin samankaltaisilla kuvauksilla kuin oman tutkimuksen sekä Herkmanin ja Vainikan tutkimuksen nuoret: näytöltä lukemisen koettiin väsyttävän silmiä ja lisäävän ruutu-aikaa entisestään, kun taas fyysinen kirja koettiin esineenä tärkeäksi ja siihen liitettiin monia tunnepitoisia ulottuvuuksia. (Tarvainen 2016, 53.)

Vaikka suurin osa tutkimukseni nuorista kokee perinteisten painotuotteiden olemassaolon tärkeänä, on myös niitä, jotka olisivat valmiita luopumaan kokonaan painotuotteista ja siirtymään sähköisiin teksteihin. Tytöistä 28 % ja pojista 38 % olisi valmiita luopumaan painetuista kirjoista ja lehdistä ja siirtymään kokonaan sähköisiin teksteihin. Samalla tavoin kuin painetun kirjan tai lehden helppoutta, nuoret perustelivat myös sähköisiä tekstejä ja niiden lukemista helppoudella. Tekstit kulkevat aina mukana, ja ne ovat nopeasti saatavilla. Muutos nähtiin toisaalta väistämättömänä, koska *”kaikki alkaa muuttumaan sähköiseksi”*. Painetuista teksteistä luopumista puolsivat myös ekologiset syyt, kun painetuista lehdistä luopumalla *”päästäisiin paljosta roskasta”* ja *”lehtiä tulee muutenkin niin kasoittain”*. Tämän perusteella nuoret ajattelevat tulevaisuutta ja ympäristön vaikutuksia valintoja tehdessään. Heille on tärkeää se, mitä maapallolla tulevina vuosina tapahtuu, ja he näkevät omien valintojensa merkityksen globaaleina päätöksinä tehdessään.

6.6. Kuinka usein nuoret lukevat kirjallisuutta?

Kuvio 5. Kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden lukemisen tiheys tytöillä ja pojilla (%)

Kyselyssäni kartoitin myös sitä, kuinka usein nuoret lukevat kauno- ja tietokirjallisuutta. Kyselylomake sisälsi kysymykset ”Kuinka usein luet kaunokirjallisuutta?” ja ”Kuinka usein luet tietokirjallisuutta?”, joiden vastaukset yhdistin kuvioon 5. Kyselylomakkeessa esitettiin vaihtoehdot ”päivittäin”, ”useana päivänä viikossa”, ”kerran viikossa”, ”1–3 kertaa kuukaudessa”, ”harvemmin” ja ”ei koskaan”. Vaihtoehdot ”useana päivänä viikossa” ja ”kerran viikossa” yhdistin lopulta pääotsikon ”viikoittain” alle. Kummankaan sukupuolen vastauksissa kukaan ei ilmoittanut lukevansa kaunokirjallisuutta tai tietokirjallisuutta päivittäin.

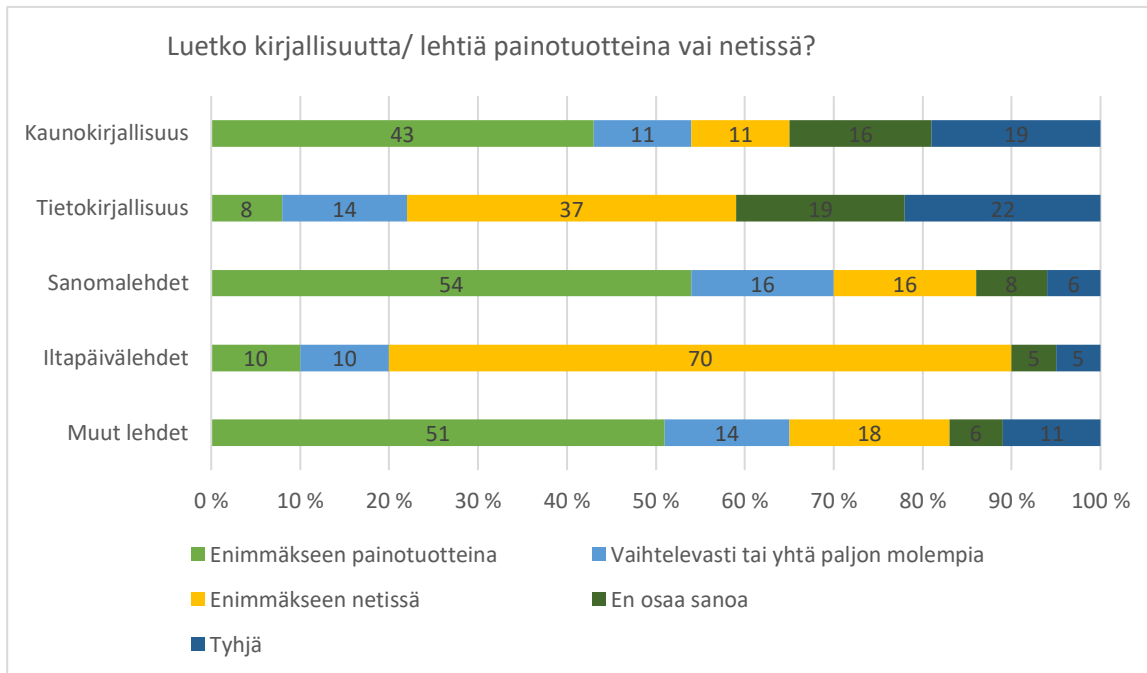
Oman tutkimukseni tytöistä kaunokirjallisuutta luki viikoittain noin neljännes, kuukausittain 18 % ja sitä harvemmin 36 %. Tämän tutkimuksen tytöistä vajaa viidennes eli 18 % kertoi, ettei lue kaunokirjallisuutta koskaan. Luukan (2001, 119) vuosituhannen vaihteeseen sijoittuvassa tutkimuksessa viikoittain kirjallisuutta luki jopa 67 % tytöistä, kun omassa tutkimuksessani vastaavan luku oli vain 26 %. Luukan tutkimuksessa käsiteltiin kaikenlaisten kirjojen lukemista, omassani jaettiin kirjallisuus kauno- ja tietokirjallisuuteen, ja myös netissä tapahtuva lukeminen laskettiin omassa tutkimuksessani mukaan. PISA-vertailujaksolla 2000–2009 kaunokirjallisuutta luki useita kertoja kuukaudessa tai viikossa 26–27 % tytöistä ja pojista (Väljærvi 2014, 23).

Omassa tutkimuksessani huomionarvoista on se, että pojista kaunokirjallisuutta ei edes viikoittain ilmoittanut lukevansa yksikään, kun vielä PISA 2000-tutkimusajankohtana pojista 6 % luki kaunokirjallisuutta viikoittain (Linnakylä 2002, 158). Saamissani vastauksissa kuukausittain kaunokirjallisuutta luki pojista vain 8 %, sitä harvemmin 50 %, ja niitä, jotka eivät lue kaunokirjallisuutta koskaan, oli 42 %. Viimeksi mainittuihin vaihtoehtoihin lukeutuu siis 92 % pojista. Luku on huomattavan suuri, joskin täytyy muistaa, että tutkittavien poikien joukko on suhteellisen pieni (25 henkilöä).

Tietokirjallisuuden osalta oman tutkimukseni pojat olivat hieman aktiivisempia aiempaan nähden, koska viikoittain tietokirjallisuutta luki 17 % vastanneista ja vastaava luku vuoden 2000 PISA:ssa oli vain 5 % (Linnakylä 2002, 158). Tässä tutkimuksessa 26 % tytöistä luki tietokirjallisuutta viikoittain ja 15 % kuukausittain tunnuslukujen ollessa lähes samat kuin kaunokirjallisuuden lukemisen osalta. 28 % tytöistä luki tietokirjallisuutta harvemmin kuin kuukausittain, ja 28 % ilmoitti, ettei lue tietokirjallisuutta koskaan. PISA-vertailussa 2000–2009 tietokirjoja luki 15–16 % nuorista, joten tällä alueella on tapahtunut myös poikien osalta hienoista nousua vajaan kymmenen vuoden aikana. Tätä voisi selittää nuorten aktiivinen tiedonhaku netistä, kuten myöhemmin pyrin osoittamaan.

Omaan tutkimukseeni osallistuneet nuoret edustavat tyypillistä maalaiskoulua. Pienessäkin mittakaavassa heidän vastauksena heijastelevat nuorison mieltymysten ja tapojen suuntaa ja yleisiä linjoja. Sekä tyttöjen että poikien kohdalla huomiota kiinnittävät ääripäiden luvut; omassa tutkimuksessani ei-lukevien prosenttiosuuksien kasvu oli huomattavaa sekä tyttöjen että poikien kohdalla. Myös päivittäin ja viikoittain lukevien prosenttiosuudet ovat aiempaan tutkimukseen (Luukka 2001; PISA 2000) verrattuna laskeneet huomattavasti sekä tyttöjen että poikien kohdalla. Vaikka tutkijat (mm. Vainikka & Herkman, Sulkunen, Eholm & Repo) pyrkivät laajentamaan lukemisen käsitettä sisältämään myös netissä tapahtuvan lukemisen, ei saamissani tuloksissa voida sivuuttaa sitä tosiasiaa, että pitkien ja keskittymistä vaativien tekstien (sekä painotuotteina että netissä) lukeminen on viidentoista vuoden aikana vähentynyt radikaalisti.

6.7. Perinteiset painotuotteet ja netissä tapahtuva lukeminen

Kuvio 6. Nuorten lukemisen jakautuminen painotuotteiden ja netissä tapahtuvan lukemisen kesken (%)

Yksi tutkimuskysymyksistäni oli ”Luetko lehtiä painotuotteina vai netissä?” Kuviossa 6. näkyvät tulokset kaikkiin kyselyyni vastanneiden nuorten osalta. Kyselystä on varsin helposti erotettavissa seuraavat seikat:

1. Kaunokirjallisuutta luetaan yhä suurelta osin (43 %) painotuotteina samoin kuin sanomalehtiä (54 %).
2. Tietokirjallisuuden lukemista harrastetaan laajalti (37 %) netissä, ja vain 8 % nuorista lukee tietokirjallisuutta painotuotteina.
3. Iltapäivälehtien lukeminen tapahtuu voittopuolisesti (70 %) netissä.
4. Muita lehtiä, kuten harrastelehtiä, luetaan edelleen paljon painotuotteina (51 %).

Tilastokeskuksen vuoden 2010 yhteenvedossa 16–24-vuotiaista 92 % kertoi lukevansa verkkolehtiä ja televisiokanavien internetsivuja (Tilastokeskus 2010). Vastaava prosenttiluku vuonna 2015 oli 94 % kyseisestä ikäluokasta (Tilastokeskus 2015). Verkkolehtiä ei tilastokeskuksen sivuilla ole ryhmitelty erikseen esimerkiksi sanomalehtiin, iltapäivälehtiin ja aikakauslehtiin. Painettujen sanomalehtien lukeminen on omassa tutkimuksessani huomattavan runsasta.

Kaunokirjallisuutta (43 %) oman tutkimukseni nuoret lukevat näkemykseni mukaan edelleen varsin runsaasti painotuotteina eli perinteisesti kirjoina. 11 % nuorista lukee kaunokirjallisuutta sekä painotuotteina että netissä, ja 11 % enimmäkseen netissä. 16 % ei osaa eritellä lukemisensa laatua ja 19 % jätti vastauksen tyhjäksi. Jos tämän kysymyksen vastauksia verrataan kysymyksen ”Kuinka usein luet kaunokirjallisuutta?” vastauksiin, olisin taipuvainen tulkitsemaan vastauksia siten, että 35 % (eos sekä tyhjät vastaukset) ei lue kaunokirjallisuutta laisinkaan, eikä sen vuoksi osannut vastata kysymykseen.

Tietokirjallisuuden runsas lukeminen netissä (37 % enimmäkseen netissä sekä 14 % vaihtelevasti tai yhtä paljon netissä ja painotuotteina) voisi selittyä nuorten mieltymyksenä hakea tietoa Wikipediasta, jonka he käsitykseni mukaan mieltävät tietokirjallisuudeksi. Tämä tuli selkeästi esiin esimerkiksi opettajan sijaisuuteni aikana, kun yhdeksäsluokkalaiset rakensivat kirjailijaesittelyä juuri Wikipedian avulla. Wikipedia mainittiin kyselyni vastauksissa neljä kertaa ja kertaalleen löytyivät maininnat ”jotain tietokoneista netistä” sekä ”ennätyskirjoja” ja ”Mitä Missä Milloin”. Kysymyksenasettelussani olin kertonut tietokirjallisuuden sisältävän esimerkiksi lääketieteellisiä, historiallisia ja tekniikan alan julkaisuja. Murrosiässä nuorilla on paljon kysymyksiä kehitykseen ja seksuaalisuuteen liittyen, ja netissä on tarjolla runsaasti lääketieteellisiä julkaisuja (mm. lääkärikirja Duodecim), joista nuoret voivat löytää vastauksia heitä kiinnostaviin kysymyksiin kuten ehkäisyyn, sukupuolitauteihin ja akneen liittyen. Netissä voi myös eri lääkäripalstoilla esittää anonyymisti kysymyksiä, joita omilta vanhemmilta on vaikea kysyä. Nämä seikat saattaisivat osaltaan selittää nuorten aktiivista tietokirjallisuuden lukemista netissä. Tekniikan maailman julkaisuja, joista etenkin pojat saattavat olla kiinnostuneita, löytyy myös verkkojulkaisuina.

6.8. Korrelaatio lapselle lukemisen ja nuoren itsensä lukemisharrastuksen välillä

Tässä aluvussa pohdiskelen vanhempien osuutta nuorten aktiiviseen lukemisharrastukseen. Aiemmin opinnäytteessäni on todettu, että kodin kulttuurinen taso (Suomessa lähinnä kirjallisuuden klassikot, runous ja maalaukset jne.) sekä nuorten lukeman kirjallisuuden vapaavalintaisuus niin kotona kuin koulussakin ovat tekijöitä, joilla on positiivinen vaikutus nuorten lukemisen määrään ja laatuun. Aktiivinen lukuharrastus on mahdollista synnyttää kotona mallioppimisen kautta. Näiden seikkojen valossa voisi päätyä siihen oletamaan, että ne nuoret, joille on lapsena luettu kotona ääneen, olisivat myös nuoruusiässä aktiivisempia lukijoita kuin sellaiset, joille ei ole luettu heidän lapsuudessaan.

Kirjahyllyt ovat jo poistuneet modernista, skandinaavisesta sisutuksesta. Niitä pidetään hieman kömpelöinä ja vanhanaikaisina, kun nykytrendi suosii ilmavuutta, valoisuutta ja raikkautta. Kirjahyllyjen purkaminen ja hävittäminen on aiheuttanut myös kirjojen kadon: aiemmin näkyvästi esillä olleet opukset on haudattu vaatekomeroihin, jolloin nuorilta puuttuu suora ja luonteva yhteys kirjoihin ja niiden maailmaan. Hetken mielijohteesta useimmat nuoret eivät voi enää tarttua kirjaan, koska niitä ei yksinkertaisesti ole saatavilla. Kirjan lainaaminen vaatii jo erinäisiä ponnisteluja, eikä lukemaan ole mahdollista ryhtyä enää täysin spontaanisti kuten kotikirjastojen aikaan.

Koska lähes kaikille omaan tutkimukseeni osallistuneille nuorille (n=63) oli luettu heidän lapsuudessaan usein tai toisinaan, voisi aiemman tutkimuksen perusteella olettaa, että nämä nuoret lukevat aktiivisesti itsekin. Sen sijaan korrelaatio näiden kahden asian välillä ei tässä tutkimuksessa ole tilastollisesti merkitsevä tarkasteltaessa koko ryhmää, tyttöjä ja poikia. Mielenkiintoiseksi asia muuttuu, kun jaetaan ryhmä sukupuolen mukaan ja tarkastellaan tyttöjen ja poikien nykyistä lukuharrastusta suhteessa heille lapsena luettuun kirjallisuuteen. Näyttää siltä, että tyttöjen osalta korrelaatiota ei löydy, mutta poikien ryhmässä voidaan osoittaa tilastollista merkittävyyttä.

Sukupuoli			useinkauno kirjallisuus	luettinkosi
Mies	useinkaunokirjallisuus	Pearson Correlation	1	,406*
		Sig. (2-tailed)		,044
		N	25	25
	luettinkosi	Pearson Correlation	,406*	1
		Sig. (2-tailed)	,044	
		N	25	25
Nainen	useinkaunokirjallisuus	Pearson Correlation	1	,054
		Sig. (2-tailed)		,748
		N	38	38
	luettinkosi	Pearson Correlation	,054	1
		Sig. (2-tailed)	,748	
		N	38	39

Kuvio 7. Korrelaatio nuoren lukuharrastuksen ja lapselle ääneen lukemisen välillä

”Korrelaatiokerroin saa arvoja -1:n ja +1:n väliltä. Mitä voimakkaammasta riippuvuudesta on kyse, sitä lähempänä r on arvoa +1 tai -1. Mitä lähempänä korrelaatiokerroin on lukua nolla, sitä heikommaksi riippuvuus tulee tai sitä ei ole ollenkaan.” (Taanila 2017, 37.) Kuviossa 7. on nähtävissä tyttöjen korrelaatiokerroin 0,054, joka on huomattavasti lähempänä nollaa kuin poikien korrelaatiokerroin 0,406. Poikien kohdalla siis sillä, onko heille luettu ääneen lapsena, näyttäisi olevan enemmän merkitystä myöhemmän lukuharrastuksen kannalta kuin tyttöjen kohdalla. Koska aineistoni on varsin pieni (N=25 poikaa), vaatisi asia ehdottomasti lisäselvitystä. Varsin rohkaisevaa olisi saada suurella otoksella tämän oman aineistoni kaltainen tulos: vanhempien tai muiden aikuisten poikalapsille ääneen luetulla kirjallisuudella on positiivinen yhteys heidän myöhempään lukuaktiivisuuteensa. Tämä tulos olisi merkittävä etenkin sen vuoksi, että pojista suurempi osa kuin tytöistä on heikkoja lukijoita ja sitä kautta ajautuu helpommin yhteiskunnan ulkopuolelle.

6.9. Sana on vapaa

Kyselylomakkeen viimeinen kysymys kuului: *”Millainen on mieluisin lukukokemuksesi ja miksi?”* Tähän halusin saada vastauksia ja kommentteja laidasta laitaan. Ajattelin törmääväni kokemuksiin, tilanteisiin tai tunnetiloihin, joissa lukeminen on ollut mielekästä, nautinnollista tai jäänyt muusta syystä lähtemättömästi mieleen, mutta minulla ei ollut ennako-oletusta, millaisia nämä kokemukset tarkalleen ottaen voisivat olla. Lähdin tutkimaan tätä aihealuetta avoimin mielin, kuten toivoin oppilaidenkin siihen suhtautuvan.

Vastauksista ei löytynyt mitään suurta yhteistä nimittäjää, ja mieluisimmat lukukokemukset vaihtelivatkin lukijan mukaan. Kahdessa vastauksessa mainittiin lapsuuden lukukokemukset, jotka olivat olleet mieleenpainuvia. Yksi vastaaja mainitsi sen, kuinka valtavan upeaa lukeminen oli silloin, kun taito oli juuri opittu, ja koko suuri kirjallisuuden maailma oli näin mahdollista saavuttaa. Yksi vastaaja piti mieluisimpana lukukokemuksena lukemisen opettelemista, koska se oli hänen mielestään niin haasteellista. Vain yhden vastaajan mieluisimpaan lukukokemukseen yhdistyi kiinteästi ulkopuolinen maailma:

”Luin lempikirjaani ja olin ulkona. Aurinko paistoi ja oli lämmin. Söin samalla mansikoita ja lempisuklaatani.” (tyttö, 15 vuotta)

Kysymyksen jätti tyhjäksi tytöistä 41 % ja pojista 50 %. Tytöistä 15 % ja pojista 5 % vastasi, ettei tiedä, mikä mieluisin lukukokemus on. Tytöistä yksi ja pojista kaksi vastasi, ettei mieluisinta lukukokemusta ole lainkaan. Viisi vastaajaa oli sitä mieltä, että mieluisin lukukokemus on sellainen, jossa kirja tai artikkeli on niin mielenkiintoinen, että sitä ei voi lopettaa kesken. Kolme poikaa mainitsi sarjakuvat mieluisimpana lukukokemuksenaan. Mieluisimman lukukokemuksen mainitseminen voi olla hankalaa, vaikka olisi aktiivinen lukija. Yhden lempikirjan valitseminen monesta mieluisasta tai kirjojen paremmuusjärjestykseen asettaminen ei välttämättä onnistu, kuten vastaajan esimerkki osoittaa: *”Niitä on monta. Kaikki kirjat joita luen, on mieluisia.”* Vastaamisesta saattoi tehdä vaikean myös se, että kysymyksessä pyydettiin mainitsemaan vain yksi eli *mieluisin* lukukokemus.

Tulokset kertovat siitä, että ne, jotka lukivat suhteellisen usein (kerran viikossa tai useammin), eivät osanneet mainita mieluisinta lukukokemustaan aktiivisesta lukemisharrastuksestaan huolimatta. Toisaalta taas ne vastaajat, jotka lukevat muutaman kerran kuukaudessa tai harvemmin, osasivat vaivattomammin nimetä esimerkiksi lempikirjallisuuttaan. Laajempi lukuharrastus saattaa tehdä valinnasta nuorelle haasteellisemmän, koska monien mieluisien kirjojen joukosta on ehkä vaikea löytää yhtä, joka olisi ylitse muiden. Harvemmin lukeville tämän kokemuksen sanallistaminen näyttäisi olevan helpompaa.

Huomionarvoista on myös se, että vastaajat lähes poikkeuksetta vastasivat kysymykseen (kauno)kirjallisuuden kirjaesimerkillä. Vastauksesta ei tosin selvinnyt, tarkoitettiinko kirjalla painettua kirjaa vai sen sähköistä versiota. Laajasti ajatellen lukukokemus olisi tässä voinut olla millainen hyvänsä, etenkin kun kyselyn ohjeistuksessa painotettiin lukemisen käsitteen laajentamisesta kokonaislukemisen suuntaan. Perinteisen painotuotteen sijaan mieluisin lukukokemus olisi voinut olla mitä tahansa netissä tapahtuvaa lukemista, hauska blogi tai vaikkapa sosiaalisessa mediassa kaverin kuvan alle jättämä humoristinen kommentti. Kysymys lukukokemuksesta oli siis täysin rajaamaton, joskin kyselyn ohjeistuksessa rajattiin

opiskeluihin liittyvä kirjallisuus tämän kyselyn ulkopuolelle. Muutaman (3) pojan vastauksessa mainittiin sarjakuvat, mutta vastauksen perusteella ei selvinnyt, luetaanko sarjakuvia kirjoina, lehtinä vai sähköisesti.

Vaikka nuoret toimivat sujuvasti sähköisessä maailmassa ja ovat tottuneita lukemaan yhtä lailla perinteisiä painotuotteita kuin sähköisiä tekstejäkin, kysymys lukukokemuksesta mielletään edelleenkin pääosin kaunokirjallisuuden lukemiseksi. Arvot ja asenteet istuvat siis lujassa. Näyttääkin vahvasti siltä, että vanhemmat ovat siirtäneet lapsilleen voimakkaasti kaunokirjallisuutta ihannoivan mallin, vaikka he eivät välttämättä lue kyseistä kirjallisuutta itse. Samoin nuoret näyttävät edelleen pitävän painettua kaunokirjallisuutta ainoana oikeana lukemisen tapana samalla kun he itse lukevat sitä yhä vähemmän. Nuorten kannalta voisi olla tervehdyttävää, jos he saisivat ja voisivat arvostaa omaa lukemistaan, myös netissä tapahtuvaa, tasavertaisena lukemisen muotona muun lukemisen ohella. Kokonaislukemisen käsite pitää sisällään kaiken lukemisen: olisi suotavaa, että nuorten ei tarvitsisi kokea syyllisyyttä verkossa tapahtuvasta lukemisestaan. Näin kannustettaisiin nuoria meneillään olevassa muutoksessa, jonka painopiste näyttäisi siirtyvän arvotekstien lukemisesta kokonaislukemisen suuntaan.

Katarina Eskola (1990, 253) esittää teoksessaan *Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon* tulkinnan, jonka perusteella kirjapäiväkirjaa pitäneiden tyttöjen esi- ja varhaisnuoruuden merkittävät lukukokemukset olivat luonteeltaan *onnellisia lukumuistoja*. Tällaisia aineksia on löydettävissä myös oman tutkimukseni vastauksista: *”lapsena tuli innostuksissaan luettua monta päivää (putkeen)”* (tyttö, 15 v) ja *”kun luin ensimmäisen kirjani pienenä, olin hyvin innoissani”* (tyttö, 16 v). Kirjoihin on ollut Eskolan mukaan helppo samaistua, koska niissä on ollut nuoria, haaveilevia tyttöjä, joilla on ollut oma mielikuvitusmaailmansa. Kirjojen aiheuttamat *kumoukset* tai *järitykset* liittyivät usein romantiikkaan sekä mielikuvitus- ja arkimaailmaan jännitteeseen. Murroksia aiheuttavat myös kirjat, jotka jollakin tavoin vastaavat nuoruusiän kriiseiksi kutsuttuihin kehitysvaiheisiin, muun muassa oman sukupuolisuuden kokemuksiin tai suhteisiin omiin vanhempiin. (Eskola 1990, 253–255.)

Omassa tutkimuksessa mielisimmäksi lukukokemukseksi mainittu *Häräntappoase* liikkuu voimakkaasti juuri yläkoulunsa päättävän nuoren tunnemaisemissa ja seksuaalisuuden kokemuksissa, joihin saman ikäisten lukijoiden on helppo samaistua. Fantasiaromaanien ikä- ja kehitysvaiherajat ylittävä vetovoima tempaa mukaansa niin nuoria kuin aikuisiakin, ja monissa esimerkeissä mainittu Harry Potter on vastustamaton: *”Harry Potter on yks ihanimmista, ja jäin heti koukuun. Se veti mut heti mukaa.”* Mielikuvitusmaailman lisäksi lukijaa voivat kiehtoa myös arkisuus ja tuttuus sekä se seikka, että tapahtumien

voi helposti kuvitella tapahtuvan omassa lähiympäristössä. Näin voi tulkita esimerkiksi tytön (16 v) vastauksesta: *”Remeksen Jäätyvä Helveti kirja oli tosi realistinen ja kiinnostava.”*

Tyttö (16 v) oli valinnut mieluisimmaksi lukukokemuksekseen *”itsevalitut kirjat”*. Tämä kertoo myös paljon lukijan ajatusmaailmasta. Olen itse mieltänyt koulun kirjallisuuden tunneilla tapahtuvan ja niillä oppilaille osoitetun lukemisen, niin sanotun pakollisen luettavan, lähinnä positiivisena asiana. Näin koko ikäluokalle tarjotaan edes joitakin lukukokemuksia, jotka muussa tapauksessa saattaisivat jäädä muodostumatta kokonaan. Jokaisen oppilaan on luettava muutamia teoksia kirjallisuuskursseja suorittaakseen. Vastauksen perusteella näyttää lukemisen mieluisuutta motivoivan myös se, että nuori itse saa valita itselleen mieluisia kirjallisuutta. Opettajien tunneille valitsevat kirjat voivat tuntua nuoresta pakkopullalta, ja valinnanvapaus tuntuu paremmalta kuin pakottaminen. (Herkman & Vainikka 2012; Briggs 2010.) Tässä opettajan onkin mahdollista käyttää rajattua vapautta: oppilaalle annetaan kirjalista, jonka esimerkeistä hän voi valita itselleen mieluisimman teoksen. Kirjalista helpottaa myös opettajan työtä, kun hänen ei tarvitse kahlata koko kirjastoa läpi osatakseen tulkita oppilaiden valitsemia kirjoja. Valinnaisuuden lisääminen voi monen kohdalla lisätä lukuinnostusta sen sijaan, että ennalta määrätyt teokset sitä lannistavat. Monipuolisten vaihtoehtojen ja erilaisten tekstien saatavuus on tärkeä tekijä lapsen ja nuoren lukuinnon herättämisessä ja lukuharrastukseen kannustamisessa. On ratkaisevaa, että oppilailla itsellään on mahdollisuus vaikuttaa siihen, millaisia tekstejä he saavat koulussa luettavakseen. (Rajala 2015; Rikama 2011.)

7. TUTKIMUKSEN PÄÄTÄNTÖ JA KESKEISIMMÄT TULOKSET

Lukemisen ja etenkin kaunokirjallisuuden lukemisen väheneminen nuorten keskuudessa on ollut yksi tämän vuosituhannen keskeisimpiä huolenaiheita maassamme. Opettajien ja kasvattajien kesken on käyty keskustelua lukemisen vähenemisen negatiivisista vaikutuksista samalla, kun osa asiantuntijoista on halunnut nostaa myös kaiken verkossa tapahtuvan lukemisen tasavertaiseksi perinteisen lukemisen kanssa. Viime vuosina tilaa on saanut näkemys, että erilaiset lukutavat (perinteinen hidas vs. sähköinen lukeminen) kerryttävät erilaisia taitoja, jotka kaikki ovat yhtä tarpeellisia nykyajan vaatimusten keskellä.

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan tyttöjen kaunokirjallisuuden lukeminen oli runsaampaa ja sisälsi useampia lajeja kuin poikien. Pojista 42 % ei kyselyn mukaan lue kaunokirjallisuutta koskaan, ja tytöistäkin yli puolet kertoi lukevansa sitä vain kerran kuukaudessa tai harvemmin. Vaikka tytöt edelleen lukevat kaunokirjallisuutta poikia enemmän, on myös tyttöjen kaunokirjallisuuden lukeminen vähentynyt viime vuosien aikana. Tässä tutkimuksessa näkyi myös tyttöjen ja poikien voimakkaasti sukupuolittunut

lukemiskulttuuri; tytöt lukevat enemmän kaunokirjallisuutta ja suosivat ihmissuhde- ja rakkausromaaneja. Pojat lukevat tyttöjä enemmän ainoastaan fantasia- ja tietokirjallisuutta. Tietokirjallisuudesta 37 % luetaan verkossa. Nämä tulokset noudattelevat Suomessa aiemmin tehtyjen tutkimusten linjaa. (ks. mm. Sulkunen & Nissinen 2014; Välijärvi 2014; Herkman & Vainikka 2012; Ekholm & Repo 2010; Saarinen & Korkiakangas 2009; Linnakylä & Sulkunen 2005; Luukka ym. 2001.)

Tutkimuksestani saatujen vastausten mukaan nuoret lukevat kaunokirjallisuudesta 43 % painotuotteina. Kirja halutaan jatkossakin lukea kirjana, fyysisenä painotuotteena. Tutkimukseni nuoret eivät olleet valmiita luopumaan kirjasta esineenä. Tämän kysymyksen kohdalla näkyy osittain perinteinen kirjan arvostus, joka ei välttämättä kohtaakaan käytännön kanssa: nuoret pitivät lukemista tärkeänä ja arvostivat sitä, vaikka käyttivät kirjojen lukemiseen yhä vähemmän vapaa-aikaansa. Myöskään vanhemmat eivät oman esimerkkinsä kautta juuri innosta nuoriaan lukemaan: älypuhelimien liikakäyttö ja pelaaminen ovat monen nykyajan vanhemmankin ongelma. Älypuhelimensa uppoutuva vanhempi ei anna nuorelleen kannustavaa esimerkkiä kirjallisuuden tärkeydestä.

Nuoret kokivat näytöltä lukemisen rasittavan silmiä ja lisäävän päänsärkyä, joten pitkien tekstien, kuten romaanien, lukemista ruudulta pidettiin hankalana. Ihmisen fyysiset ominaisuudet rajoittavat pitkäkestoista sähköistä lukemista; vaikka laitteet kehittyvät, ruudulta lukemisen rasittavuus tuskin vähenee, koska ihminen fysiologisena kokonaisuutena ei muutu laitteiden mukana. Osa nuorista näkee painotuotteiden rasittavan luontoa ja on valmis luopumaan painotuotteista kokonaan ekologisen näkökulman vuoksi. Kysymyksen asettelussa kysymys oli muotoiltu: ”Olisitko valmis luopumaan kokonaan painetuista kirjoista ja lehdistä ja siirtymään pelkästään sähköisiin teksteihin?” Kysymyksen laadinta jättää hieman liikaa tulkinnanvaraa: sen valossa, mitä nykyisin tiedetään sähköisten tekstien lukemisesta, on hyvin mahdollista, että moni nuori olisi valmis luopumaan painetuista lehdistä, vaikka lukisi edelleen romaaninsa mieluiten painettuna. Toisaalta, jos nuori ei joka tapauksessa lue lainkaan pitkiä tekstejä, ei siirtyminen pelkästään sähköisiin teksteihin kosketa häntä juuri mitenkään.

Sanomalehtiä luki tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista edelleen yli puolet, joten sanomalehtien lukemisen väheneminen 2000-luvun alun huippuvuosista on ollut huomattavan suurta. Tyttöjen ja poikien sanomalehtien lukemisessa ei juuri ollut eroja, kuten ei muidenkaan lehtien lukemisessa, jossa tytöt ja pojat olivat molemmat varsin aktiivisia. Iltapäivälehtien lukeminen tapahtuu pääosin verkossa. Tätä seikkaa saattavat selittää lehtien helpon saatavuuden ohella myös sovellukset, joissa uutiset päivittyvät näytölle

lähes reaaliajassa. Nuorten ikäluokassa maksuttomuus nousee varmasti suureen rooliin; tutkimukseni ikäryhmä ei vielä ole siinä iässä, että he maksaisivat itse lukemistaan lehdistä päivittäin. Sanomalehteä nuoret lukevat vielä voittopuolisesti painettuna lehtenä. Tämä voisi selittyä sillä, että sanomalehteä todennäköisesti arvostetaan alueella ja että se vielä tulee tilattuna paperilehtenä varsin monen nuoren kotiin. On mahdollista, että pöydän kulmalla odottava lehti aktivoi nuorta lukemaan, kun lehteen on helppo tarttua muun tekemisen ohella.

Jos kotona odottava lehti innostaa nuorta lukemaan, voisiko kirjan kanssa olla samoin? Olen monesti tämän tutkimuksen tekemisen aikana pohdiskellut, kuinka paljon kotikirjastojen häviäminen vaikuttaa nuorten lukemisaktiivisuuteen. Nykyajan tilaa vievät kirjahyllyt kuuluvat moderniin sisustukseen yhä harvemmin. Olisi mielenkiintoista tutkia, kuinka kirjojen ”piilottaminen” on vaikuttanut nuorten lukemiseen, toisin sanoen olisiko kirjojen jatkuva esillä oleminen nuorten innokkuutta tarttua niihin. Tosin mainitun kaltaisessa tutkimuksessa olisi varsin vaikea erotella sitä, korreloiko pelkkä kirjojen helppo saatavuus nuorten lukemisaktiivisuuden kanssa vai onko muilla tekijöillä, kuten vanhempien lukuharrastuksella ja kodin kulttuuri-ilmapiiirillä, vahva yhteys nuorten lukemiseen.

Nuorten sosiaalisen median käyttö oli varsin aktiivista sekä tyttöjen että poikien keskuudessa. Suosituimpia olivat juuri ne sovellukset, joiden kautta ollaan tekemisissä toisten nuorten kanssa, kuten Facebook, WhatsApp, Instagram sekä Snapchat. Tyttöjen sosiaalisen median käyttö on runsaampaa kuin poikien, mikä noudattelee aiemmin tehtyjen tutkimusten linjaa. Sosiaalisen median käyttö tuskin vähenee tulevaisuudessa, mutta kovin paljon sen ei ole mahdollista kasvaakaan, kun käyttöasteet suosituimmissa sovelluksissa ovat jopa 95 %:n luokkaa.

Olemme perinteisesti tottuneet ajattelemaan ja luottaneet siihen, että lapsille lukeminen kannattaa. Se kasvattaa heidän sanavarastoaan, kielellistä kykyään ja oppimisvalmiuksiaan. Se auttaa keskittymään ja samaistumaan erilaisten ihmisten kohtaloihin ja lisää empatiakykyä. Nämä suotuisat vaikutukset voidaan laskea lapsille lukemisen ja itsenäisen lukemisen hyödyiksi edelleen. Olemme oppineet, että ne, joille on lapsena luettu, lukevat itse paljon myöhemmässä elämässään. Useissa tutkimuksissa niin Suomessa kuin ulkomailla on osoitettu, että kodin merkitys lukemaan oppimisessa ja siihen sitoutumisessa on varsin suuri. Kodin materiaalisella vauraudella ei ole niin suurta merkitystä kuin sillä, kuinka paljon kulttuuria kotona arvostetaan. Tämä taas on yhteydessä esimerkiksi siihen, kuinka paljon kotona luetaan, kuinka paljon vanhemmat omistavat kirjoja ja niin edelleen.

Lähes kaikille tutkimukseeni osallistuneille nuorille oli luettu lapsena, suurimmalle osalle myös usein ja paljon, mutta läheskään kaikki eivät lukeneet kirjallisuutta itse. Oma tutkimusaineistoni oli varsin pieni (N=63) esimerkiksi PISA-aineistoon verrattuna, mutta silti saamani tulos koko aineiston osalta oli selkeä. Oman aineistoni perusteella näyttää siltä, että aktiivisesta lukijaperheestä ei enää välttämättä kumpua aktiivisia kirjallisuuden harrastajia: aikuiset eivät suoraan voi siirtää lukemistapojaan tai kirjallisuusharrastustaan lapsilleen. Kuitenkin poikien kohdalla vanhempien lukemisella näyttäisi olevan enemmän merkitystä. Poikien osalta oman tutkimukseni tutkimusjoukko on kuitenkin niin pieni (N=25), että sen perusteella ei voi tehdä yleistyksiä tai edes saada varmuutta tuloksen luotettavuudesta. Asia vaatisi jatkoselvittelyä. Voisiko todella olla niin, että poikien vähäisempää lukemiseen sitoutumista olisi mahdollista tukea varhaislapsuudessa lukemisen ja lukevan mallin avulla jopa enemmän kuin tyttöjen lukemista?

Kilpailu nuorten vapaa-ajasta on kovaa, ja kuten edellä on moneen kertaan todettu, ovat erilaiset verkon viihdykkeet haukkaamassa yhä suuremman osan nuorten vapaa-ajasta. Nuoruus on luonnollisesti sellaista aikaa, jolloin ryhmässä ja kavereiden kanssa ollaan kaikkein eniten tekemisissä. Verkko on siihen käyttökelpoinen väline. Kun kaveripiirin merkitys vähenee ja mahdollisesti tilalle tulevat opinnot ja myöhemmin oma perhe, nouseeko lukeminen harrastuksena arvostetuksi elämäntilanteen muututtua? Toisin sanoen: ovatko lukemista arvostavan kodin nuoret vain sellaisessa elämänvaiheessa, jolloin lukeminen ei heitä kiinnosta tai sille ei ole muuten tilaa? Voiko lukemisen arvostus nousta uudelleen elämässä, jos oman lapsuudenkodin arvoperusta on kuitenkin omaksuttu osaksi omaa identiteettiä?

Oma tutkimukseni selvittää nimenomaan nuorten lukemiskäyttäytymistä, mutta selvittämisen arvoista olisi, millaisessa roolissa kirjallisuus näyttäytyy heidän myöhemmässä elämässään. On hyvin mahdollista, että nuoruusvuosien kuohunnan jälkeen kirjallisuus palaa osaksi heidän elämäänsä tavalla tai toisella. Olisi tutkimisen arvoista selvittää, millainen kirjallisuuden merkitys on nimenomaan näiden diginatiivien myöhemmässä elämässä: palaavatko he hitaan lukemisen pariin myöhemmin, vai pysyttelevätkö nopeassa ja monien yhtäaikaisten kanavien lukemisessa jatkossakin.

Yhteenvedona voidaan todeta, että sekä lukemisen sisällöt että tavat ovat muuttuneet suuresti siirryttäessä 2000-luvun alusta nykypäivään. Lukeminen sähköistyy, uutiset siirtyvät internettiin, sosiaalisen median kanavat ja käyttökohteet moninaistuvat entisestään. Oikeastaan ainoa asemansa säilyttänyt kirjallisuuden muoto on romaani, jonka asemaa ei toistaiseksi tunnu horjuttavan juuri mikään. Ihmiset, mukaan lukien nuoret, eivät ole valmiita luopumaan painomusteen tuoksusta ja oikean kirjan tunnusta. Vaikka kirjoja

luetaan myös sähköisesti, jäi sähköisten lukulaitteiden esiinmarssi tulematta. Vielä toistaiseksi kirjoja ei myöskään suuremmin lueta älypuhelimelta.

Tyttöjen ja poikien lukemiskulttuuri Suomessa on varsin sukupuolittunut: tytöt lukevat lähes kaikkia tekstejä enemmän kuin pojat, ja se näkyi myös omassa tutkimuksessani. Aiemmin tehtyjen tutkimusten perusteella tiedetään lukutaidon ja lukemisharrastuksen voimakas yhteys ja myös se, että pojista huomattavasti suurempi joukko saa lukutaitotesteissä heikon tuloksen. Näin ollen etenkin poikien lukemattomuus on varsin suuri ongelma: viidesosalla pojista heikko lukutaito on yhteydessä vähäisempään lukemiseen, joka kaventaa yhteiskunnassa tarvittavien erilaisten tekstitaitojen hallintaa. Tämä vaikeuttaa muun muassa jatko-opintoihin sijoittumista ja työpaikan saamista, joten lukemattomuutta ei voi pitää vain harrastuksen puutteena, vaan suurena riskitekijänä yhteiskunnassa täysivaltaisesti toimiselle. Heikot tekstitaidot ja lukuharrastuksen puuttuminen ovat merkittäviä riskitekijöitä syrjäytymiselle. Tämä taas on taloudellinen rasite koko yhteiskunnalle, joten lukemisen väheneminen ei ole pelkästään yksilön valintoja koskeva päätös, vaan sillä on huomattava yhteiskunnallinen painoarvo.

Koska on tiedossa, että kohtuullinen tietokoneen käyttö sekä verkkotekstien lukeminen edistävät hyvän lukutaidon muodostumista ja sitä kautta lukuharrastuksen syntymistä, on näitä tekijöitä myös syytä nostaa esiin. Kilpailu nuorten ajasta on kovaa, ja takaisin tuskin käännyimme, joten viisainta on hyväksyä verkkotekstien yhdenvartaisuus painotuotteiden kanssa. Kelloa emme voi kääntää taaksepäin, mutta voimme edelleen kannustaa nuoriamme myös painettujen tekstien ja hitaan lukemisen pariin. Paras keino tähän näyttää olevan nuorten mahdollisuus valita itselleen mieluisia tekstejä, vaikka ne löytyisivätkin vanhempien hyllystä. Tässäkin tutkimuksessa merkkejä saatiin siitä, että valinnaisuus myös koulussa toimisi pakottamista paremmin, ja voisi toimia kannustimena myös vapaa-ajalla tapahtuvaan lukemiseen. (ks. myös Rikama 2011.)

Omassa tutkimuksessani alkuperäisen tutkimuskysymyksen kannalta osittain puutteelliseksi jäi tieto siitä, millaista tutkimusteni nuorten lukeminen oli keväällä 2016 verrattuna koko maan vastaavaan ikäluokkaan. Tämä sen vuoksi, että riittävän suurella otoksella toteutettua, ajankohtaista, Suomessa tehtyä lukemistutkimusta ei vielä ole saatavilla. PISA 2000- ja 2009 -tutkimukset toimivat hyvänä taustoitukseksi sen osalta, millaista kehitystä on tapahtunut vuosituhannen ensimmäisen kymmenyksen aikana etenkin, kun juuri näiden vuosien PISA-tutkimusten pääpaino on Suomessa ollut nimenomaan lukutaidossa. Toisaalta taas PISA-tutkimus keskittyy suurimmalta osalta nuorten lukutaidon kartoittamiseen, joskin lukutaidolla on merkittävä yhteys sekä lukemiseen sitoutumisessa että lukuharrastuksen kiinnostavuudessa.

Tilastokeskuksen kattava suomalaisten vapaa-ajankäyttöä koskeva tutkimus päättyy myös vuoteen 2009. Vuoden 2010 jälkeen uutta, kattavaa tutkimustietoa ei aiheesta ole julkaistu, joten viimeisimmäksi laajaksi tutkimukseksi jää Herkmanin ja Vainikan vuonna 2012 julkaisema teos. Lisää tutkimustietoa siis kaivattaisiin kipeästi. Väistämätön tosiasia on kuitenkin se, että nuoret ovat siirtymässä arvotekstien lukemisesta kohti kokonaislukemista. Kontrollloimalla nuorten lukemisen sisältöjä ja tapoja tuskin saavutetaan mitään hyvää: lukemisen muutoksessa, kuten kaikissa muissakin nuorten elämää koskevissa, tärkeintä on tukea ja kannustaa nuoria heidän omissa valinnoissaan.

LÄHTEET

- Aalto, T. & Uusisaari, M.Y. (2009) *Nettielämää. Sosiaalisen median maailmat*. Jyväskylä: BTJ Finland Oy.
- Aerila, J. & Soininen, M. (2013) Fiktiivinen kirjallisuus nuoren kasvun tukijana ja kulttuurienvälisen kasvun välineenä. *Avain* 2, 43–55.
- Arffmann, I. & Nissinen, K. (2015) Lukutaidon kehitys PISA-tutkimuksissa. Teoksessa *Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 tutkimustuloksia*, s. 20–49. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:6.
- Alasuutari, P. (2009) Snobismista kaikkiruokaisuuteen: musiikkimaku ja koulutustaso. Teoksessa M. Liikkanen (toim.) *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*, s. 81–100. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Eskola, K. (2009) Väinö Linna ja suomalaisten muut kirjailijasuosikit vuosituhannen taitteessa. Teoksessa M. Liikkanen (toim.) *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*, s. 123–160. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Eskola, K. (1990) *Lukijoiden kirjallisuus Sinuhesta Sonja O:hon*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Ekholm, K. & Repo, Y. (2010) *Kirja tienhaarassa vuonna 2020*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hakala, J. (2015) Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, s. 14–26. Juva: PS-kustannus.
- Heikkilä, T. (2011) Tomua kansakunnan kirjakaapin päältä - kirjahistoriallisia jatkumoina pergamenteista tietoverkkoihin. Teoksessa S. Suomi & K. Kajannes (toim.) *Ymmärrys hoi! Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen*, s. 46–50. Joensuu: Kustannusosakeyhtiö Hai.
- Heikkilä-Halttunen, P. (2015) *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen*. Keuruu: Atena Kustannus Oy
- Helve, H. (2009) Nuorten vapaa-aika, luottamus ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa M. Liikkanen (toim.) *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*, s. 123–160. Helsinki: Helsinki University Press.
- Herkman, J. & Vainikka, E. (2012) *Lukemisen tavat: Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella*. Tampere: Tampere University Press.
- Hujanen, J. (2001) Sanomalehdet mediamaisemassa. Teoksessa Luukka, J., Hujanen, A., Lokka, T., Modinos, T., Pietikäinen, S. & Suoninen, A. *Mediat nuorten arjessa. 13–19-vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhannen vaihteessa*, s. 146–166. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- Jallinoja, R. (2009) Perhe yhdessä vapaa-aikana. *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*, s. 49–77.

Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Kajannes, K. (2011) Kannattaako kirjallisuutta opettaa? Teoksessa S. Suomi & K. Kajannes (toim.) *Ymmärrys hoi! Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen*, s. 32–38. Joensuu: Kustannusosakeyhtiö Hai.

Kangas, H. & Saarenpää, H. (2006) *Lukiolaisten ja ammattiin opiskelevien vapaa-ajan lukutottumukset*. Proseminaari-tutkielma. Jyväskylän avoin yliopisto/ Chydenius-instituutti.

Kupari, P. (2005) Kotitausta näkyy vahvana matematiikan oppimistuloksissa. Teoksessa P. Kupari & J. Välijärvi (toim.) *Osaaminen kestäväällä pohjalla. PISA 2003 Suomessa*, s. 115–126. Koulutuksen tutkimuslaitos: Jyväskylän yliopisto.

Kupari, P. & Välijärvi, J. (2005) Suomalaisen osaamisen perusta säilynyt vahvana. Teoksessa P. Kupari & J. Välijärvi (toim.) *Osaaminen kestäväällä pohjalla. PISA 2003 Suomessa*, s. 223–233. Koulutuksen tutkimuslaitos: Jyväskylän yliopisto.

Kupiainen, R. (2016) Monilukutaidon pedagogiikka ja sosiaalinen diversiteetti. Teoksessa K. Leino & O. Kallionpää (toim.) *Monilukutaitoa digiaikaan –lukemisen ja kirjoittamisen uudet haasteet ja mahdollisuudet*, s. 27–34. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Kupiainen, R. & Sintonen, S. (2009) *Medialukutaidot. Osallisuus. Mediakasvatus*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press

Leino, K. (2016) Monipuolinen verkkotekstien käyttö tukee tekstitaitoja. Teoksessa K. Leino & O. Kallionpää (toim.) *Monilukutaitoa digiaikaan –lukemisen ja kirjoittamisen uudet haasteet ja mahdollisuudet*, s. 51–64. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

Leino, K. (2005) Tietotekniikan käyttö. Teoksessa P. Kupari & J. Välijärvi (toim.) *Osaaminen kestäväällä pohjalla. PISA 2003 Suomessa*, s. 173–182. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Leino, K. & Nissinen, K. (2012) Verkkolukutaito ja tietokoneen käyttö PISA 2009 -tutkimuksessa. Teoksessa S. Sulkunen & J. Välijärvi (toim.) *PISA 09. Kestääkö osaamisen pohja?*, s. 62–76. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen ja tutkimuksen laitos.

Linnakylä, P. (2002) Nuorten lukemisaktiivisuus ja lukuharrastus. Teoksessa J. Välijärvi & P. Linnakylä (toim.) *Tulevaisuuden osaajat. PISA 2000 Suomessa*, s. 141–165. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.

Linnakylä, P., Kupari, P., Törnroos, J. & Reinikainen P. (2005) Sukupuolierot lukutaidossa, matematiikan osaamisessa sekä ongelmanratkaisussa. Teoksessa P. Kupari & J. Välijärvi (toim.) *Osaaminen kestäväällä pohjalla. PISA 2003 Suomessa*, s. 105–114. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Linnakylä, P. & Sulkunen, S. (2005) Suomalaisnuorten lukutaito ja -harrastus. Teoksessa P. Kupari & J. Välijärvi

(toim.) *Osaaminen kestäväällä pohjalla. PISA 2003 Suomessa*, s. 37–64. Jyväskylän yliopisto: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Luukka, M-R. (2001). Aikakauslehtiä selailemassa. Teoksessa Luukka, M-R., Hujanen, J., Lokka A., Modinos, T., Pietikäinen, S. & Suoninen, A. *Mediat nuorten arjessa. 13–19-vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhannen vaihteessa*, s. 128–137. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Luukka, M-R. (2001) Kirjallisuuden kimpussa. Teoksessa Luukka, M-R., Hujanen, J., Lokka A., Modinos, T., Pietikäinen, S. & Suoninen, A. *Mediat nuorten arjessa. 13–19-vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhannen vaihteessa*, s. 119–127. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Luukka, M-R. (2001) Näppäimistön äärellä. Teoksessa Luukka, M-R., Hujanen, J., Lokka A., Modinos, T., Pietikäinen, S. & Suoninen, A. *Mediat nuorten arjessa. 13–19-vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhannen vaihteessa*, s. 76–85. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Luukka, M-R., Pöyhönen, S., Huhta, A., Taalas, P., Tarnanen, M. & Keränen, A. (2008) *Maailma muuttuu, mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytänteet koulussa ja vapaa-ajalla*. Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Palmunen, K. (2011) Wiki ja kaaoksen hallinnan taito. Teoksessa S. Suomi & K. Kajannes (toim.) *Ymmärrys hoi! Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen*. s. 139–141, Joensuu: Kustannusosakeyhtiö Hai.

Pönkä, H. (2014) *Sosiaalisen median käsikirja*. Jyväskylä: Docendo Oy.

Rikama, J. (2011) Kirjallisuudenopetuksemme lyhyt historia. Teoksessa S. Suomi & K. Kajannes (toim.) *Ymmärrys hoi! Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen*, s. 23–31. Joensuu: Kustannusosakeyhtiö Hai.

Rutonen, M. (2015) Digi muuttaa työtapoja. *Opettaja-lehti 2*, 11–14.

Räsänen, P. (2005) Havaintojen mittaus ja aineiston jäsentämisen metodologia. Teoksessa P. Räsänen, A-H. Anttila & H. Melin (toim.) *Tutkimusmenetelmien pyörteissä*, s. 85–102. Juva: PS-kustannus.

Saarinen, P. & Korhokangas, M. (2009) *Lukemaan vai tietokoneelle? Nuorten lukemisharrastuksen muuttuminen 1960-luvulta 2000-luvulle*. Jyväskylä: BTJ Finland Oy

Saarinen, P. & Korhokangas, M. (1998) *Ihanaa vai pitkäveteistä. Lukeminen nuorten harrastuksena*. Saarijärvi: BTJ Kirjastopalvelu Oy

Sarmavuori, K. (2011) *Opi ja ohjaa lukemista*. Vantaa: BTJ Finland Oy

Saresma, T. (2013) Suomalaiset lukemisen kulttuurit. Teoksessa M. Hallila, Y. Hosiaisuus, S. Karkulehto, L. Kirstinä & J. Ojajarvi (toim.) *Suomen nykykirjallisuus 2. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*, s. 238–250. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Sulkunen, S. (2012) Suomalaisnuorten lukutaidon ja lukuharrastuksen muuttuminen vuodesta 2000. Teoksessa S. Sulkunen & J. Välijärvi (toim.) 2012. *PISA 09. Kestääkö osaamisen pohja?*, s. 12–33. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012: 12.
- Sulkunen, S. (2011) Suomalaisten lukutaito – ilon ja huolen aiheita. Teoksessa S. Suomi & K. Kajannes (toim.) *Ymmärrys hoi! Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen*, s. 42–45. Joensuu: Kustannusosakeyhtiö Hai.
- Sulkunen, S. & Nissinen, K. (2014) Suomalaisnuorten lukijaprofiilit. *Kasvatus 1*, 34–48.
- Sulkunen, S. & Nissinen, K. (2012) Heikot lukijat Suomessa. Teoksessa Sulkunen, S. & Välijärvi, J. (toim.) *PISA 09. Kestääkö osaamisen pohja?*, s. 46–61. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012: 12.
- Tapscott, D. (2010) *Syntynyt digiaikaan. Sosiaalisen median kasvatit*. Porvoo: WSOYpro Oy.
- Tarasti, E. (2011) Kirjojen diskurssi. Teoksessa S. Suomi & K. Kajannes (toim.) *Ymmärrys hoi! Kirja, läppäri ja muuttuva oppiminen*, s. 12–17. Joensuu: Kustannusosakeyhtiö Hai.
- Tarvainen, V. (2016) *100-vuotiaan Suomen Uusi lukutaito -hankkeen loppuraportti*. Lukukeskus.
- Tikkanen, T. (2015) Karvahattukansasta digiosaajiksi. *Opettaja-lehti 20*, 66–67.
- Toikkanen, M. & Kananen, N. (2014) *Blog by the book. Blogiopas*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uusitalo, N., Vehmas, S. & Kupiainen, R. (2011) *Naamatusten verkossa. Lasten ja nuorten mediaympäristön muutos, osa 2*. Tampere: Tampereen yliopisto, Viestinnän, teatterin ja median yksikkö.
- Valli, R. (2015) Paperinen kyselylomake. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*, s. 84–108. Juva: PS-kustannus.
- Vehkalahti, K. (2014) *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki: Finn Lectura.
- Välijärvi, J. (2014) *Osaaminen kestäväällä pohjalla – Suomen PISA-tulosten kehitys vuosina 2000–2009*. Opetushallituksen julkaisuja: Edita Prima Oy.
- Taanila, A. (2017) *Aineiston esittäminen ja kuvailu* (verkkojulkaisu).
- Saantitapa: <http://myy.haaga-helia.fi/~taaak/k/kuvailu.pdf> (viitattu 22.2.2018).
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2016: Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö (verkkojulkaisu). ISSN=2341-8699. 2016, Liitetaulukko 21. Internetin käyttö musiikin kuunteluun tai pelaamiseen 2016, %-osuus väestöstä 1). Helsinki: Tilastokeskus (viitattu: 7.10.2017).
- Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2016/sutivi_2016_2016-12-09_tau_021_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2016: Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö (verkkojulkaisu).
ISSN=2341-8699. 2016, Liitetaulukko 16. Internetin käyttötarkoitusten yleisyys 2016, %-osuus väestöstä 1).
Helsinki: Tilastokeskus (viitattu: 7.10.2017).

Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2016/sutivi_2016_2016-12-09_tau_016_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2013: Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö (verkkojulkaisu).
ISSN=2341-8699. 2013, Liitetaulukko 19. Yhteisöpalveluiden käyttö iän, toiminnan, koulutusasteen, asuinpaikan kaupunkimaisuuden ja sukupuolen mukaan 2013, %-osuus väestöstä. Helsinki: Tilastokeskus (viitattu: 7.10.2017).

Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2013/sutivi_2013_2013-11-07_tau_019_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2010: Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö (verkkojulkaisu).
ISSN=2341-8699. 2010, 3. Sosiaalinen media: verkkomedian ja yhteisöpalvelujen käyttö. Helsinki: Tilastokeskus. (viitattu: 7.10.2017). Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_kat_003_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2010: Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö (verkkojulkaisu).
ISSN=2341-8699. 2010, Liitetaulukko 9. Internetin käyttö median seuraamiseen 3 kuukauden aikana 2010.
Helsinki: Tilastokeskus (viitattu: 7.10.2017).

Saantitapa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2010/sutivi_2010_2010-10-26_tau_009_fi.html

Tilastokeskus 2013. Kuntien avainluvut. Alajärvi. (viitattu 8.8. 2017).
<http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/005.html>

Suomen virallinen tilasto (SVT) 2002: Vapaa-ajan osallistuminen (verkkojulkaisu).
Helsinki: Tilastokeskus (viitattu: 7.10.2017).

Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vpa/>, <https://www.stat.fi/meta/til/vpa.html>

LIITTEET

Liite 1. Ohjeet opettajille kyselyä varten

Sahissa 2.5.2016

Tervehdys Opettajat!

Olen Jyväskylän yliopiston (aikuis)opiskelija ja nyt laatimassa maisterintutkielmaani nuorten lukemisen tavoista.

”Nuoret roikkuvat netissä. Lukemiseen käytetty aika vähenee vähenemistään. Arvotekstien aika on ohi. Kulttuuriperintö kuihtuu. Kirjasivistyksen vuosisataiset perinteet romuttuvat. Nuoriso ei pysty lukemaan pitkiä tekstejä lainkaan. Keskittymiskyky on poissa. Kirjat on heitetty romukoppaan. Nuorten hahmottamiskyky kärsii. Painotuotteita ei laadita enää ollenkaan. Kustannustoiminnan alasajo kiihtyy.”

Tässä murto-osa niistä tulevaisuuden uhkakuvista, joita nykynuorten lukemiseen tai sen kuviteltuun puuttumiseen liitetään. Useimmat väitteistä perustuvat aidoiksi koettuihin ilmiöihin. Huolia on paljon. Samalla tutkijat kuitenkin painottavat myös sitä, että lukemisen käsitettä olisi syytä laajentaa ns. kokonaislukemisen suuntaan hyväksymällä verkossa lukeminen tasavertaiseksi lukemiseksi muun lukemisen kanssa. Siten lukeminen ei enää olisi pelkästään ”arvotekstien” lukemista. Nuorten lukemisessa on paljolti kyse myös sosiaalisesta toiminnasta, jonka osuutta tässä osaltaan selvitetään.

Painovirhepaholaisiakin on eksynyt tekstiin mukaan, vaikka niin monesti tarkistelin. Eivät haitanne selkeyttä liiaksi. Ulkoasu ei ole paras mahdollinen sen vuoksi, että käytin yliopiston Webropol-pohjaa, joka on laadittu lähinnä sähköisiä kyselyitä varten. Toivotaan kuitenkin, että kaikki sujuu suunnitelman mukaan.

Valtavan paljon kiitoksia ystävällisestä avustanne! Jos on jotakin, joka ei selviä ohjeista (ihan kaikkia kysymyksiä en koe tarpeelliseksi ohjeistaa), niin erittäin mielelläni vastaan kysymyksiin tutkimustani koskien.

Oikein mukavaa loppukevättä kaikille!

Yst.terv. Hanna Kangas

puh. 0400 – 824 259

Kyselyni kysymys kerrallaan:

1. Taustatiedot ----

2. Millaista kirjallisuutta luet? Tässä on tarkoitus selvittää eri kirjallisuuden lajien lukemista.

Kaunokirjallisuudesta voi valita vaikka kaikki vaihtoehdot ja antaa niistä esimerkkejä. Tietokirjallisuus on omana sarakkeenaan, ja siitäkin on tarkoitus kirjata ylös esimerkkejä. Olen koettanut antaa ”osviittaa”, jotta olisi helpompi mieltää, mitä tietokirjallisuudella tarkoitetaan. Myös Wikipedia kuuluu tähän, jos nuoret sitä kysyvät.

3. Kuinka usein luet kirjallisuutta? Kaunokirjallisuuden ja tietokirjallisuuden lukemisen useus/tiheys arvioidaan tässä erikseen, edellisen kysymyksen tietoihin pohjaten.

4. Arvioi edelliseen kysymykseen liittyen (tai oikeastaan kahteen edelliseen kysymykseen liittyen), luetko kirjallisuutta painotuotteina vai netissä? Tämä on varmaan selkeä, mutta jos joku kysyy, toki myös tabletilta ja kannettavalta tietokoneelta tapahtuva lukeminen on yhtä lailla netissä lukemista.

5. Mitä lehtiä luet? Tässä on jaottelu kolmeen: sanomalehdet (koska sitä pidetään melko tärkeänä), iltapäivälehdet (koska oletukseni mukaan nuoret lukevat niitä melko paljon) ja muut lehdet, jotka pitävät sisällään lähes kaiken muun, kuten aikakauslehdet, harrastelehdet, sarjakuvat jne. Esimerkit auttavat päättämään, mitkä lehdet kuuluvat mihinkin kategoriaan.

6. Kuinka usein luet lehtiä? Tässä pyydetään arvioimaan lukemisen useutta/tiheyttä edellisen kysymyksen kolmijaon mukaan.

7. Arvioi edelliseen kysymykseen liittyen, luetko lehtiä painotuotteina vai netissä? Tässä kysymyksessä printtilehti tarkoittaa toki perinteistä eli painettua sanomalehteä.

8. Mitä sosiaalista mediaa/medioita käytät? Voi valita vaikka kaikki vaihtoehdot tarvittaessa. Blogeista kuulisin mielelläni esimerkkejä.

9. Kuinka usein käytät sosiaalista mediaa/medioita? Edellisen kysymyksen perusteella voi tässäkin arvioida useutta/tiheyttä.

10. Kuvaile, millaista mielestäsi oma netissä tapahtuva lukemisesi/toimintasi on? ----

11. Lukivatko vanhempasi (tai joku muu aikuinen/sisarukset) sinulle ääneen, kun olit pieni? Muu aikuinen voi olla kuka vain, vaikkapa isoisä tai hoitotäti. Toki voi myös kirjoittaa kysymyksen perään, kuka nuorelle aikoinaan enimmäkseen luki ääneen.

12. Olisitko valmis luopumaan kokonaan painetuista kirjoista ja lehdistä ja siirtymään pelkästään sähköisiin teksteihin? Jos nuori olisi valmis esim. luopumaan vain lehdistä ja säilyttämään kirjat painettuina, senkin voi kertoa tässä.

13. Millainen on mieluisin lukukokemuksesi ja miksi? Tässä saa mielikuvitus laukata: olisi ihana kuulla näitä kokemuksia nuorilta! Kokemus voi olla millainen tahansa, siinä voi kuvata paikkaa, aikaa, sisältöä jne. Kaikkea sitä, mikä teki kokemuksesta niin mieleenpainuvan ja erityisen!

Liite 2. Kyselylomake

KYSELY YHDEKSÄSLUOKKALAISILLE

Hei! Olen Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden opiskelija. Kartoitan maisterintutkielmassani nuorten vapaa-ajan lukemisen tapoja. Nykyisin lukemisen käsitettä on alettu laajentaa ns. kokonaislukemisen suuntaan, jolloin myös blogit, sosiaalinen media ja netissä lukeminen ovat lukemista.

Vastaathan mahdollisimman rehellisesti ja kattavasti kaikkiin kysymyksiin. Opetukseen liittyvä lukeminen ei kuulu tämän tutkimuksen piiriin, eli vastaa vain sen osalta, miten luet vapaa-ajallasi.

Kiitos vaivannäöstäsi ja hyvää kevättä!

Hanna Kangas

1. Taustatiedot

Ikä:

Sukupuoli:

2. Millaista kirjallisuutta luet?

(Kirjoita esimerkkejä rastittamiesi vaihtoehtojen perään. Esim. fantasia: Harry Potter, dekkarit: Wallander-kirjat jne.)

Kaunokirjallisuus:

Nuortenkirjallisuus:

Fantasia:

Kauhu ja jännitys, dekkarit:

4. Mitä lehtiä luet? (Kirjoi esimerkkejä rastittamiesi vaihtoehtojen perään.)

Sanomalehdet: (esim. Aamulehti, Ilkka jne.)

Iltaapäivälehdet: (Iltaasanomat, Ilta-lehti)

Muut lehdet: (mm. aikakauslehdet, esim. Seura, 7 päivää; harrastelehdet, esim. Erä, TM, Suuri Käsityö; sarjakuvat jne.)

5. Kuinka usein luet lehtiä?

	Päivittäin	Useana päivänä viikossa	Kerran viikossa	1-3 kertaa kuukaudessa	Harvemmin	En koskaan
Sanomalehdet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Iltaapäivälehdet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Muut lehdet	☐	☐	☐	☐	☐	☐

6. Mitä sosiaalista mediaa/medioita käytät?

Jos seuraat blogeja, voit mainita myös niistä esimerkkejä.

Blogit:

WhatsApp

Facebook

Instagram

Twitter

Snapchat

ASK.fm

Periscope

Muu, mikä: _____

8. Kuvaile, millaista mielestäsi oma netissä tapahtuva lukemisesi/ toimintasi on?

Kirjaa 1 siihen ruutuun, joka mielestäsi kuvaa parhaiten netissä tapahtuvaa toimintaasi, 2 seuraavaan vaihtoehtoon jne. Kirjaa numero 5 siihen vaihtoehtoon, jota mielestäsi teet vähiten.

- Tiedonhakua
- Uutisten ja tapahtumien seuraamista
- Blogien ja lehtien lukemista
- Kaiken seuraamista, mitä vastaan tulee, "selailua"
- Yhteydenpitoa ja viestittelyä kavereiden kanssa eri kanavia käyttäen

9. Lukivatko vanhempasi (tai joku muu aikuinen/sisarukset) sinulle ääneen, kun olit pieni?

- Usein
- Toisinaan
- Harvoin
- Ei koskaan
- En osaa sanoa

10. Olisitko valmis luopumaan kokonaan painetuista kirjoista ja lehdistä ja siirtymään pelkästään sähköisiin teksteihin?

- Kyllä. Perustele mielipiteesi:

- En. Perustele mielipiteesi:

11. Millainen on mieluisin lukukokemuksesi ja miksi?
